

hermine
heijermans

de minnaars

de bezige bij

De minnaars

Hermine Heijermans

De minnaars

1970 De Bezige Bij Amsterdam

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

Copyright © 1970 De Bezige Bij Amsterdam

Omslag Wout Muller

Foto Eddy Posthuma de Boer

Typografie Tessa Fagel

Druk Van Boekhoven-Bosch nv Utrecht

ISBN 90 234 5083 3

Opgedragen aan mijn minnaars

Herken uzelf, maar herken niemand

Het kind

Mijn ouders droegen met zorg de bouwstenen aan waarvan mijn leven opgebouwd moest worden. Ik liet ze rustig sjuuwen en pikte alleen dat, wat mij voor mijzelf nodig leek, want ik was vastbesloten oorspronkelijk te zijn. Omdat ik een hartelijk kind was, waardeerde ik hun zorgen en verstoorde niets, waar ik het zelf niet strikt noodzakelijk vond. Later, toen er een hinderlijke muur werd gebouwd, brak ik uit.

We woonden in Berlijn, in een luxueuze flat vol knotse meubelen. Er kwamen belangrijke mensen bij ons. Muziek. Allegretto... Adagio... Presto! Stille. De grote kunstenaar legt beide handen op de toetsen en buigt het hoofd. Der erschöpfte Künstler. Of er is de grote zangeres met de geheimzinnige glimlach. In een cirkel van muziek laat zij groenblauwe, rood-violetten woorden over ons heen spoelen. Ze gaat naar haar stoel terug. Iemand huult. Een muzikliefhebber, die gegrepen is.

Daarna zijn er sandwiches met zalm en kaviaar. Dit laatste is erg lekker en gauw op. Ik speur naar de schotels met kaviaar-sandwiches. Jammer, ze zijn al op.

Ik mag overal bij zijn. Het enige kind tussen de vele grote mensen, het enigste kind in huis. Een schattig, een mooi kind. Intelligent, lief en zo zoet!

Mooi kind, mooie ogen. Véél kusjes.

Veel speelgoed heb ik. Het liefst speel ik met knikkers, je kunt er zo lekker mee rommelen.

De vrouwen dragen japonnen met slepen, ze hebben bijna blote boezems met een medaillon tussen de bobbelende verleiders. Ze dragen glacé-handschoenen tot aan de oksel, veren, briljanten, alles is zacht aan ze, ze ruiken heerlijk.

Mijn steeds terugkerende droom is: ik ga wandelen, en in plaats van dat ik mijn hoedje met de zijden strikken opzet, mijn manteltje met bont aandoe, doe ik alles út, mijn jurkje, mijn onderjurkje, broekje, kousjes, schoentjes, álles, en ga naakt het huis uit. Daarbij denk ik: zo hoort het. Ik ben benieuwd wat de mensen zullen doen, als ze daar een bloot klein meisje zien lopen. Het sneeuwt en de mensen komen zwart op me af. Net als ik denk, nu gaan ze wat doen, word ik wakker.

Er wordt veel gepraat over liefde. Over zuiverheid van liefde. Over vrouwen van Parijs. Les grand amoureuses. Mannen zijn laveloos van hen, verliezen de bezinning om liefdevrouwen. Koningen maken vlosprongen van land tot land om bij ze te zijn. Hertogen zitten achter rooie gordijntjes in de opera, loeren naar de blote borsten. Officieren wippen mee met de buikdansen. Mata Hari, Cleo de Merode. Mannen schieten zich dood voor hun voeten. Als de vrouwen 'nee' zeggen, is het gebeurd, kan de man niet verder meer leven. Mijn vader vindt de vrouwen eerlijk. Eerlijker dan de burgerjuffrouw die om

centen een levenlang bij de echtgenoot blijft, zonder vreugde. Hij houdt ervan te vertellen, dat er in Parijs een grote 'amoureuse' is, die er een lakei opnahoudt. Als er een minnaar komt en er is al een ander binnen zegt de lakei: Madame est servi. De liefde komt uit Frankrijk. De liefde is een vorm van bevrijding. Liefde is een kunst. Liefde is een kunst en evenals de weelderige, soepele mode, komt zij uit Parijs.

Wij hebben een erg mooi dienstmeisje. Ze heeft gitzwart haar en een prachtig profiel. Een slavisch type. Eénmaal in de week gaat ze uit, in een jurk van witte zij. Een man met een bolhoed komt haar dan afhalen. Op een keer hoor ik mijn ouders overleggen. Het meisje is thuisgekomen met blauwe plekken in haar hals. Er is iets gebeurd met de bolhoed. De conciërge beneden, die af en toe volslagen zat in zijn loge ligt, begrijpt niet dat mijn ouders haar houden, want drank is één ding, maar blauwe plekken in de hals... dat gaat hem te ver. Tot zijn geruststelling gaat ze uit zich zelf bij ons weg. De bolhoed komt haar halen. Bij het afscheid wil ze mij zoenen, maar ik vind haar vies, met haar plekken en beten en ik wil het niet.

In de zomer gaan wij af en toe naar Holland, naar Scheveningen.

Jantje

In Holland is het allemaal heel anders. De straten vind ik smal, de huizen omslachtig met veel gangen en trappen. De vrienden van vader zijn ook anders. Armer. Geen grote flats met luxueuze inrichting, geen automobielen, geen grote diners. Beroemde Hollanders zijn ook niet zo glorieus, zo groots als beroemde Duitsers. Mij kan het niet schelen. Hier zijn ook vriendinnetjes, bijvoorbeeld Margriet, wat bazig. Daar trek ik mij geen ene moer van aan, als het me verveelt, ga ik wel naar huis. Onze moeders zijn ook vriendinnen. Als ik bij haar ga spelen in de villa van haar ouders, zitten de moeders boven, in hún vertrekken en vertellen elkaar verhalen. Met wuivende veren op hun hoeden vertellen ze ondeugende dingen, die ik wel niet versta, want in zulke gevallen spreken ze frans, maar wat ik wel goed kan merken aan hun glimmende pretoogjes. Niet dat het me interesseert, ze doen maar. Ik speel wel met Margriet. Op een dag zegt ze tegen me, dat ik mijn rok in een punt moet frommelen en dan als een man achter een boom moet gaan staan, dat heb ik toch wel eens gezien? Dat heb ik nooit gezien toevallig, maar ik voer de opdracht toch gehoorzaam uit, begrijp niet waarom en vind er niks aan. Op weg naar huis vertel ik het aan mijn moeder. Haar ogen worden groene bollen met een punt. Alarm. Thuis gaat

ze met vader spreken. De dag erop gaan ze bij Margriet haar moeder op bezoek. Die lacht erom, waarop mijn vader boos wordt en ik er niet meer mag gaan spelen.

Spélen aan het strand. De zee, de goede, de wijde, de zuivere. De nooit stoffige. De oorspronkelijke. Altijd zichzelf. In roekeloze razernij, in schuldloze evenwichtigheid, in onverschillige lusteloosheid. Tegen de zee aan, midden in een zonnevlek, Jantje. Jantje in een matrozenpakje, strohoedje op het hoofd, emmertje in de hand. Een vriendje van acht jaar. Ik voel me aan hem vastgegroeid. Wat mij het meest bij hem roert zijn zijn chinese spleetogjes, die doen het bij mij.

Elke dag aan het strand is Jantje er weer en schept. Ik ontdek dat een jongetje iets interessants is, iets rechtlijnigs, dat rust geeft. Meisjes, daar speel je mee, een jongetje, dat is een vriendje.

Als we een paar weken later terug gaan naar Berlijn, lig ik de hele nacht in de slaapwagen te huilen. Mijn moeder ligt boven me in haar slaapwagenbed en merkt het niet. Ik wil ook niet dat ze het merkt. Ik heb mijn eigen verdriet en dat gaat niemand iets aan. Verdriet om Jantje met de spleetogjes, die ik misschien nooit meer terug zal zien.

Acteur in horlogekast

We zijn voorgoed terug in Holland. Ik ga naar de middelbare school en daar hoor ik dan voor het eerst dat 'het' erbij hoort, verliefd zijn namelijk. Ik sta een beetje alleen tussen de meisjes, die allemaal verhalen hebben over, een 'hem', ik heb nog niemand en zij hebben er allemaal een. Ze dragen foto's mee of hangen ze boven hun bed van Rudolph Valentino, of, om dichterbij huis te blijven, van Jacques Reule. Voor het slapen gaan even kijken naar Rudolph of Jacques. Dat zegt me niets. Bij mij zijn ze nog dichterbij huis, bij mij komen ze thuis, de nederlandse Valentino's, schrijvers, schilders, musici. Kunstenaars zijn voor mij mijn dagelijks brood, het leven van mijn ouders betekent toneel, premières, mooie rollen, volle zalen. Wel wil ik zelf ook aan het toneel. Als mijn ouders 's avonds naar de schouwburg zijn, maak ik toneel. Ik speel alle rollen, die ik mooi vind uit de vele manuscripten, die er rondslingeren. Ik verkleed me zo goed mogelijk, lach, huil, sleep me over de grond met loshangende verwarde haren, verwijt, klaag aan. Hoeren zijn zeer in trek. Niet dat ik precies begrijp, wat hun functie is, maar ze zijn meestal door de schrijvers zeer goed omschreven. Ik kan dan lekker gemeen kijken, vloeken, met de heupen wiegen, roken. Uitdagend zijn. Het zijn persoonlijkheden, ze hebben

zich ontworsteld aan de wetten van de maatschappij. Mijn vader neemt voor de enkelen die hij kent zijn hoed af en zegt: ik heb meer eerbied voor ze dan voor de zogenaamd fatsoenlijk getrouwde vrouw, die bij haar man blijft om het geld.

Het oorspronkelijke, dat wil ik. Ik wil een eigen persoonlijkheid, ik wil handelen naar eigen inzicht, niet volgens voorgeschreven wetten. Wat mij als traditie voorkomt, vecht ik aan, wat mij als burgerlijk fatsoen voorkomt, provoceer ik. Dit wordt mijn natuur en zo ben ik gebleven, eigengereid en koppig, kat en ezel tegelijk en vooral: leve de analyse!

Op school valt het sommige leraren op. Er zijn er, die een hekel aan mij krijgen. Ik laat duidelijk merken als ik ergens aan twijfel. Andere leraren houden daarom juist van mij. Als ze van mij houden, werk ik goed. Als ze de pest aan mij hebben, word ik een etter. Dan zet ik de klas op stelten en wij krijgen allemaal ogen vol spot, waar wij de leraren zeer mee ergeren, want tegen kijken kun je niets doen.

En daarbij ben je een meisje. Niet alleen geboren onder het teken Virgo, je bent er ook nog een.

Het maagd-zijn is in die dagen gewichtig. Als een man een meisje trouwt, moet zij een virgo intacta zijn, hij moet de eerste zijn. Zeer gelovigen gaan zelfs van het standpunt uit, dat het maagdenvlies zoiets als een zegel van God is om de vrouw rein te houden tot op de huwelijksdag. Trouwde je dus niet, dan ging je ongeschonden terug, als een pakje,

ongeopend teruggestuurd, adressant onbekend. Mijn moeder heeft me over het maagdenvlies verteld. Mijn moeder heeft het aangedurfd mij over het seksuele leven te vertellen en ze heeft me bijgebracht, dat elke man anders is, dat elke man een andere benadering vereist en dat seks een zeer natuurlijke zaak is. Mijn moeder heeft mij verteld van variaties en ze had er geen boek bij nodig. Ze deed dit zonder ophef, als iets heel gewoons. Dat is het dan ook. Ik ben haar hier altijd dankbaar voor geweest. Toch was ze er nog te laat mee. Ik was toen een jaar of twintig en nog wel steeds behorende bij de Virgo, maar ik was er geen meer.

Op school wist ik er niets van. Meisjes spraken daar toen niet over. Dwepen met filmsterren gebeurde zonder enige gedachte aan 'bed'. Gedachten aan 'bed' kreeg ik ook niet door de geluiden, die ik wel eens uit de slaapkamer van mijn vader en moeder hoorde, zuchten, steunen, zacht gelach en daarna het stromen van water. 's Morgens zagen ze er dan uit of ze iets voor mij te verbergen hadden.

Dat was ook zo. Alles wat met seks te maken had, werd in die dagen verborgen, zelfs door vooruitstrevende ouders. DE opheldering kwam pas later. Of nooit. In de nacht van je huwelijk stond je tegenover een examen voor een heel leven, waarvoor je helemaal geen leerstof had gehad. Je wist niet eens hoe het examen ging verlopen. Toen ik voor de eerste keer menstrueerde was ook zo vreemd. Ik

wist van niets en vertelde het aan mijn moeder. Zij gaf mij een plechtige zoen en sprak: nu ben je VROUW geworden. Ook aan vader, die de kamer binnenkwam, werd het op deze wijze meegedeeld. Ook hij keek plechtig. Kortom, ze schenen het allebei erg belangrijk en fijn te vinden, maar mijn persoontje, dat dan toch maar VROUW was geworden, werd geen uitleg gegeven van deze plechtige uitspraak en ik begreep er dan ook niets van.

Om mee te doen besloot ik ook maar verliefd te worden. Het was wel een beetje moeilijk, want ik kende geen jongens van mijn leeftijd en verliefd worden op een filmster, die je niet eens kende, vond ik stom. Daarom koos ik mij één van de acteurs uit, die wel bij ons thuis kwamen. Ik nam Dolly, zo noemde vader hem. Het was een wat naïeve jongen van een jaar of twintig, hij was begaafd. Maar het belangrijkste voor mij was dat hij zeer heldere, blauwe, ronde ogen had. Daarop werd hij uitverkoren. Ik knipte hem uit een programma en stopte hem in de kast van mijn horloge. Ik droomde en fantaseerde over hem en raakte toen vanzelf verliefd, of wat het dan ook was. Want wat zijn dat voor gevoelens? Wat is liefde?

Stel je voor, de man had belangstelling voor me gehad. Dan had hij, zoals dat toen hoorde, mijn vader om mijn hand gevraagd, daarmee bedoelende mijn mooie jonge lijf en het recht om het zegel te verbreken. **Mijn** ouders zouden toegestemd hebben,

ik ook natuurlijk, want ik was verliefd. Hij zou mij dan opgevoed hebben in de richting van zijn eigen gevoelens en lusten en als tegenprestatie voor wat ik hem had afgestaan, zou hij een huisje voor me hebben gezocht, mijn kleren en kapper betaald hebben, ik zou 'verzorgd' zijn geweest. De mensen zouden over liefde gesproken hebben, niet over hartstocht, want dat is iets minder nets. Je zou het meer een teeltkeus kunnen noemen, die in alle varianten van gevoel optreedt. Zowel als een laaiend gevoel van emotie, dat in een paar uur weer uitgeblust kan zijn, als in een langer durend gevoel van genegenheid tot elkaar, dat maanden of jaren kan duren. Als je elkaar dan als mens ook sympathiek vindt, dan zou er een levenslange vriendschap uit kunnen ontstaan. In de mogelijkheid van het laatste geloof ik wel. Er is echter nergens vast te stellen, dat er een gemeenschappelijke fatsoensbasis bestaat, die de zuiverheid van de natuur kan omschrijven. Doe je het toch, dan is het geforceerd.

Neem nou de opmerking dat een man polygaam zou zijn. Dit wordt in deze christelijke samenleving niet geaccepteerd. Arme man. Hij moet zijn hele leven met één bepaalde vrouw samenleven. Wel of niet voldaan in bed, hij blijft hunkeren naar een ander.

De oorlog ontstaat in het huwelijksbed. De teeltkeus blijft een raadsel. Een laaiend moment van paardrift, wat na een paar uur uitgeblust kan zijn. Of een langer durend gevoel, dat je jaren bij elkaar doet blijven, een levenslange vriendschap, maar ook

soms een ⁶⁷waanzinnige angst om de gebondenheid met die ander. 's Nachts naar bed gaan, griesgrammig, naast 'moeders', die met een netje over het haar en dikke, domme billen in pyjama van hem afgekeerd al ligt te slapen. Er buiten is de tollende wereld, met avontuur. Oorlog is een kans...

Dolly nu, vroeg niet om mijn hand. Ik zat op school en toonde zijn portret in mijn horlogekast. Ik deed mee, ik hoorde erbij. Ik nam mij voor om, als de wereld zou vergaan, naar Dolly te gaan en hem alles te vertellen. Want Dolly wist van niets. Hij was enkel een acteur in een horlogekast.

De wereld bestaat nog. Dolly is dood. Hij heeft het nooit geweten.

Domme billen in pyjama

Mijn ouders gingen scheiden. Dat is natuurlijk een sterke ingreep in mijn leven geweest, ik was toen vijftien jaar. Ik vind dat iedereen het recht heeft te scheiden. Ik vind, dat je er rekening mee moet houden, dat zoiets gebeuren kan.

Mijn moeder was zeer terneergeslagen. Voor haar was het leven uit, hoezeer ik haar er ook van trachtte te overtuigen, dat zij nog best eens iemand zou kunnen ontmoeten, die voor haar van betekenis zou kunnen zijn. Veel later heeft ze ook nog iemand ontmoet, het was de ware niet. Ze heeft hun verhouding verbroken. Zij heeft mij ook verteld waarom, zoals ze mij alles vertelde. Op dat punt was zij geen vrouw van haar tijd, zij was haar tijd ver vooruit, want zij zag de belangrijkheid van het seksuele leven in, zowel voor de man als voor de vrouw. Een mens moet zichzelf durven zijn, dan wordt hij sterk genoeg om de krachten van de samenleving op te vangen en denkt hij niet aldoor over het probleem van zijn eigen achterbaksheid.

Mijn moeder had het zogenaamde liefdesverdriet. Ook ik heb in mijn leven veel verdriet van dien aard gehad. Ik heb het altijd aanvaard als het einde van het Innig Contact gekomen was, ik heb zelf ook vaak het Innig Contact verbroken, als het volgens mijn idee niet meer zuiver was. Kijk, en daar moe-

ten we naar toe. Ik heb me er best bij bevonden en mag er nu, als rijpe, uitgebalanceerde vrouw wel een conclusie uit trekken. We moeten inzien, dat wat 'uit' is, voorbij is. Dat er dan een nieuw leven begint, misschien vele malen in ons leven met een nieuwe man, een nieuwe vrouw. We moeten niet zo leunen op één mens, de wereld heeft miljoenen mogelijkheden.

Eerst moeten we dan door het 'liefdesverdriet' heen. Ik heb ook dit verschijnsel geobserveerd. In het begin volkomen kapot. Vreselijk huilen. Niet af te leiden van de gedachte aan hem. Piekeren. Reconstrueren. Haat. Schuldgevoelens. Beschuldigingen. Bij een echtscheiding vechten om geld, want vooral een vrouw was zeker in die dagen volmaakt onzelfstandig. Vechten om de kinderen. Pa neerhalen. (De vuile schoft, die met die slet...) Ma neerhalen. (Dat wijf, dat alleen maar aan centen denkt.) En *nu*? Is een vrouw zelfstandig? Wil ze het wel zijn? Later worden het aanvallen. Met steeds groter tussenpozen. Aanvallen, waarbij je ligt te krimpen in je bed, uitputting, het leven is uit. Merkwaardig genoeg sta je 's morgens uitgerust op, het is van je afgevallen, je voelt er niets meer van, je begint aan de dag. Tot de volgende aanval. De tussenpozen worden steeds groter en uitgesnikt begin je een nieuw leven.

Wij moeten inzien, dat wij gevoel niet kunnen afdwingen, dat een man het recht heeft van een ander te gaan houden en dit geldt ook voor de

vrouw. Maar daaraan is verbonden de kracht om afstand te willen doen, hoe pijnlijk ook.

Bij de echtscheiding van mijn ouders ontdekte ik, dat scheiden een afschuwelijke administratie is. Alles wat goed of mooi was werd omgezet in cijfers. Alimentatie. De voogdij over het kind. Het verdelen van de meubels. Wat moet er met de levensverzekering. Eisen. Eisen. Haat. Verdriet. Miskenning. Walgelijke taferelen, weezinwekkende ontmaskering.

Vanaf dat moment bestond er voor mij alleen het begrip: Innig Contact. Niet gebonden aan een huwelijksvorm. Niet gebonden aan het financieel onderhouden van mijn leven. Niet gebonden aan dwang van bij elkaar te *moeten* zijn. Alles op basis van vrijwilligheid. Niet spreken over wat je liefde noemt. 'Ja maar, ik hou van je...' want zelfs dat is geen verplichting. Ik heb dit doorgevoerd. Een leven lang. Later ben ik toch nog een maal wettig getrouwd. Omdat hij het wenste. Men moet redelijk zijn. Het was mijn meest slechte huwelijk. Ik liep weg.

Mijn moeder en ik gingen in Den Haag wonen en daar ontmoette ik een nicht, die ik in jaren niet had ontmoet en die inmiddels getrouwd was. Zij was een rijke vrouw en eigenares van een zaak in medische instrumenten. De echtgenoot was vrolijk, ondernemend. Hij had de leiding van de zaak op zich genomen, hoewel hij van huis uit kunstenaar was,

concertviolist. Het zakelijke lag hem, het avontuurlijke lag hem. Graag luisterde ik naar hem als hij vioolconcerten studeerde in zijn vrije ogenblikken, die ook voor mij vrij waren, want dan luisterde ik naar wat anders dan spreken over de echtscheiding. Ik merkte, dat hij herhaaldelijk naar me keek, ik keek terug, want ik vond zijn kijken aangenaam. Hij was dertig jaar, ik was vijftien. Hij besprak met mij moeilijkheden. De echtscheiding van mijn ouders. Zijn vrouw en de kinderen, het gezellige huis. Beneden was de zaak voor medische instrumenten. Als ik gummi ruik, doemt deze tijd van jonge verliefdheid weer voor me op. Het rook in de zaak naar gummi, ik weet niet precies waardoor, en hij rook ook naar gummi. Dat merkte ik, als hij mij kustte. Hij was een man die vele vrouwen had gehad. Met mijn nicht was hij getrouwd om haar geld. Dat zei hij mij openlijk. En dan toonde hij mij zijn pink, waaraan een gouden ring met een prachtige briljant. Die had hij van mijn nicht gekregen. 'Dit is mijn grafsteen,' zei hij en wees op de briljant. Omdat hij alleen om het geld getrouwd was, beschouwde hij zich als minnaar vrij. Hij deed als echtgenoot zijn plicht, zorgde voor vrouw, kinderen, huis en haard, en dat was dat. Hij werd verliefd op me. Althans iets dergelijks. Hij belde me op en ging met me wandelen. Wij deden dit niet in het geheim, tenslotte was hij mijn neef en mocht openlijk met het nichtje wandelen. Daar stak geen kwaad in. We liepen langs zee en hij kustte. Eerst vond ik dat niet om over naar

huis te schrijven. Die vreemde lippen op je mond. Zijn geur beviel me wel. Weer had ik het gevoel dat ik die kus niet moest weigeren, want alle jonge meisjes laten zich toch kussen? Het waren dezelfde overwegingen als toen ik nog op de HBS ging. Meedoen. Het schijnt te horen, dit is het begin. Na enige tijd begon ik naar die kussen te verlangen.

Ik vertelde niets aan mijn moeder. Hierin wenste ik geen inmenging. Dat was een zaak tussen hem en mij. Ook kwam ik rustig bij hem thuis, speelde met zijn kinderen, babbelde gezellig met zijn vrouw.

Op een dag belde hij mij op, of ik hem wilde afhalen van de trein, hij kwam uit Amsterdam van een zakenreis en wilde nog even samenzijn met mij. Ik had veel vrijheid bij mijn moeder en zei haar, dat ik nog even naar de bibliotheek moest. Bij het station wachtte hij op mij. Hij nam mijn arm, ging een zijstraat met me in en belde aan bij een huis.

Een juffrouw liet ons binnen in een kamer, die muf was, karig gemeubileerd, waar een groot bed stond. Het was een rendez-vous. Hij zoende me en vroeg of ik me uit wilde kleden. Hij kleedde zich uit. We gingen op bed liggen, onder de lakens. Hij had een handdoek om zijn buik. Vanaf het moment dat wij op bed lagen kuste hij me niet meer. Hij bekeek me en ik bekeek hem. Mooi zijn de ronde schouders van een man en mooi is de sterke aanzet van de hals in de nek. Ik kijk er graag naar. Mooi zijn ook de sterke dijen. Zo lagen wij een tijd naar elkaar te kijken, en hij straalde een heerlijke warmte

uit. Een warmte, die onbeschrijfelijk zonnig was en het begin van het elkaar seksueel benaderen.

Er gebeurde verder niets.

Ik was de domme bil. Ik wist niet precies waar het om ging. Ik wist niet, wat hij doen moest en wat ik doen kon. Want dat wisten wij meisjes in die dagen niet precies.

Hoeveel vrouwen weten het nu?

Hoeveel domme billen in pyjama slapen er arge-
loos in 1970 naast hun man?

Von Kopf bis Fuss eingestellt auf Liebe

Mijn neef vertrok twee dagen later voor een zakenreis naar Londen. Toen hij terugkwam deed hij koel, weerde me.

Plotseling had ik een enorme spijt, dat ik mij had laten gaan. Ik voelde toen al, dat er... vooral in die dagen, maar ook nu nog... mannen zijn, die een vrouw of meisje willen hebben, die alles doen om haar te krijgen, en, als ze op een of andere wijze hun zin hebben, een minachting krijgen voor dat meisje, omdat ze makkelijk was. Diep in hun hart geloven ze, dat een vrouw een stoer bolwerk moet zijn, dat na lange belegering veroverd moet worden met als prijs de vreugde om die vrouw levenslang te onderhouden en de komende kinderen erbij. Iets van deze primitieve overweging sluimert bij vele mannen, het is ze door de eeuwen heen ingeprent, wij zijn de landen van het monogame huwelijk, de economische bepaling. Zo werd het huwelijk het maatschappelijk dwangbuis van de liefde.

Ik dacht dus, ik had het niet moeten doen, ik had me niet moeten laten kussen, ik voelde me vernederd. Daarbij verwonderde ik me, dat hij zo weinig dankbaarheid had betoond, we waren toch gelukkig geweest in die uren. Dat is toch ook wat waard.

Nog is voor mij dat alles waard. Ik heb nimmer

liefgehad met een doel. Niet om rollen, later aan het toneel. Niet omdat ik wilde trouwen, bij welke minnaar ook. Niet om geld of cadeaus.

Het eigenaardige is dat er mannen zijn, die dat moeilijk kunnen verwerken. Die toch geloven, dat er vanuit mijn mouw een aap te voorschijn zal komen, die grijpgraag hun portefeuille zal bemachtigen. Of het boterbriefje. Die niet kunnen begrijpen dat een gelukkig moment in hun tedere armen, met hun mond op de mijne voor mij de algehele vervulling was.

Wij zijn een volk, vervuld van commercie. Dat is doorgedrongen tot het bed. Het heeft de spontaneïteit verdrongen. Vele van onze vrouwen werden er onbewust hoeren door die zich verkochten. Niet als de vrouwen op de walletjes, per uur, of even 'bloot op bloot', of even 'aftrekken', en alles wat er meer bij komt; poen, maar een levensverzekering, van het bed tot aan het graf. Erbij wat seks, soms helemaal niet graag, maar ja, het zijn je huwelijks'plichten', je kunt je er moeilijk helemaal aan onttrekken.

★ ★ ★ ★

Zijn pyjama uit, wat heet gehijg, je voelt dat starre ding in je lichaam, gelukkig duurt het niet lang, het gebeurt ook niet te veel, het is ook een beetje vies, dat glibberige nat, je kan er ook weer een kind van krijgen. Goddank, nu is er de pil, morgen is het maandag, dan is hij weer naar zijn werk, dan zit je met de was, muziek van de VARA, Teddy Schol-

ten, een bakje koffie, Truus komt op visite, die vindt er ook niets aan.

★ ★ ★ ★

Mijn neef heeft me, toen ik hem veel later weer ontmoette, gezegd, dat hij eigenlijk wel het plan had me te trouwen. Hij had dit aan zijn broer verteld, die in Engeland woonde. Die was zich ongelukkig geschrokken en had hem gevraagd of hij gek was geworden? Een kind van vijftien jaar!!! Je vrouw in de steek laten voor zo'n schaap? Bovendien had je nog kans op de zedenpolitie. Een minderjarige. Daar ben je ingetippeld. Elke getrouwde man is wel eens verliefd, wees toch wijzer. Je houdt toch je hersens bij elkaar...

Mijn neef hield zijn hersens bij elkaar. Wel ging hij later scheiden en trouwde met een andere vrouw. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan.

Het jeuïge leven der paljassen

We vertrokken uit Den Haag naar Amsterdam. Ik kwam aan het toneel. Mijn directeur: Louis Broelaerts. Met enige angst zag mijn moeder het aan, want Louis nam zijn jonge actrices in bed. Ik was nog maagd, hetgeen ik niet wist, dat kon evenwel de pret niet drukken. Verzegeld was ik met mijn neef naar bed gegaan, en daar, waar het grote gevaar dreigde, had hij mij gespaard. Ik denk nu, dat hij zich wel bij zijn vrouw zal hebben uitgeraasd. Het mooie, blote meisje naast hem zal als herinnering wel inspirerend hebben gewerkt. De vrouw zal gedacht hebben: wat houdt hij nog van mij. Hij zal het niet tegengesproken hebben. Tenslotte heeft zoiets zijn goede kant. In mijn liefdesverhoudingen heb ik met sterk telepathisch vermogen zulke inspiraties aangevoeld. Ik heb het zelfs hardop gezegd, daardoor alle remmingen van de minnaar weggevaagd. Bijvoorbeeld toen in Parijs, na die naakten in het Casino. Ik voelde, dat hij door het dollen heen was. Ik schonk hem, op onze hotelkamer de volledige illusie. Waarom ook niet? Ook ik dacht ook wel eens aan een ander, toen ik enige jaren getrouwd was...

Mijn moeder vond mij nog altijd te jong om mij in te lichten. Wel waren er waarschuwingen voor het

BED. Het Bed had ik al schaal één op tien meegemaakt. Het was mijn zoet geheim, een smakelijke bokaal, die ik gedronken had, met wat bitterheid om het afscheid.

Wel verlangde ik naar een nieuwe bokaal. Het was toch verdomd interessant geweest.

Laat ik nu maar meteen vaststellen dat Louis B. voor mij geen enkele aantrekkelijkheid bezat. Als hij het repetitielokaal binnenkwam met zijn grote, stoere stappen, machtig, beroemd, zelfbewust, de hoed wat achterover, krullend haar eronder uit en je aankeek met peilende, aanrandende ogen dan dacht ik: ik vind er niets aan. Hoe is het mogelijk dat de vrouwen daas worden als hij speelt, als hij de kleedkamer binnenkomt. Omdat hij een vrouwenkenner was, had hij mij direct door. Hij wist dat ik in kunstenaarskringen was grootgebracht, dat hij althans voor mij geen aureool van buitenissigheid had. Ik had soms het gevoel, dat hij dat wel rustig vond. Ik bracht geen problemen. Ik had ook niet de behoefte rollen te verdienen op de zitbank in zijn privékantoor. Ik heb zelfs op diezelfde zitbank met hem zitten praten over alle mogelijke onderwerpen. Wel was ik op mijn hoede. En ik heb in tegenstelling tot de anderen, die op die zitbank 'klaar' of niet-'klaar' zijn gekomen, geleerd, hoe je met de radar van bewuste koelheid zelfs de meest vurige man in toom houdt.

Dan te denken, dat de dochter van een bekende professor zich in haar klerenkast had verhangen,

omdat hij de verhouding verbroken had. Wat was er aan die man? Mij zei hij niets.

Ik begreep heel vroeg, zeker in die dagen, dat er tussen twee mensen een soort levendigheid moet zijn, op gelijke hoogte, waardoor ze naar elkaar worden toegetrokken. Het is, wat de oosterlingen 'slangevuur' noemen. Naar de graad van dat vuur grijp je elkaar aan, dat vuur blijft korter of langer branden, als het gedoofd is kan je het nauwelijks meer oprakelen. Dit laatste is uitermate tragisch, want de een brandt langer dan de ander. Zelden blust de koorts van liefde tegelijk. Als je er rekening mee houdt en vooruit de houding bepaalt, die je zult aannemen wanneer het branden geblust zal worden, zowel bij jezelf als bij de ander, is het leven makkelijker, want werkelijkheidszin ontnuchtert. Waarom zou je kwaad worden als de ander niet meer brandt? Het is natuurwet.

Ja, zeggen ze dan: we zijn geen beesten. Er is nog iets van geestelijk leven. Natuurlijk. Het leven van de geest is een zeldzame verrukking. Denken. Filosofie. Muziek. Toneel. Literatuur. Psychologie. Je kunt eindeloze vriendschappen hebben met de genialen. Je hele denken kan er door opbloeien.

Geniale mensen hebben soms geen seks. Verrukkelijke liefdemensen hebben geen genie, althans in vele gevallen.

Als je in je huwelijk uitgebrand bent kan je als vrienden samengaan, verdergaan. Erken dan, dit hoofdstuk is uit. Kwel elkaar niet met compromis-

sen om bedgeheimen te scheppen, die er niet meer zijn, omdat je zelf met het grote geheim van niet meer kunnen, van afkeer tot walging toe naast de ander ligt. Laat elkaar vrij op dat punt. Dan is er nog een kans.

Ik was er thuis, aan het toneel. Het doek gaat op. Acteurs en actrices exposeren. Zij exposeren zichzelf. Van top tot teen. Vanaf de elegante schoenen, de modieuze kousen tot het kapsel dernier-cri. Zij denken er ook voortdurend over, hoe ze zich moeten exposeren. Met hun gebaar, hun stem, hun lopen, hoe ben ik van voren, hoe ben ik van opzij, sta ik niet te dicht op het voetlicht, is die rooie pruik wel goed, zou ik nog niet wat zilver op mijn oogleden aanbrengen. Is mijn stem verstaanbaar, ben ik niet te sentimenteel in die rol, chargeer ik niet. Althans ze zouden zo moeten denken. Rollen spelen is evenzoveel mensen creëren, zonder onderscheid, van moordenaar tot monnik. Van koning tot grondwerker. Van moeder tot hoer. Van krankzinnige tot heilige. Een rijk beroep.

Achter de schermen meestal een volkomen bevrijd seksleven. Ik heb geen omgeving ontmoet, waar de seks zo vanzelfsprekend en aanvaard is. Fred 'is' met Leontien. Henri 'is' met Hermine. Voor langere of kortere duur. Weet je dat Frits nu aan zijn zevende vrouw bezig is? O. Hij zoekt. Hij zoekt. Tussen Jan en Coba is het uit. O. Coba heeft een ander. O.

De vrouwen aan het toneel hebben de onafhankelijkheid van het zelfbewustzijn. Op het toneel spelen

zij vrouwen van liefde. Ze *worden* vrouwen van liefde. Ze zijn het thuis, ze zijn het in de kleedkamer. De kleedkamer, een domein dat afgegrensd is tegen burgerprincipes. O ja, er zijn ook daar goede huisvrouwen en moeders. Ook daar zijn huisvaders met een pijpje in de mond. Ook wordt niet elke acteur zijn rol. Toch leeft er iets van in het eigen wezen.

Hoofdzaak is de avond. Het doek dat opgaat. De honderden schemerige gezichten in de zaal, die naar je opkijken, die je van hoofd tot voeten, tot diep in je ziel ontleden. Onbarmhartig. Of je doet, wat ze fijn vinden. Of je ze laat huilen. Of lachen. Hoe was ik vanavond? De zaal gaf geen krimp. Ik geloof, dat het een grote sof is. Ik *kan* die rol niet spelen. Hij ligt me niet. Godverdomme, waarom heb ik hem niet geweigerd. Dat gemieter met dat kostuum. Die glazen tinkeltjes op mijn broek, net op de plaats waar ik moet gaan zitten. Welke idioot heeft dat kostuum ontworpen. Dat rotdecor met die stinktrap. Ik breek er nog mijn nek. Wat een tekst... die figuur van die man *leeft* toch niet! Dat kan je toch niet waarmaken!!

In de kleedkamer, de jeuïge paljassen van het toneel. Vrij seksleven, je bent er in thuis. Ik krijg de indruk, dat de burger er bang voor is. Ik *heb* het beleefd. Ik ben er niet door geschaad. Ik zou meer schade hebben geleden als ik drooggemalen was in niet-geleefd leven.

Niet dat alles zo vanzelfsprekend ging. Als toneel-speelster begon je van onder af. Eerst figureren. Dan een klein rolletje, wat je met verbeterd zenuwen bracht, met een krankzinnig verantwoordelijkheids-gevoel om een paar zinnen, die je 'waar' moest maken. Zalige illusie van belangrijkheid. Om je heen de grote broeders en zusters, die nauwelijks belangstelling voor je hebben. Je moet het doen, je moet het bewijzen, dat je er hoort, doodalleen.

In de kleedkamer praten. Over jezelf. Je thuis. Je plannen voor later. Verdomd goed stuk is dit. Rotpers, maar het publiek komt. Louis B. loopt als een god om ons heen. Hij is volmaakte autoriteit. Hij praat met je als het hem belijft. Hij laat zich nauwelijks 'aanpraten'. Jonge actrices verdwijnen in zijn privé-kantoor. Andere actrices vragen zich af, of er iets met ze is, hij neemt geen notitie. Ze beginnen te lokken. Kousebenen, slank, verleidelijk tot aan het broekje. Schaterlachen om Louis B. Het Marie Antoinette-kostuum toont je blote borsten. Dicht langs Louis B. Hij kijkt ernaar met kennersblik. Het lukt. De volgende dag krijgt ze het briefje:... en verzoek ik u vanmiddag om vier uur op mijn privé-kantoor te komen... 'Nou ga je voor de bijl...' zeggen de anderen. Zij, nerveus, weet dat. De volgende avond in de kleedkamer is zij zwijgzaam, vastberaden. Ze kijkt zelfs wat hautain. Ik zit naast haar voor de grote spiegel. Doorzie haar. Twee weken later heeft ze een vrij belangrijke rol. Ik heb met haar te doen. Zij heeft niet veel talent. Louis B. zal

haar toch laten vallen. De voorstelling mag er niet onder lijden.

Louis B.'s vrouw, ook actrice, heeft een vriend. Ze ziet alles aan, in volkomen contemplatie. Ze zijn quitte, Louis B. en zij. Wij zijn aan deze situatie gewend, spreken er nauwelijks over in de kleedkamer. Ieder heeft het recht zijn eigen lichaam te beheren. Niemand is eigendom.

Hoewel er onder de acteurs genoeg belangstelling voor mij was, droomde ik verder in de kleine rollen. Geen van de mannen trof mij als bijzonder interessant. Ik was afgeleid door zorgen, want mijn salaris was heel klein, ik stonk naar petroleum, want moeder had geen geld voor kolen en dus stookten we met petroleumkachels. Dat trekt in je goed. Het eten was niet zo best, moeder was altijd treurig om vroeger. In je kleedkamer viel alles weg, was alles goed.

Op een avond zat ik in de zaal, derde rij, ik had een vrijplaats, er was een première. Naast mij zat een man, die eruit zag als een Engelsman. Dat was mijn eerste indruk. Bijzonder goed gekleed, goed van gebaar, spitse knieën, welverzorgde puntschoenen. Men noemde zo iemand graag een 'heer'. Wat ik gauw bij mezelf wegslikte, want dit was toch een burgerlijke gedachte.

Ja, zei ik, dat is wel erg aardig. Intelligent snoet. Lieve handen. Aan de andere kant van mij zat een

collega, die bijzonder mooi was. Ik kreeg de indruk, dat hij haar intens fixeerde, en om niet te storen, dorst ik niet naar hem te kijken. Ik vergiste mij. Toen hij me later op het Damrak aansprak, bleek het dat hij belangstelling voor mij had. Naar mij had zitten kijken. Hij was me nagelopen vanaf de schouwburg. Afijn. Kort en goed, ik maakte een afspraak met hem. De volgende dag zouden wij elkaar aan het Centraal Station terugzien, om naar buiten te gaan als het mooi weer was.

Hij stond die dag 'onder de klok', hij was elegant, glacéhandschoenen, hij had een bolhoed op. Ik schatte hem op een jaar of dertig. Ik heb mannen tussen dertig en veertig altijd aantrekkelijk gevonden. Ze zijn nog jong en zijn toch rijp. Ze zijn ondernemend. Zeer verlegen stapte ik in de eersteklas coupé naast hem. O, heerlijke coupés van die dagen. Spoorwegen, voer ze weer in, al is het één wagon. Voor de paartjes. Hoe heb ik er op tournee van genoten. Het gaslichtje temperen met een zwart gordijntje. Lekker zacht rood fauteuiltje. In de armen van iemand, die je boeide. Op tournee naar Friesland. Toen gingen we nog niet met autobussen terug. Voorproef van de mogelijkheid, dat je 's nachts in je hotelkamer bezoek van hem zou krijgen. Soms bleef het alleen bij het tegenelkaar aanleunen in de coupé. Naast ons een acteur, die zat te slapen, daarnaast een ander paartje. Drie anderen klaverjasten. Lange reis naar een provinciestad, waar dan het doek zou opgaan, je dezelfde *verantwoorde* tekst

zou zeggen, nadat je je hoofd van Colombine had bestreken met schmink, je lichaam verkleed had in kleren van illusie, nadenkend hoe je het weer zou moeten waarmaken...

Ik zat naast hem in de coupé, hij zei noem me Bob. Hij was directeur van een groot bedrijf, hij woonde niet in Amsterdam, hij was niet getrouwd. Hij legde zijn hand op mijn dij, hij kuste me. Kussen begon ik prettig te vinden. We stapten uit in het Gooi, we gingen het bos in. We gingen liggen in het gras. Zijn vingers zochten naar de clitoris in mijn vagina. Hij deed dat zeer onhandig, ik kreeg geen lustgevoelens, werd dus niet smeug van binnen, liet hem even begaan. Daarna duwde ik zijn hand weg. Hij trok hieruit de conclusie, dat ik waarschijnlijk geen inniger contact wilde, dat ik misschien nog maagd was. Dit wond hem op. Ik *was* nog maagd. Op dat ogenblik wist ik nog niets van dat zegel, wat mijn waarde zou bepalen op de huwelijksmarkt. Een ontzegelde vrouw was immers sterk gedaald in waarde, een tweede keus. Hoeveel meisjes hebben in die dagen in het huwelijksbed gehuicheld, dat ze nog maagd waren? Hoeveel mannen zijn er, voor de begrippen van die dagen 'ingelopen'? Ik duwde hem weg, omdat hij mij met nagels en domme vingers hinderde.

Hij ging op mij liggen, wond zich ontzaggelijk op, zijn bolhoed was al lang van zijn hoofd gegleden, zijn glacéhandschoenen lagen naast me op het den-naaldenbed.

En terwijl hij, zeer in zijn eentje, volkomen aan-gekleed het hoogtepunt kreeg riep hij: 'O, als dat de burgemeester eens zag! Als dat de burgemeester eens zag!'

We gingen weer terug naar Amsterdam. Daarna ben ik nog herhaaldelijk met hem uitgeweest.

Altijd riep hij op het hoogtepunt: 'als dat de burgemeester eens zag.' Zo schonk hij zich de illusie, dat hij een maagd verkrachtte in het bos, iets waar de burgemeester, wel of niet met ambtsketen, zich heftig verontwaardigd over zou betonen.

Hoe het later uitraakte weet ik niet meer. Schnitzler zegt in *Anatole*: sommige vrouwen laat je staan als een paraplu.

Sommige mannen ook.

Laat u defloreren in Sneek

We gingen uit Amsterdam weg voor een tournee van drie weken in het oosten van ons land. Ik vond het wel fijn, te meer omdat mijn moeder rustiger was geworden. Zij had een vriend. Daardoor waren haar gedachten afgeleid van de vroegere moeilijkheden. Je kunt liefdesverdriet verkorten door je met een ander te troosten. Hoewel het schijnbaar nog tot de goede manieren behoort om lang en degelijk in eenzaamheid te lijden, om die ene onvervangbare, die ene grote liefde. Jolige weeuwtes zijn bij de nette burgerij nog altijd niet in. Ik heb in mijn leven vele grote liefdes gehad, van kortere of langere duur, ingrijpend en minder ingrijpend. Ik ben liever onrustig gelukkig, dan rustig ongelukkig.

Het einde van een verhouding, of je hem zelf verbreekt, of de ander verbreekt hem, brengt onlustgevoelens, ten eerste om het gemis, maar vooral om de teleurstelling van de vergissing. De beloning voor de moed gebroken te hebben werd dan een nieuwe ontmoeting. Je blijft fris, het leven blijft fris, de seks blijft fris. De maatschappij moest deze mogelijkheden incalculeren. Zo dat je zonder angst kan vernieuwen, zonder angst voor het materiële. Kinderen dienen opgevangen te worden. Als vrouw moet je een bevredigende werkkring hebben, wat ook goed is voor de menselijke ontplooiing. Een

man *is* geen levensverzekering. Vijftig jaar geleden was er voor een vrouw geen andere weg dan de huishouding. De vierentwintig lakens in de vlaamse kast, samengehouden met een blauw lintje. De koperen spijkertjes op de trap glimmen van het vele poetsen. Na de lunch brengt 'de meid' een kommetje met zeepsop, voor het tafelzilver. Dat wast mevrouw zelf af, dan hield je overzicht. — De 'meiden' waren niet altijd eerlijk. Wat wil je? Heb je gezien hoe die mensen leven? De Duvelshoek, dat slop, waar nu Tuschinski staat, daarnaast is een steeg. Midden in de stad. Daar leven gezinnen. De ouders van de meid wonen er. Met zijn achten in één kamer. En maar kinderen krijgen. Soms liggen de kinderen erbij als vader en moeder, nu, je begrijpt wel. Die moeder, heb je die weleens gezien, die dikke vrouw, met die tandeloze mond? Dat die mensen daar niets aan doen! Ze stinkt tegen je aan. De vader is grondwerker. Spreekt volkomen onverstaanbaar, plat Amsterdams. Ik heb, toen To hier in dienst kwam, haar vóór alles netjes spreken geleerd. Je hebt als huisvrouw heus echt nog meer te doen dan visite ontvangen. Het kind had altijd vuile nagels. Ik heb haar alles moeten bijbrengen. Ze ziet er nou toch keurig uit, in haar blauwe ka-toentje met de witte muts? Soms is ze niet helemaal zuiver op de graat. Ze had laatst een jongen in de keuken. Hoe krijgt ze het in haar hoofd. Heeft u weleens Zola gelezen? Walgelijk. Daar is een meid, die krijgt op zolder in haar kamer stiekum een kind.

Dat smoort ze. Daarbij bloedt ze bijna dood. Stel je voor, dat To boven op haar kamer... Ik ben naar haar moeder gegaan en heb gezegd: juffrouw, als het nog eens voorkomt dat uw dochter met een jongen in mijn keuken zit, dan moet ze op staande voet weg. Het mens schrok zich ongelukkig. Gut, mevrouw, voor zover ik weet heeft To geen verkering, want dat had ze wel aan ons verteld. Hoe komt ze aan die jongen? Nou hoor, het zal niet meer gebeuren, als me man het hoort dan slaat hij haar voor Pampus.—Zo moet je op alles letten als huisvrouw. Op je zilver. Of ze elke morgen precies om zes uur beneden is, want eerst moet de huiskamer worden gedaan, de ontbijttafel gedekt en de gang gedweild. Laatst kwam ze om kwart over zes naar beneden. Ik mijn bed uit, stel je voor om zes uur, naar boven, op zolder, naar haar kamer. Daar hangt zo'n rare lucht. Die moeder doet haar was. Dat kan je ruiken. Je kan het ook zien, als je door de Reguliersbreestraat gaat, zie je de was hangen in de Duvelshoek. Dat is toch geen luchten. Nou, ze sliep nog. Ze schrok verschrikkelijk. De wekker was kapot. Ik dacht nog, misschien heeft ze die wel kapotgedraaid. Een meid die met jongens loopt heeft ook andere streken. Ik in die kou weer terug, naar mijn bed. Ruud zegt tegen me, wat is er? Zijn er inbrekers. Loop jij om zes uur in negligé door het huis? Was de meid niet beneden? Als ze zo blijft met die jongens en dat geluier in bed, dan donder je haar er maar uit. Ruud, niet zo grof. Je weet wel wat je hebt, maar niet wat

je krijgt. Die familie van haar is vies maar het zijn fatsoenlijke mensen. De moeder schrok erg toen ik haar van die jongen vertelde—.

Dat was een deel van de zorgen, vijftig jaar geleden. Vrouw, zelfstandig in een paar vierkante meter. De leiding van de huishouding.

Moeder had een vriend, verborgen voor de burens, want een vriend is pet. Als fatsoenlijke vrouw, én gescheiden, met een grote dochter in huis. Foei. Zo'n wijf. Ze moet zich schamen. Die man, waarvan ze gescheiden is zal zijn geluk ook wel opgekund hebben. Zo'n wijf, dat zo maar met een vent naar bed gaat...

Drie weken weg van Amsterdam. Avond aan avond spelen. Provincietheaters, onverwarmde hotelkamers. De reis naar het noorden. Francis zit naast me in de coupé. In zijn armen suf ik wat weg. Drabbig sukkelt de oude trein. Weilanden zijn saai. Rechthoek. slootstreep. Rechthoek, slootstreep. Er schemert veel weg, in de mist. Francis zit toevallig naast me, er was nog een plaats in de coupé. Hij is doctor in de medicijnen. Is aan het toneel gegaan. Hij heeft niet veel talent, hebben we vastgesteld. Voor kleine rollen geschikt. Hij is ook niet erg knap. Hamsterwangetjes. Bleek. Toch is hij niet onaardig. Onverstoorbaar. Al wordt hij nog zo uitgeveterd door Louis B., hij geeft geen krimp. Zelfs zijn ogen schrikken niet. Houdt hij van toneel? Hij is wel onvermoeibaar. Houdt hij van de vrouwen van het

toneel? Hij heeft verhoudingen. Het is wel prettig met hem te praten, hij is ontwikkeld. Acteurs zijn ook wel eens ontwikkeld, hoewel het gesprek altijd over rollen gaat, of een stuk het hem doet, verrek, dat rotsalaris, ik ga weg, misschien krijg ik ergens anders meer.

Francis wijst naar buiten en zegt: je kan zien, dat het al avond wordt, het blauwe komt opdagen, de Fransen noemen dat l'heure bleue. Francis zegt: jij bent een vrouwtje uit een schilderij van Rubens. Francis zegt: liefde is meer dan bed of gevoelsoverdrijving. Freud heeft gelijk. Ken je de theorieën van Freud?

In elk hotel hetzelfde ritueel. Louis B. zit met zijn vrouw aan een bepaalde tafel. Het is de Heilige Tafel. Alleen zijn uitverkorenen mogen er zitten. Twee van zijn grote acteurs. Drie actrices, waarmee hij een verhouding heeft gehad. Hun talent is groot en hun inzicht ook. Zij hebben nu een kameraadschappelijke verhouding met hem. Zij hebben zich gehandhaafd. Want bij alle liefde, de voorstelling is nummer een. Dat vond ik altijd fijn van hem. Als kunstenaar onkreukbaar. Al geilde hij zich nog zo rot met een vrouw.

Aan de andere tafel, wij, de kleinen. Snikkend van de lach. Koffietjes drinken, uitrekenen hoe ver je komt met je verblijfkosten. Wij gaan graag in een goed hotel. Acteurs kennen de goeie hotels en de lekkere hapjes. Er zijn er ook, die in gribussen trekken om van de verblijfkosten wat over te houden.

Boven de hotelkamer. Een groot bed, tweepersons, stromend water dit keer, hier *zijn* ze al zo ver, lekker poedelen, nog resten schmink om de ogen, wat zie je er dan gauw verloederd uit, als die boel niet precies omlijnd is, ik ben mooi, ik ben jong, lekker LEVEN, mijn best doen, later misschien grotere rollen. Die vent, die vanavond achter de coulissen naar mij toekwam. Die dacht zo, die vrouwen van het toneel. We zijn vrij. Inderdaad. Toch niet, zoals hij denkt. We rollebollen zo maar niet. Het moet je aanspreken. Het moet je aanraken. Al is het maar een klein vonkje. Ja, het Vonkje. Dat is het. Dat is het begin. Daarna ga je door met de strijd. Om elkaar.

Het grote bed. Alles wat muf. Toch ben ik gek op hotelkamers. Ze dringen je niets op, want ze zijn onpersoonlijk. Niets wil ik opgedrongen hebben. Geen huiselijkheid. Geen deftigheid, geen huwelijk. Geen bepaling van gedrag. Ik wil het zelf uitvinden, helemaal zelf.

Op de gang hoor ik lopen. Dat zal Evert zijn, die naar Gine gaat, want Gine logeert naast me. Louis B. logeert samen met zijn vrouw. Op reis zijn ze een presentabel echtpaar. *Samen* kwetsen ze elkaar niet met ontrouw. Van elkaar weg gaan ze hun eigen gang. Louis B. verdeelt sommige van zijn stukken zonder zijn vrouw. Dan gaat hij alleen met ons op reis. Dan is er wel een bij, die in die tijd favoriet is.

De Favoriete. De harem vrouwen. Ik heb eens gelezen, dat de sheiks een telefoon naast hun bed

hebben waarmee ze telefoneren om hun favoriete. Het is maar hoe je als vrouw wordt opgevoed. Wij verminken, vernietigen, vertrappen onze rivalen. Stel je onze man voor, die even een ander opbelt, omdat hij behoefte aan haar heeft. Misschien maar voor één keer.

Ja, het was Evert. Ik hoor hem en Gine praten. Toch wel gezellig zo'n nachtelijk bezoek.

De nacht erop wordt er zacht aan mijn kamerdeur geklopt.

We zijn in Sneek. Het eten was er erg goed, de zaal vol. Louis B. RESIDEERT in dit hotel, ze dragen hem op handen. We hebben lang nagezeten, hij deed gul en wij kregen wijn. Ik drink een glas, niet meer, en ga naar bed.

Ik doe mijn kamerdeur open. Francis. Ik kan niet slapen, zegt hij. Laten we kletsen. Het houdt niet in, dat hij met mij naar bed wil. Toneelspelers kunnen in de meest merkwaardige situaties bij elkaar zijn zonder dat. Zoals je elkaar wekenlang ellenlange zoenen tijdens een toneelstuk geeft, op het toneel. Het vonkt daarom helemaal niet. Soms ook wel.

Nou ja, die nacht gebeurde het wel. Hij is heel ervaren met zijn tactiek. Hij kent als arts het lichaam van de vrouw. Mijn huid is zeer gevoelig voor zachte streling. Haut-erotik noemen de Duitsers dat. Er zijn vrouwen, die er niet gevoelig voor zijn. Die giechelen, lachen, toe hou op. Indische mensen noemen het pitjitten. Baboes pitjitten de kinderen,

tot ze slapen. Francis pitjit. Kleedt zich uit. Hij is groot, heeft veel wit vlees, hij heeft behalve hamsterwangetjes ook hamsterborstjes. In het donkere haar onder zijn buik zie ik voor het eerst een penis. Hij komt behoedzaam op mij liggen. Dan voel ik, hoe hij in mij dringt. Vlijmende pijn. O, God, denk ik, wat is er met me. Ik ben gewond. Ik durf hem niets te zeggen. Ik schaam me, dat ik niets aange-naams voel, dat ik bang ben om die pijn. Hoewel hij arts is, merkt hij niet dat ik nog maagd ben. Hij is te hevig, te hartstochtelijk, een eigenzinnig genieter, die het wel goed bedoelt. Later zou ik er velen meemaken, die zo begonnen. Als ik op mijn laken kijk, zie ik een bloedvlek. Ik ben ziek, denk ik, er is iets niet goed. Hij merkt niets, neemt me sterk in zijn armen. Slaapt in. Als ik die angst niet had, zou het wel gezellig zijn. Gine heeft Evert, en ik heb Francis. We zullen drie weken samen eten, slapen, toneelspelen.

De volgende dag ga ik naar een dokter, in Sneek. De man verbergt na mijn verhaal een stille afwijzing, vraagt koel, 'hebt u nog geen geslachtelijk verkeer gehad? Nee? Dan bent u gedefloreerd.' 'Wat is dat, dokter?' Hij legt het me uit. Ik loop langs oude straatjes en grachtjes naar het hotel. Trots denk ik: nou hoor ik er bij. Nu begint mijn leven als vrouw.

Ik ben trots. Ik glans. Ik sta zelfbewust tegenover Francis. Ik vertel hem niets. Hij voelt dat ik blij ben. Denkt dat het om ons samenzijn is. Dat was het ook. Om een andere reden dan hij denkt.

Extract van sexuologie

Thuis, na de tournee dacht ik over alles. Zittend naast het petroleumkacheltje, mijn handen warmend, dan weer wegtrekkend omdat ze te heet werden, naar de walm gingen stinken, dronk ik de thee van mijn moeder. Ze praatte tegen mij. Ik luisterde niet. Het viel haar niet zo op, soms was ik thuis verre van spraakzaam, daar was ze aan gewend. Ook werd ze er niet kriegel van, want ik kijk altijd tevreden. Niet nors. Ik heb altijd een enorm plezier in het leven gehad, die duizendkleurige kaleidoscoop. Je raakt er nooit op uitgekeken. Ik denk wel eens dat je echt nooit hoeft te lezen, de romans spetteren om je heen als vonken van knettersterren. Mensen, die romans schrijven noteren. Daarom zijn ze waarschijnlijk wel nuttig. Want weer andere mensen zien nergens romans, omdat ze staande slapen. Schrijvers halen ze dan wel eens een enkele keer uit hun gesuf. Van 'onzedelijke' schrijvers schrikken ze ontzettend. Ze willen dan nog wel romans lezen over liefde, maar de penis moet verzwegen worden. Dat dringen ze gewoon weg. Dat hoort niet in een roman. Het hoort eigenlijk nauwelijks in bed. Erg genoeg, dat zoiets af en toe functioneert. Soms zo fel, dat je je er niet tegen verzetten kunt. Nietzsche spreekt van 'de gesel van de seksualiteit'.

Ik kan nou niet zeggen, dat ik bij die petroleum-

kachel leed onder de gesel van de seksualiteit. Er waren drie vlotte weken voorbij, ik was leeg, van binnen. Ik wist niet, wanneer ik Francis zou terugzien, het seizoen was afgelopen, er was vakantie, buiten motterde het kil, binnen was de stilte bij het af en aanlopen van mijn moeder. Geen haar op mijn hoofd dacht erover om mijn ervaring aan moeder te vertellen. Niet omdat ik achterbaks was, maar omdat ik geen enkele reden vond erover te spreken.

Francis en ik hadden niets afgesproken. Ik geloof dat we beiden die drie weken althans voorlopig genoeg vonden.

Ik dacht bij mezelf: stel je voor, dat ik een kind krijg. Ik trouw hem dan niet. Waartoe zou ik mijn leven bundelen aan Francis? Omdat hij naast me in de coupé zat? Daardoor contact met me kreeg? Als ik een kind zou krijgen, zou ik het bij mij houden. Toch, ik wil eigenlijk geen kind. Je moet geen kind krijgen als je het niet wilt. Ik kende een dokter, die een paar van onze actrices had behandeld. Hij deed het niet om het geld, maar uit overtuiging. Mensen die geen kind willen zijn niet rijp voor een kind, dat kan het kind én de ouders schaden. Er was in die dagen geen sprake van een pil. Alle voorbehoedsmiddelen waren storend. Er zat iets in van voorbedachten rade. Ga liggen. Eerst moet ik mijn condoom aandoen (als die maar niet scheurt). Heb ik mijn ring aan? Als die maar niet scheeftrekt. Zodra hij klaar is moet ik me als de bliksem irriteren. Dit allemaal is het verbreken van sfeer. Een

kille, nuchtere wijze om consequenties te voorkomen. Ik dacht, als het mij gebeurt, dan abortus. Ik had er wel eens over gesproken met een oom, die arts was. Hij zei: een medisch verantwoorde behandeling is net zo min gevaarlijk als een normale bevalling. Er komen inwendig littekens dat is alles. Nou maar afwachten, wat er met me gebeurt. Over twee weken zal ik het weten. Wat is een mens toch zeldzaam onkundig over het eigen lijf. Je dient eigenlijk alles te weten over je lijf. Welke zenuwen gevoelig zijn. Wat wist ik van het lichaam van Francis? Ik dorst hem in het begin niet aan te raken. De zaaduitstorting leek me vreemd. Zijn neerstorten daarna op mij, pathetisch. Ik vond er wel iets geweldig natuurlijks in, iets groots. Het overweldigde me ook geestelijk. Altijd heb ik het de bron van het leven gevonden, iets heel zuivers, waaraan je niet moet knibbelen met beperkingen. Ik vind het een machtige ritus, die heilig is, goed gedaan, onaantastbaar blijft. Een daad, zo ingrijpend wat lichaam en ziel betreft, dat je er alles van moet weten.

Ik heb er alles van geweten. Ook heb ik bewust het krijgen van kinderen geregeld, hoewel ik zeer vruchtbaar was. Mijn drie kinderen uit twee verhoudingen waren welkom, zowel bij mijn partner, als bij mij.

Bij die petroleumkachel was ik niet zo heel tevreden. Ik was toch eigenlijk een domme troel geweest. Mijn reacties waren sporadisch, want ik

begreep niet aldoor wat hij met mij doen wilde. Ik was niet geslaagd voor mijn examen. Ik was een gehoorzaam, hanteerbaar ding in bed geweest, dat was alles. Creativiteit ontbrak. Het malle was, dat ik me daarvoor schaamde en besloot mijn leven op dat punt te verbeteren door uit te zoeken, waar ik gefaald had.

Ik ging speuren in bibliotheken naar boeken, die over het seksuele handelden. Merkte al heel gauw het onderscheid tussen pornografie en het eerlijk bedoelde boek. Pornografie deed me niets. Dat met opzet 'blootleggen' voelde ik terecht als seks-kitsch, met commerciële achtergrond. Als ik in het buitenland in een souvenirwinkel sta bekruipt me hetzelfde gevoel. De gehaaide fabrieksconstructie die de eenvoudige ziel een indruk van een land moet geven. Je pikt er niets van mee, niet van de klompjes, de scheepjes, de bedrukte doekjes. Van seksfoto's ontvlam je niet. Papieren mannetjes en vrouwtjes, bodybuilding, de verleidelijke verstarde glimlach...

Ik las *Het Volkomen Huzwelijk*, wat toen nieuw was. Registratie van standen, overzicht van mogelijkheden. Ik kreeg de Kamasutra in handen, liefdesboek van de Hindoes, geschreven in de vierde eeuw. Een dik boek over alle soorten van aanrakingen, alle soorten van kussen. Ik las over de opleiding van de geisha's, die door een oude, alwetende oergeisha alles over het kozen en minnen leren. Als hij gaat liggen, kijk je of hij goed ligt. Ligt hij goed, dan

overstelp je hem met zachte liefkozingen, je zorgt dat je welverzorgd bent, je ruikt heerlijk, je kapsel is glanzend, hoog en versierd, als je gaat liggen, zorg je dat het niet in de war komt, neem dus de sluimerrol, dan blijft je achterhoofd vrij, denk aan het temperament van de man, misschien is hij geremd, stel hem dan gerust, wees vrolijk, laat het niet merken als je moe wordt, geef hem de illusie dat hij een groot minnaar is. Zorg wel eerst, dat hij zich in een warm bad ontspannen kan, droog hem af, masseer hem.

Wij zijn niet allen geisha's en we zullen het ook wel niet worden. Maar we kunnen wel enige lering uit deze lessen trekken. Des te groter zal het vermaak zijn.

De goddelijke prelude van de teeltkeus

Louis B. staat midden in de zaal. Het licht is uit, op het toneel brandt repetitielicht. Ik sta in zijn buurt, Eric komt op. Hij speelt in het stuk een miljonairszoon. Louis zegt tegen me: wat ziet hij er verdomd armoedig uit. Is dat nou een zoon van een schatrijke vent? Nee, zeg ik. Eric brengt het goed, sterk, creatief. Louis B. vergeet het pak, staat te happen, wat een eigenaardigheid van hem is. Hij heeft me vergeten, als hij ooit gemerkt heeft, met wie hij sprak. Kan me niet schelen.

Het nieuwe seizoen is begonnen. Een klein rolletje in dit stuk. Geen zwangerschap na Francis. Francis is er ook in, als we elkaar ontmoeten geeft hij me een zoen. Soms zit ik op zijn schoot. We willen geen van twee meer.

Tussen de coulissen zit ik naast Eric. Waarom heb je zo'n confectiepakje aan? Louis B. zei het tegen me, Eric, dat is toch niet voor deze rol. Eric kijkt me verstoord aan. Geen geld, denk ik. Toch heeft hij een behoorlijk salaris.

De première is de volgende avond. Daarna schrijven de kranten: Eric Wells gaf een voortreffelijke creatie van de jonge miljonairszoon. Jammer dat hij zo'n armoedig confectiepak aanhad...

De avond erna komt Eric in mijn kleedkamer. Hij legt een appel op mijn kleedtafel. Voor jou, heb ik

voor jou bewaard.

Ineens zie ik hem. Hij staat gekleed en geschminkt in mijn spiegel, ik zie ons beiden, ik, met mijn geschminkte hoofd, de bruine, blauw omschilderde ogen van mij, zijn bruine, donker omschilderde ogen. Ik had het gevoel, dat hij in een lichtplas stond, dat maakte mij gelukkig. Mannen, waar ik voor voelde hadden altijd dat vreemde licht om zich heen, alsof zij glanzende katers met elektriserende vachten in de maneschijn waren. Als het voorbij was met de liefde plompte dat licht weg, zat er gewoon een man tegenover me, wat verzakt, wat doelloos. En ik dacht: heb ik daar zo om gestreden en geleden. Dag meneer. Aangenaam om weer eens een babbeltje met u te hebben. U trad terug in de schaduw.

Eric staat in het licht, in de spiegel. Plotseling is er iets tussen ons. Hij wordt verlegen. Ik word verlegen. Hij moet 'op'.

Na afloop wacht hij me op, aan de uitgang. Ik wist, dat hij dat zou doen. Ik loop naast hem, er waait zoelheid om ons heen. We spreken over het stuk, over de rollen, over Louis B. Grote acteur wandelt met kleine actrice.

'Waarom had je godverdomme dat rotpak weer aan?' zeg ik. 'Nou zeggen de kranten dat ook.'

'Ik heb geen ander.' Ik zie, dat hij het nog aan heeft. 'Mijn vrouw had er geen geld meer voor.'

Dat is waar. Hij is getrouwd. We hebben zijn vrouw nog nooit 'achter' gehad. Ik weet niet hoe ze is. De vrouwen van acteurs, die geen actrice zijn,

leven ver van de coulissen. Soms met een première zie je ze. Ik moet opeens denken aan Wieland, die heeft een rijke, lelijke vrouw getrouwd, om haar geld. Hij noemt haar 'mijn brilletje', want zij heeft een bril. Hij is haar geen dag trouw. Woedend, omdat ze hem gevangen heeft, worstelt hij tegen het net. Af en toe komt ze achter, ze heeft paardetanden, een verfomfaaide barones, zeer *dédaigneus*. Tegen Wieland, tegen ons. Wij zijn een front tegen haar. Wieland mag doen wat hij wil, wij, paljassen verraden elkaar niet.

De vrouw van Eric? Ik kan mij er geen voorstelling van maken.

Hij vraagt mij, of hij de volgende dag een kop thee bij mij kan komen halen. Ik ben van mijn moeder weg, woon op een kamer.

'Graag,' zeg ik.

Zo begon het tussen ons.

De sidderende buikdans van de haremvrouw

Zeventien jaar van vechten, om elkaar vast te houden, zonder dwang. Zeventien jaar zonder masker naast elkaar. Toch gemaskerd, als het om het bed ging. Vanwege de tactiek. Niet omdat je een vorm van schaamte bezat, juist omdat je géén vorm van schaamte bezat. Er is een schoonheidsbegrip in de seks, die nauwkeurig bijgehouden moet worden, zoals een piano, die je altijd weer stemmen moet, om de zuivere toon.

Zeventien jaar, waarbij ik mij nooit waste waar hij bij was, nooit plaste waar hij bij was, geen krulspelden droeg, wanneer ik naast hem lag, elke dag baadde, de nieuwste parfums als wierook wegwaai-erde, eindeloos bezig was om te vernieuwen met kleren, kousen, ragfijne hemdjes. Dag en nacht over hem nadacht. Begreep, dat hij hartstochtelijk was in ritmen. In de tijd ertussen, wachten.

Dacht hij dag en nacht over mij na? Ik weet het niet. Heeft hij van mij gehouden? Ik weet het niet. Heb ik van hem gehouden? Ik weet het niet. We waren sterk aan elkaar gehecht, op een zinnelijke manier. Dat was nummer een. We vonden elkaar uitermate sympathiek. Hij was mooi. Onderschat dit niet. Als je zeventien jaar iemand in je kamer hebt, van wie je bij het binnenkomen denkt: verdomd knappe kop, fraai lichaam, soepele beweging-

gen, houd je het langer uit, dan wanneer je aarzelend voor jezelf goedpraat dat mijn goeie lobbies nou niet bepaald een Apollo is, wat wil je? Je kan niet alles hebben...

Niets is zo breekbaar als de seks. Nou kan je het minder belangrijk vinden, je kan het verdringen. Toch doemt seks weer op, als slangen onder een steen, je rolt de steen weg, ze kruipen naar je toe, honderd in getal, de glibberige slangen, venijn spuitend, ze kruipen tussen je borsten en je billen. Het zijn de kinderen van de paradijsslang, Eva vlucht naar Adam, Adam naar Eva, dicht tegen elkaar, grijp, laat me in je wegkruipen, verlos me.

Zeventien jaar. Een lange tijd, die nu kort schijnt, omdat het een topbelevens was. D'Annunzio schreef een boek over liefde. Dat het een eeuwig 'misschien wel, misschien niet' tussen twee mensen is.

Zeventien jaar, waarbij ik tegen elke vorm van dwang was. Als hij bij mij was kwam hij uit verlangen. Als hij ging, liet ik hem gaan. Ik chanteerde hem niet met mijn verlangen, met mijn behoefte aan geborgenheid, met een eis, dat hij mij lief zou hebben. Ik was er, hij was er, we kwamen elkaar telkens uit een eigen, nieuwe wereld tegemoet. We vormden samen de burgerburcht 'huishouding'. Daardoor werd mijn macht versterkt, die ik nooit heb gebruikt. Ik kookte en dacht aan wat goed voor ons was. Ik maakte de bedden op en dacht aan wat goed voor ons was. Ik was nooit stoffig, of bezweet

als hij mij aanraakte. Mijn haren waren nooit muf, ik rook nooit naar bleekpoeder. Ik was dag en nacht op mijn hoede. Ik wilde geen schijn zijn, maar zijn werkelijkheid. Mijn mooie haren waren echt. Er hing geen pruik naast de toilettafel. Op de stoel hing geen bustehouder met borsten van schuimrubber, die wegslapten, als een mannenhand naar de schijntepels voelt.

Zeventien jaar 'misschien wel, misschien niet' begonnen op die middag, op mijn huurkamer. Als steeds stonk ik naar petroleum, wist het niet. Later zei hij: en bij onze eerste zoen, rook je naar petroleum. Zo kan petroleum de eerste maanden geen beletsel voor seks zijn. De laatste maanden van seks helpt er geen Houbigant, Dior of Chanel aan... Seks? Seks? Alleen seks?

Toen hij bij mij kwam, was hij doodmoe van zijn huwelijk. Het was zijn tweede vrouw—mijn eerste leek op jou, maar ze was veel ouder dan ik, en daardoor had ik een soort minachting voor haar. Alsof ze bij mij een positie innam, die haar niet toekwam. Vrouwen zijn er altijd om me heen, dat weet je, een acteur, een goeduitziend acteur. Het lekkere hapje van de erotiek. Als ze haar zagen grinnikten ze openlijk. Om mijn keus. Toch was ze een mooie, lieve vrouw. Maar dat gehinnik stak me. Een blauwe maandag was Net, mijn tweede vrouw aan het toneel. Het malle was, dat zij mij imponeerde, omdat ze altijd in hoekjes boeken zat te lezen. Dat schijnt een vorm van komedie te zijn geweest, want

toen we getrouwd waren raakte ze geen boek meer aan. Ze hinnikte niet, als ze mijn vrouw zag, zette wel een gezicht, alsof ze persoonlijk beledigd was als vrouw, vanwege die leeftijd van die andere. Ze werd erg vriendelijk tegen me, zelfs wat medelijdend. We wandelden veel samen, ik ging met haar naar bed, oninteressant, gewoon, wat hete lichamen tussen twee lakens, op reis, op tournee. Toen stelde ze een ultimatum. Ik zou moeten scheiden. Eerst vond ik het onzin. Later begon er iets in mij te werken. Een oudere vrouw, later zou ze nog ouder zijn en ik nog jong. Ik ben gescheiden. Mijn eerste vrouw heeft twee dagen en nachten liggen huilen. Je weet niet wat je doet, zei ze. Ik wil wel scheiden, als je dat wilt, maar niet om *die* vrouw. Het gekke was, dat mijn handelen dwangmatig werd. Ik geloof, dat het kwam, omdat mijn tegenwoordige vrouw een sterke wil heeft. Een verdomd sterke wil. Ik scheidde, trouwde met haar. In bed, och, gewoon, een goed burgerlijk nummertje. Mijn drang naar haar was gauw voorbij. Ze deed alles zelf thuis. Aan de keukendeur hing haar vest, dat stonk naar zweet. Als ik er langs liep voelde ik een walging van haar en van de hele situatie. Vanaf de eerste dag nam ze het heft in handen. Mijn salaris gaf ik aan haar. Ze gaf me een zakcentje. Heel weinig, want ze had als onaantastbare richtlijn vastgesteld dat we moesten sparen, voor een rijke oude dag. Als je collega's op een schoen en een slof door Amsterdam lopen, zit jij in je eigen auto en lacht ze uit. Zelf was ze van

het toneel gegaan, talentloos had ze het afgelegd. Wrokte met woorden: 'die mooie wereld van het toneel van jou, vertel mij wat.' Sparen werd voor haar een bezetenheid. In de schouwburg kwam ze zelden. Ook niet bij een première. Tenslotte beknibbelde ze me op de kleren, die ik voor het toneel nodig had. Je weet het, mijn confectiepak in dit laatste stuk. Toen ik haar de kritieken voorhield haalde ze haar schouders op. Op zomerdagen zat ik, glorieus minnaar en verleider op het toneel, achter de gesloten ramen sperciebonen af te halen, want weckgroenten zijn goedkoper. Dat scheelt je in de winter wat. Reken maar uit. Met een potloodje zat ze 's avonds op een papiertje uit te rekenen, wat ze morgen zou verbruiken. Daarboven gaf ze niets uit. Ik zou later in een auto rijden. Zelfs in noodgevallen kwam er in deze dagen geen taxi aan te pas. Dan vraag je maar aan je collega's of ze je even komen halen. Twee kinderen heb ik bij haar. De kinderen, dat is wel lief. Ik hou ook wel van ze. Toch heeft ze een manier van de kinderen onder mijn neus te duwen als levenslang onderpand. Nou we die hebben, kom je helemaal niet meer van me af. We hebben niet veel ruzie. Ik krijg geen kans. Het regime is volgens haar rechtvaardig. Het behoort zo. Volgens haar. Het is het burgerlijk bolwerk van het huwelijk en moeder heeft de broek aan. De broek met mijn centen. Een paar maanden geleden heeft ze mijn bed op de zolderkamer gezet, omdat ik haar niet meer aanraak. Ik kan niet meer. Dus wordt de

mand met de hond erin op zolder gezet. Daarin heeft ze misschien gelijk, misschien heeft ze zelfs in alles gelijk. Maar het past niet bij mij. Ik ga eraan kapot...

Hij vertelt me dit een paar maanden later, in bed. Ik ben oververzadigd van zijn zaad, zijn warmte, zijn ervaren liefkozingen. Ik laat hem praten. Hij is achttien jaar ouder dan ik, hij is een man, hij is een jongen. Hij is achtendertig. We zijn veel samen, in hetzelfde stuk, op tournee. Ik denk, ik zal nooit verlangen, dat hij gaat scheiden. Ik zie, dat onze verhouding hem goed doet. Hij bloeit op, de elektriserende kater wordt bol, de vacht vonkt. Je hebt elkaar toch helemaal? Wat moet er nog meer.

Dan word ik zwanger. Ik zeg het hem niet. Waarom onze droom verstoren met een wel zeer werkelijke dreun? Ik heb hem wijsgemaakt, dat ik een voorbehoedmiddel gebruik. Hij heeft op me vertrouwd.

Ik ga naar de dokter, de beruchte dokter. Hij behandelt me. Ik ga naar mijn moeder, als de eerste pijn begint. Daarvoor ben ik elke dag wel twintig maal met de autobus naar de Kruislaan gereden, om het kind 'los' te werken. De Middenweg heeft nog van die hobbelkeien. De bus rammelt en hotst. Ik vertel mijn moeder wat er met me is. Ik noem de naam van Eric niet. Je weet nooit, hoe ouders reageren. Stel je voor, dat ze scheiding zou willen. De kinderen. Ze hebben recht op hun vader. Hijzelf sprak nooit over scheiden.

Ik krijg elke dag een brief van Eric. Het is weer vakantie.

Opeens staat hij voor onze deur. Mijn moeder laat hem binnen. Ik lig in bed. Ik zie aan zijn ogen, dat hij alles begrijpt.

Mijn moeder zegt: 'Gaaf u zitten. Bent u de man van mijn dochter?'

Hij knikt.

Hij is mijn man.

Onan, de aborteur

‘Een gevaarlijk bezit, die man,’ zegt mijn moeder.

‘Ik ben een gevaarlijk bezit,’ antwoord ik.

Een man, waarvan vrouwen, als ze hem spreken, uit hun evenwicht raken. Een man, succesvol als minnaar. Een man, die bovendien echt een kunstenaar is. Geen charlatan, geen losgeslagen Pierrot.

Ik ben hersteld, krijg een staalpreparaat van de dokter. Ik voel me heel goed. Het zien van het vruchtje deed me niets. Het sprak me niet aan als mens. Waar is het begin? Feitelijk in het sperma. In een van mijn boeken heb ik gelezen, dat er een miljoen levensmogelijkheden in sperma zijn. Dan zou je zo zeggen, elke zaadlozing is moord. Het overspel begint met de gedachte, zegt Christus, extreme opmerking van een idealist, met genadeloze vordering. Hoe zou je de gedachte kunnen vermijden? Hoe zou je zaadlozing ooit kunnen vermijden? Het vruchtje van nog geen drie maanden leeft niet. Evenmin als het verstrooide zaad. Een wortel in de grond trek je eruit zonder schade aan het bos. Het is geen boom. Als ik leven had gevoeld, had ik mij niet onder behandeling van de dokter gesteld. Nooit en te nimmer. Dit vruchtje had ook kunnen wegdrijven bij menstruatie, als het losse, niet bevruchte eitje. Ik neem mij voor, me ook in de toekomst onder behandeling van die arts te stellen,

als het nodig mocht zijn. Eric wordt impotent bij een condoom. Uittrekken van een condoom werkt op mijn lachspieren. Slap, glibberig gummizakje met zaadjes. Zakje vol kindertjes? Van een ring knap ik af. Brok onnatuur in je vagina. Kortsluiting van je overgave. Ik heb ook eens tabletjes gehad. Die moest ik aanbrengen. Ze prikten in mijn slijmvlies. Opstaan en irrigeren. Weg uit de zalige broeikas van zijn armen, irrigator, canule richten in je buik als een waterkanon. Spuiten. Afdrogen. Weer in bed. Ook hij is nu verkild, door het alleen liggen. Je dient een man te koesteren, daarna. Hij schenkt het beste uit zijn lichaam weg, de concentratie van zijn kracht. Hij is uitgeput. Sommigen kunnen geen aanraking meer verdragen. Zouden het liefst vluchten, om ergens alleen, weer op mankracht te komen. Anderen liggen stil tegen je aan, als zieke jongens bij hun moeder. Weer anderen weten, dat ze nu kil zijn geworden, beheersen zich, denken toch lief aan de vrouw, nemen haar in hun armen, zeggen geruststellende woorden tegen haar en tegen zichzelf. Er zijn krachtigen die zich in minuten bijwerken, zich opladen, elektriseren, weer beginnen. Met gloeiende koppen om de machtigheid van hun bronst. Er zijn zwakken, die minstens drie weken nodig hebben om zich op te laden. Traag werkende centrifuges. Je dient een man te koesteren daarna. Als hij tenminste je aanraking nog kan velen, op dat moment. Zelfs dat dien je te begrijpen. Soms wel moeilijk, als je als vrouw een rozig middelpunt van een altijd, nu wel

wat getemperd vuurtje, blijft.

Ik besluit de abortus op te nemen in het handboek van mijn liefde. Ik heb het gedaan, een leven lang. Het heeft mijn gezondheid niet geschaad. Ik heb me weleens afgevraagd, waarom doen mensen zo ethisch over dat zaad? Van het zaad tot de geboorte is de zorg zo teder, dat de tranen je in de ogen schieten. Vanaf de tijd dat je kind dienstplichtig soldaat is wordt zijn lichaam gewijd aan de dood. Doe het in mijn pet. Straks koesteren we het zaadje vanwege het nut van de soldaat, van de dood. Ik dacht niet aan de soldaat en ook niet aan het zaadje. Ik dacht over het volmaakt opkweken van de plant, die huwelijk heet.

‘Een man is polygaam,’ zegt mijn moeder.

Als dat zo is, maak er dan zoveel mogelijk van, zolang hij werkelijk van jou is. En hou met alles rekening. Ook dat hij weggaat. Waarom ook niet?

Is een *vrouw* wel monogaam?

Beschouwing van een hippe natel

Wij willen feesten met rammelende gitaren, en grote kleurige kettingen, rinkelende armbanden, lekkere meiden, veel meiden, neuken waar we willen, onder de blote hemel in het gras of in een berg-hok, met z'n tweeën of met zijn tien. Sodemietert niet. We willen dromen, grote exotiese dromen, van insecten, gele en blauwe vogels. Pa, als één van je financiële instellingen zo bankroet was als de huwelijken die ik om me heen zie, dan waren ze al lang de grond ingestampt, in je kreupele maatschappij. Klets niet over drugs, Pa, het huwelijk van jou en Moe is de rotste drug, die ik ken. Jullie leven al jaren volmaakt verdoofd en jullie merken het niet eens. Jij bent geen man meer, Pa, je bent een oude kwijlebabbel, de kwijl sabbelt langs je zure mond. En moeder, de stumper, weet ze veel. Ze denkt, ik heb mijn hele huwelijk mijn best gedaan, gekookt en gedraafd, geboend en gepoetst. Ik was een fatsoenlijke vrouw, geen drel, alles in het nette, want HET NETTE is de HEILIGE KOE, is bij jullie huisje aan huisje, Pa, met nette schone stoepjes en witte vitrages, gepoetste bellen en verhalen van: heb je die van de overkant gezien? Die hokt met een vent, die hep zowat elke week een ander, smerig wijf, en dan die kerel van drie-hoog, vuile flikker, pas op voor onze jongen, ze grijpen ze zo, ze moesten ze

verzuipen als in de middeleeuwen, toen verzopen ze die schijthuizen, en dan die Jodin met haar geile boluslach, haar man is in de handel, zal je gedacht zijn, goocheme Sallie, hij heeft dat hotel gekocht, *wij* sappelen ons gek voor een nieuw bankstel. Ja, dat zegt Moe, Pa, en dan ga je bij het raam zitten met je wolle sokken, op kousevoeten, je zegt niks terug, want zo tam als Moe in bed is, zo fel is ze in het nette. Dan drink je je neutje, tot ze zegt: Ophouden, anders word je weer onbekwaam, ik zet de fles weg. Anders doe je weer zo geilerig in bed, vanavond, en afgezien, me zuster Trees komt met moeder en dan zegt die weer Rinus zuipt te veel, daar moet je een stokkie voor steken. Dat gelazer heb IK dan weer. Dan kijk je naar buiten Pa, je bent eraan gewend, aan het geslijm van moe, je bent er door versuft, je weet niet eens meer beter, en als men je vraagt, ouwekwijlebabbel, dan *wil* je zelfs niet anders meer, dood is goed dood, want ze hebben je geestelijk en lichamelijk impotent gemaakt. Soms denk je terug aan de oorlog, toen was je te werkgesteld in Berlijn. Goed, je zat in een kamp, met andere goosers, dat werd bewaakt. Geen concentratiekamp, nee, een werkkamp. Daar waren alle hollandse jongens bij elkaar gebracht, we moesten hard werken, munitie en zo, maar 's avonds was je vrij, nou, en daar in Berlijn daar was iets 'los' zeggen de Moffen.—Het is misschien erg wat ik zeg, het was de mooiste tijd van mijn leven, ja, ik was al getrouwd met je moeder, ze hebben me weggehaald toen was

ik drie maanden met haar getrouwd, zo van mijn werk. 'n Lol, daar! hebben we gehad, met die duitse wijven. Ze waren geil, door de angst, door de bombardementen 's nachts, ze deden de gekste kunstjes, weet je, 69 en zo, nou ja, dat kan ik je niet uitleggen, dat vonden ze daar heel gewoon. (Pa, ik weet best wat 69 is) Ik moet er niet aan denken, dat je dat aan Moe zou vertellen, met haar permanentje met het netje erover, -'s nachts in jullie bed, boven, zij in haar net gestreken pyjama, en jij, met je bolle buik en dat machteloze pikkie. Neem nou maar een neutje, Pa, ik pak wel even de fles, ze is nou toch even een boodschap, ouwe, Pa, toch ben je een goeie Dibbes, een gezonken fregat, vol met verborgene schatten. Op de bodem van de zee.

Ja, Pa, het gezin moet geëerbiedigd worden. Kan je me even uitleggen waarom? Ik heb het niet zo goed begrepen na wat je me hebt verteld. En na wat ik bij jullie heb gezien. Want ik zag meer, dan je denkt.

Zie je, ik ben een ander soort minnaar als jij.

Wrijf de poep uit je oogjes

Een paar maanden later vindt Erics vrouw een brief van mij onder zijn kussen, als ze zijn bed op zolder opmaakt. Als hij van de repetitie komt, wacht ze hem trillend van woede op. Ze heeft mijn naam gelezen, althans mijn voornaam, begrijpt wie het is. Het is een zeer verliefde brief, een antwoord op een van de vele van hem. Deze brief wordt zijn vonnis in de echtscheiding. Het is het BEWIJS. Het bewijs van zijn rotheid. De man die zijn vrouw bedriegt, hier, leest u deze brief. U kan zien, ze heeft vleeselijke gemeenschap met hem gehad. In het echtscheidingsvonnis kunnen ze de brief opnemen. Deze brief is het bewijs van schuld, bovendien een goede wissel op de alimentatie. Hij komt er niet onderuit, hij is de schuldige, hier is het bewijs. Als hij de schuldige is, kunnen we hem zijn kinderen afnemen, want zo'n schoft kan nooit een goede vader van zijn kinderen zijn. En wat de hoofdzaak is, de alimentatie kan dan omhoog. Alimentatie, ook voor de kinderen, als *zij* de kinderen krijgt.

Trillend van woede houdt ze hem de brief voor. Eric weet niet, wat hij antwoorden moet, het gekke is, dat hij vóór alles overweegt, dat hij 's avonds voorstelling heeft, dat de rol moeilijk is, dat hij nu geen scènes kan hebben. Hij zwijgt, eet nauwelijks. Zij kwakt hem toch eten op zijn bord, de kinderen

kijken toe, de achtjarige oudste huilt. Dat hindert hem het meest, hij troost het kind. Het kind weert hem. De moeder ruimt de tafel af, in de keuken smijt ze met de pannen.

Hij vlucht. In de schouwburg komt hij mijn kleedkamer binnen. Ik ga niet meer terug, zegt hij. Weet je dat nu wel zeker? vraag ik. Denk om de kinderen. Ik ga *niet* meer terug. Ik krijg geen ogenblik de indruk, dat hij om *mij* weggaat. Hij gaat er weg, omdat hij van alles walgt. Na het eerste bedrijf ziet hij er zelfs opgelucht uit. Waar ga je naar toe? vraag ik. Bij jou, zegt hij. Hoe heb je die brief zo kunnen laten slingeren, vraag ik. Misschien wel onderbewust, zegt hij. Tenslotte moest er iets gebeuren. Ik ben geen hond in de mand op zolder. Hij gaat weer op. Na het tweede bedrijf hoor ik een donderend applaus. Ik sta tussen de coulissen en zie hem glimlachend buigen. Het doek zakt. Hij kijkt bezorgd. Je vindt het toch goed, dat ik bij je kom wonen? vraagt hij. Wat een vraag, zeg ik.

Ik voel me neerslachtig, weet niet waarom. Of ja, toch wel. De droom is voorbij. Het wordt nu allemaal zo werkelijk. Toch heb ik het diep in mijn hart, gewenst.

Je kunt haar zo niet in de steek laten. Ik zal haar opbellen, zegt hij. Hij doet het waar ik bij ben. Ik kom niet meer thuis. Ja, ik weet wat ik doe. Ja, ik stuur je geld. De kinderen. De kinderen? ik blijf de vader van de kinderen (hij hangt op).

Nu heeft hij, heel wit. Hij kijkt me aan, neemt mijn arm. We lopen door het Americainrestaurant. De mensen draaien zich om, kijken ons na met die blik van: kijk eens wie daar loopt! Eric Wells! Dat zien we toch maar weer eens van dichtbij! Met haar, weet je wel, in die kleine rol. Jeuïg leven van paljasen.

Op mijn kamer bak ik een ei voor hem, hij eet lusteloos. Dan ga ik naar beneden, naar mevrouw Fourny om haar te vertellen, dat ze er een kamerbewoner bij krijgt. Ik vertel haar, wat er gebeurd is. Ik heb in mijn leven gemerkt, dat de mensen meer begrip krijgen, als je ze de waarheid vertelt, dan wanneer je ze een verhaal opdist van mijn 'neef', mijn 'broer' inplaats ruiterlijk te zeggen, dat het je vriend is. Waarschijnlijk voelen ze zich dan in vertrouwen genomen. De vrouw heeft kristalheldere grijze ogen, ze wikt en weegt mijn woorden. We komen een nieuwe prijs voor de kamer overeen, ze wenst me zelfs geluk. Ze had trouwens al begrepen, dat er iets was tussen Eric en mij, hij kwam zo dikwijls en bleef zo lang.

Dit gesprek is prettiger geweest, dan ik mij voorstelde. Blij kom ik mijn kamer binnen. Eric is hier, voorgoed. In een halve dag is mijn leven veranderd. Ik schenk thee.

Dan wordt er opeens gebeld. Instinctief loopt Eric naar het raam, kijkt naar buiten. Zij, zegt hij. Wie, je vrouw? Ik kijk ook. Ik zie haar voor het

eerst. Een dame in een blauw mantelpak met een witte blouse. Ik loop naar beneden, naar mevrouw Fourny. Zijn vrouw! zeg ik. De bel gaat verwoed rinkelen. Eindeloos lang en onverbiddelijk. Ik doe niet open, zegt mevrouw Fourny. Het is één uur. Zou u niet... aarzel ik. Nee, zegt ze vastbesloten. Als ze hem spreken wil, hoeft ze niet hier bij jou te komen. De grijze ogen worden hard. Ze is moediger dan ik.

Dan barst het los.

‘Meneer de acteur, kom es te voorschijn als je durft! Vuile, smerige strontvent! Laat je je vrouw en je kinderen zitten! Vuile smerige drol! Mooie jongens spelen op het toneel, meneer met je mooie manieren! Daar kak ik nou op! Ik heb je onderbroeken gewassen, tien jaar lang! Ik heb je stront opgeruimd, tien jaar lang! Vuile, smerige strontvent! Die stumpers van kinderen!...’

Ze gaat huilen als een hond, als ze over de kinderen spreekt... Ze zijn thuis alleen, als er wat met ze gebeurt, is het jouw schuld. Vuile, gemene stiekemer. Je kinderen in de steek laten voor zo’n vuile werkster met kologen!

Ze bonst op de deur. Tot onze verbazing wordt niemand in huis wakker, of ze willen niet wakker worden. Ook buiten is er geen oploop, de straat is leeg.

We worden gek van de bel. Mevrouw Fourny zet hem af.

Vuile smerige strontemmer met je kologen. Een

getrouwde man, omdat je niemand anders kan krijgen. De anderen kotsen van je! Die moeten je niet! Het is *mijn* man. Vuile smerige hoer! Slet! Toneeldrol!

Ik heb het geweten, dat het haar man was. Na twee maanden huurt ze een huis tegenover ons. Ze stopt briefkaarten in de bus, met als adres: Aan mijn man, Eric Wells. Ze verwacht, dat mevrouw Fourny ons eruit zal zetten. Ze dreigt met een rel, in de schouwburg. Louis B. zegt, als ze in de zaal komt, gaat ze er per omgaande weer uit. Aan de huisbaas van mevrouw Fourny schrijft ze een brief, of deze weet, dat mevrouw Fourny van het huis een hoerenkast heeft gemaakt. De huisbaas legt de brief naast zich neer. Zij vervolgt ons vijf jaar, waar we gaan of staan, in de tram, in de winkels van de buurt, waar zij eindeloos staat te praten. Over die toneeldrol. En die mooie meneer... Wij reageren niet, de anderen reageren niet. Na vijf jaar geeft ze het op.

Na een half uur geeft ze het beleg van mevrouw Fourny's huis op. De bel wordt weer in actie gesteld, mevrouw Fourny gaat naar bed. Ze klopt me bemoedigend op de schouder. Ik vind haar groot op dat ogenblik.

Ik ga naar boven, naar mijn kamer. Eric zit er, met het hoofd in de handen. Ik schenk thee, hij drinkt lusteloos. Die nacht liggen we naast elkaar als twee vrienden.

Als de navelstreng wordt doorgesneden

De volgende dag zitten we met zijn vijven in de kantine. Boven kolkt een toneelstuk de zaal in, we hebben een bedrijf de tijd. Jolante, Louis B.'s vrouw, geschminkt en gekleed in Venetiaans kostuum, zit te schitteren in geel opflitsende toneeljuwelen. Juffrouw Esser, van het buffet schenkt koffie. Ik mag aan de HEILIGE TAFEL zitten, sinds ik als de vrouw van Eric geld. Jolante heeft een rode pruik op, haar oogleden zijn groen geschminkt. Fantastisch mooi wijf. Dat zie ik als vrouw toch ook wel. Of zou ik verdrongen lesbisch zijn? Later identificeer ik mij met alle vrouwen waar Eric zich voor interesseert. Nee, eigenlijk niet met die vrouwen, maar met de gevoelens, die zij bij hem opwekken. Ik zie ze dan, zoals hij ze ziet, ik voel ze dan, zoals hij ze voelt. Daarbij voeren we samen de coïtus uit. Het is warm in de kantine, het is licht, overal draaien, fonkelen lampen, schouwburg in bedrijf. Aan de andere tafels zitten de kleinen, waartoe ik niet meer behoor, sinds ik de vrouw van een eerste acteur ben.

Jolante zegt: Eric is wel een fijne vent. Maar een acteur, kind! Stomme meid, een acteur geeft geen zekerheid. Waar is dan die zekerheid? vraag ik. Of, bedoel je levensverzekering? Of bedoel je de vierentwintig lakens, die mijn moeder in haar kast had,

toen ze getrouwd was. Geld, zegt Jolante. Ik ben dol op geld. Krankzinnig op geld.—Ik heb liever een fijne vent dan geld, zeg ik.

Geschminkt en gekleed komen Louis B., Wieland en Eric aan de tafel zitten. Voor het eerst in de drie jaar dat ik bij zijn gezelschap ben bekijkt Louis B. mij, biedt me een sigaret aan. Ze zitten naast elkaar, de drie minnaars. Louis B., de zelfverzekerde. De heerser over rollen, nieuwe engagementen, opslag. Wat in zijn bed ligt, wordt beloond. In het groot en in het klein. Jolante mag blijven. Ze is zijn vrouw, ze mag het blijven. Ze is een groot actrice. Ze zijn al jaren getrouwd. Ze gaan zelden met elkaar naar bed. Er lekken nog wat vlammetjes van het oude vuur. Hij heeft anderen. Zij heeft een ander. Ook deze acteur wordt op een bepaalde wijze in de kleedkamers ontzien. De vriend van Jolante. Je zegt er in elk geval geen dingen, die verborgen moeten blijven voor Louis B. Want hij vertelt het aan Jolante, en die zegt het weer aan Louis B. Soms spreek je juist over dingen, waarvan je wilt dat ze worden overgebracht. Eén ding hebben we allen gemeen, op artistiek gebied zijn we onverbiddelijk enthousiast. Een première is een heilige plechtigheid. Bij de repetities leven we er naar toe als naar een goddelijke ritus. Met woord en gebaar, stem, schmink, kostuums, decors. Met snikken en verkropte tranen. Met pijn en jaloezie, vertwijfeling. Met vernietigingsdrang en ideaal van wedergeboorte. De tro-nende alles beschikkende god is Louis B. Waar je

van afhangt. Met je salaris. Met je nieuwe engagement, het volgende jaar. Met je rollen, die je artistieke leven zijn en zonder welke dat leven geen mogelijkheid heeft. Voor vele vrouwen is zijn aanraking de aanraking van de Muze-zelf. Je merkt in de schouwburg niets van zijn vriendinnen. Een enkele spreekt erover, slikt het verhaal in, als Jolantes vriend binnenkomt. Ook kijken ze weleens te uitdagend, overtuigd, dat ze het heft in handen krijgen. Het gaat gauw voorbij. Niet een heeft de zitbank in het privékantoor versleten, waar hij ze na vier uur ontvangt, als er geen acteur meer in de schouwburg is. Vooraf verzendt hij het briefje: gaarne had ik nog even een onderhoud met u, en verzoek u dus morgen om vier even in mijn privékantoor te komen om... Wij weten allen, dat die briefjes verzonden worden. Naïef, alle mannen zijn op bepaalde punten naïef, naïef begrijpt hij niet dat wij het door hebben, dat van zo'n briefje.

Wieland is anders. Na zijn huwelijk met Brilletje gaat hij openlijk door met zijn minnarijen. Hij houdt het meest van die zelfverzekerde vrouwen, die overtuigd zijn, dat ze de slanke benen maar hoeven te tonen, om een man te vloeren. Hij houdt van de modepoppen, kuddedieren van de Klerenmoloch, die zich klemmen in step-ins, krimpen van ellende om dat verdomde hongergevoel, maar je moet aan je lijn denken, koorddans op de te hoge hakjes, met blauwe, groene, paarse, oranje lippen. Hij houdt van de nederige mannequins, die idolaat

drommen achter Dior en Coco. Hij benadert ze speels, luchthartig en dik-op onbetrouwbaar. Ze tippelen erin, en na een paar weken zijn ze gevloerd. Lopen ze bleek en lusteloos door het theater, met zwarte schminktranen over hun wangen, omdat hij niet meer wil. Als hij zegt dat het uit is, is het uit. Hij blijft vriendelijk, speels, knijpt ze wel af en toe in de wang, maar stijgt als de zon ver boven hun einder.

En naast hem, Eric, de Pierrot met het teleurgestelde gezicht, dromer, prater met de maan, vrouwenkenner, vrouwenjager, alleen weer anders, met manden vol romantiek, waaruit hij minzaam uitdeelt, gul, altijd vol erotische esthetiek.

Wieland zegt, wat jij meemaakt met die vrouw doet me denken aan Lambertina, Eric.

Hoe lang ben je met haar geweest? vraagt Jolante.

Tien jaar. Tot ik met Brilletje trouwde. Ze was er kapot van. Ik zei tegen haar, ik trouw met Brilletje om haar geld. Want wat is een nederlands acteur? Een stumper, die nooit zeker is van zijn geld. Als ze je niet opnieuw een contract aanbieden, heb je af te wachten wat er met je gebeurt. Kan je in de WW. Je grootste luxe is een bovenhuis in de Johannes Verhulststraat. Moet je ze in het buitenland zien, in Frankrijk, in Duitsland, met hun auto's, hun buitenverblijven, die grote stijl. Hollandse acteurs zijn burgermannetjes, zoals de rest.

Nou ja, je *hebt* nu je buiten, zegt Louis B.

Inderdaad heeft Wieland nu een buiten aan de

Vecht, waar hij woont met Brilletje.

Ik was gek op Lambertina. Als ze opbelde, als ik haar stem hoorde, had ik hem staan.

Nou! kapittelt Jolante, gechoqueerd.

Ik was een week met Brilletje getrouwd toen belt Lambertina op. Wiel, toe nou, ik voel me zo beroerd, ik verlang zo naar je, je weet, ik heb je geen haar in de weg gelegd, toen je met die freule trouwde, ik begrijp je wel, maar je moet bedenken, we hebben tien jaar samengeleefd, dat kan je niet zo maar van je afschudden, Wiel, laten we nog een nacht samen zijn, laten we afscheid nemen, nog een nacht, en dan gaan we voor goed uit elkaar! Ze smeekte door die telefoon. Nou en hoe ben je dan als man? Je ziet haar voor je, met haar lieve ogen en haar mooie lijf, jij ruikt als ware haar parfum en je denkt aan haar, zoals ze in bed is, goddome, het was wel een WIJF, we hadden nooit genoeg van elkaar. Ik spreek met haar af, we zullen in een hotel in Den Haag logeren. Op de kamer neem ik haar in mijn armen, alles is vergeten, Brilletje, en geld, het huis aan de Vecht, alles is weer Lambertina, we kruipen in bed. Een nacht, mensen zoals ik nooit meer met een vrouw zal beleven. Zij huilen en ik huilen, zalig huilen, hopeloos huilen, lachen, ze doet haar best op een manier die ik nog niet van haar ken, niet zo met kunstjes hoor, maar ze was zo heet, of ze de hel had ingeslikt. Ik denk, hoe heb ik deze vrouw kunnen opgeven, ik ga niet meer terug naar Brilletje. Wat moet ik met dat rijke wijf, wat in

bed nog lispelt van deftigheid, waaraan ik nauwelijks mijn penis durf te vertonen. Eindelijk vallen we in slaap, van hoofd tot voeten transpirerend, ik ben uitgeblust, heb geen druppel sperma meer, zij ligt versuft van moeheid naast me.

's Morgens word ik wakker, ze ligt niet meer naast me, ze is weg. Ik krijg tranen in mijn ogen en denk, echt iets voor haar, dit soort afscheid vermijdt ze, wat lief, want als je beiden zo moe bent breng je geen gevoel meer op. Zou het komedie zijn geweest van: het ga je wel. En dag. En we zien elkaar nog wel eens...

Ik sta op en was me, zoek mijn sokken, kan ze niet vinden, kan me jarretelles niet vinden, kan me broek niet vinden en krijg door, dat ze mijn kleren heeft meegenomen. Sta daar poedelnaakt in die hotelkamer, uitgeblust en rillend en denk, wat nu? Afijn, ik telefoneer om de gerant, erg pijnlijk, ik ben voor hem de grote acteur Wieland, en nou dit. Maar ja, mannen onder elkaar, we gaan er samen om lachen en hij leent mij kleren.

Natuurlijk ga ik terug naar mijn buiten, naar Brilletje. Ik denk, ik zal haar zeggen dat ik dronken was, dat mijn kleren zijn gestolen, als ze me ziet binnenkomen in dat te grote confectiepak. Eigenaardig is, dat ze me altijd heeft vergeven als ik dronken was, dat soort mensen denkt, dat hoort bij een acteur, en dan zijn ze op hun wijze grootmoedig. Ik kom thuis aan, bij Brilletje, en ze zit heel rechtop in een stoel, ze heeft een beetje van die paardetanden,

heeft haar onderlip ingetrokken, ziet er verdrietig uit. Voor haar op tafel ligt een bundeltje kleren, het zijn mijn kleren. Daarnaast ligt een brief waarop met hele grote letters geschreven is: hartelijke groeten van Lambertina. Wiel en ik hebben een heerlijke nacht gehad.

Ik had medelijden met Brilletje, want het is wel een goede meid, eigenlijk weet ze van de prins geen kwaad, en ze is mijn vrouw. Ze begon niet te kijken, ze begon niet te schelden. Ze liet me het eten op mijn kamer brengen, drie dagen lang. Toen begon ze weer tegen me te spreken, nou ja, en toen was het over. Misschien dacht ze ook toen: dat hoort bij acteurs.

Consequentie van fatsoen

's Morgens ligt er een brief van een advocaat. Erics vrouw vraagt echtscheiding aan. Een vinnige vinger wordt opgeheven tegen hem. Daar vrouw en kinderen in grote financiële moeilijkheden zitten, mevrouw kan ook de huur niet betalen, verzoek ik u in het belang van u en op de eerste plaats van mijn cliënte zo snel mogelijk te beginnen met het zenden van een alimentatie. Dit zolang de rechtbank nog geen uitspraak heeft gedaan. Wij houden ons te allen tijde het recht voor maatregelen te nemen in het belang van mijn cliënte. Tot mijn verbazing begint Eric hardop te lachen. In de tien jaar dat wij getrouwd geweest zijn, zegt hij, heeft ze elke maand 500 gulden naar de bank gebracht. Reken dat 's uit, met de rente! We zijn niet in gemeenschap van goederen getrouwd. Dat wou ze toen niet. Dat vond ik toen, om duistere reden nog edel van haar, want degeen die wat bezat, was ik. Daarna heeft ze tien jaar beknibbeld op elke cent. Het eten, de kleren, we zijn nog nooit met vakantie geweest. Dat doen we later, als we rijk zijn, zei ze. Ze deed alles zelf, de was, de trap, de ramen. We hebben bezuinigd als gekken. En nu is er ineens geen geld meer, ze zal zeggen, die rotvent is weg, en we lijden honger. Iedereen zal zeggen: echt weer een lichtzinnig acteur, laat zijn vrouw en zijn kinderen zitten en

gaat 'hokken' met een jonge meid...

Eric neemt nu ook een advocaat. Hij is geen mens voor zulke dingen, hij lijdt zichtbaar onder de besprekingen met de man, die hem bij het gerecht zal helpen om eindeloze eisen te doen veranderen in redelijke eisen. Ze mag de meubels houden. Ze mag het huis, wat op zijn naam staat blijven bewonen. De alimentatie-eis is een volkomen nekbreker, als die toegewezen wordt, is het uit met Eric, zullen wij nauwelijks huur en eten kunnen betalen. Dan grijpt Louis B. in. Hij weet op een of andere wijze Erics salaris veilig te stellen. Erics advocaat raadt hem, zolang de rechtbank geen uitspraak heeft gedaan, een minimum te zenden. Eric is lusteloos. Hij tobt. Hij verlangt naar de kinderen. Zij zegt: hij mag alleen de kinderen zien, als zij erbij is. Wij kennen haar. Het wordt dan heibel, scènes, onverdragelijke situaties. Wij kennen een andere vrouw, die de kinderen in de gang zet, de deur open doet, de kinderen aan de man laat zien, de deur dan weer sluit. Daarmee heeft ze aan de eis van de voogdijraad voldaan, dat hij eenmaal in de maand de kinderen mag zien. Het komt erop neer, dat Eric de kinderen nooit meer heeft teruggezien. En zij vertelde aan iedereen, hij kijkt nooit naar de kinderen om. Thuis, ben ik hem kwijt. De erotiek is verpulverd, hij ligt in bed, als een biechteling, alles op te sommen, wat mis was in zijn huwelijk. Zijn het schuldgevoelens? Hij worstelt tegen zijn herinneringen. Wikt en weegt, vraagt mijn mening. Ook ik

wik en weeg, want naar alles wat ik van haar hoor krijg ik hoe langer hoe meer de pest aan het wijf. Toch wil ik eerlijk zijn, tegenover hem en tegenover mezelf. Ik vraag, hoe hij haar in het begin vond. Ze had iets sterks, en dat trok me, ze leidde, en dat was makkelijk. Later werd die leiding dwang, dat begreep ik te laat, en toen kon ik er niet meer tegenop. En in bed? Nou je hebt weleens vogels zien paren? Een beetje trekkebekken, en dan hup, erop. Ik weet nauwelijks hoe haar lichaam eruit ziet. Zo ben je helemaal niet, twijfel ik. Dat zou me met jou niet gebeuren, zegt hij. Hier denk ik over na. Wat doe ik anders? Ten eerste lig ik altijd te wachten, naast hem, of hij mij nemen zal. Doet hij het niet, dan ben ik zelden de eerste die begint, althans met mijn handen of zo. Hij is niet zo sterk. Daarbij komt, als hij mij een nachtzoen geeft, heb ik soms al genoeg. Een kus van hem is grote zaligheid. Daar kan ik uren op teren. Die kus kan mijn verlangen wegsuizen en mijn verlangen laaiend wekken. Bereid ben ik altijd. Dag en nacht. Ik kleed me erop, dag en nacht, ik denk eraan, ik droom erover. Als hij mij neemt let ik op elk van zijn bewegingen, om zijn lust te vergroten. Soms doe ik erna of er niets gebeurd is, omdat hij na sommige razernijen de weerglans van het gebeurde niet verdraagt. We hadden in de Ardennen, in een hotel, eens een withete nacht. De volgende morgen ging hij naar beneden, volgens mijn wens, want ik kleedde mij nooit aan als hij erbij was. Dat vond ik grof, de vernietiger van

de droom. Wat had hij te maken met het feit dat ik mijn oren uitboorde, mijn billen waste, mijn vagina irrigeerde, mijn crème opbracht, een schone directe aantrok en eelt van mijn tenen haalde? Die morgen ging hij dus het eerst naar beneden, zoals altijd. Ik kwam later zo koel, zo onberoerd aan de ontbijttafel, dat hij opstond, diep voor me boog en zei: Mag ik mij even voorstellen? Eric Wells.

Ik denk, je moet toch voor alles erotisch bij elkaar passen. Ook letterlijk in elkaar passen. Hij is welgeschapen, ik ben goed gebouwd. Hij heeft mijn lichaam leren kennen, ik het zijne. Wij hebben er bij alle zaligheid op gestudeerd. Ik voel als hij afknappt, hij merkt als ik moe word. We doen van alles, we houden van elkaars lichaam. Hij is even gevoelig voor mij, als ik voor hem. Maar ik voel intuïtief dat, als die gevoeligheid voorbij zal zijn, niet veel meer kan helpen om tot grote zaligheid te komen. Geen kunstjes, geen soixante-neuf. Als die geheimzinnige gevoeligheid, die de oosterlingen slangevuur noemen, voorbij is, zal het innigste tussen ons verbroken zijn. Nu brengt een zoen alles, dan, als het slangevuur over is, de seks is weggeschroeid, zal ik hem verloren hebben. Ik denk aan de middeleeuwse minnaressen van koningen, die 'zwarte' missen boven hun naakte lichamen lieten opdragen, om de minnaar terug te krijgen. Die liefdedranken lieten brouwen, gekookt van kikkers en slangen, met als cocktailessence hun eigen menstruatiebloed erin. Ze zagen kans het de koning, hun minnaar te laten

drinken. Ik denk aan de magische betoveringen, uitgevoerd bij hun liefdes, waarbij de penis symbool is, de kaars symbool van de penis, bezweren, betoveren, aanbidden, als hij maar van mij blijft. Het doorsteken van portretten van rivalen. Geestelijke moorden, om de ander te vernietigen. Als hij maar van mij blijft.

...Telkens spreekt hij over haar onfrisheid, het ruiken naar zweet, de mufheid van haar haren, het vest aan de keukendeur, wat je van verre al toewalmd. Telkens spreekt hij over haar harde handen, rauw van de huishouding, die gedwongen naar zijn penis grepen, ongevoelig, o ja, dat is het stuk vlees, waarin een man lustgevoelens heeft, mal rond ding, wat moet ik ermee, afijn, hij moet zo nodig, over een paar minuten is het voorbij...

Zeventien jaar later zal het ook bij ons weggeschroeid zijn, we zullen van elkaar vervreemden als mensen, omdat we van elkaar vervreemden als minnaars. Ik zal dan 37 zijn, van hem weggaan. Ik zal na hem nog vele anderen hebben, ik zal hem herhaaldelijk nog spreken. Aan het eind zal ik hem, na een hartinfarct, zien liggen in een bed, dat eruit ziet als een grote wieg, met opgeknoopte gordijnen. In een ziekenhuis, in Den Haag. Hij zal dan een mooie pyjama aanhebben, naar de laatste mode, zoals altijd. Ik zal voor het laatst kijken naar zijn slapende, kinderlijke, verlangende gezicht, met de mooie volle mond, het prachtige profiel. Ik zal dan kijken naar zijn handen, die mijn lichaam koester-

den. Zijn fraaie handen, die blauwe nagels hebben, want hij is een dode... Arme, teleurgestelde Pierrot.

Het miezerige gedoe van de echtscheiding gaat door. Als er een brief van zijn advocaat komt, raap ik die zuchtend op. Weer eindeloos gepraat, weer verontwaardiging om de zweep, die ze hanteert, je zal het weten, dat je met mij getrouwd ben geweest, ik breng je een striem toe, dat de bloedklodders eraf springen. Zou dat nu liefde betekenen? vraagt hij mij, met pijnlijke mond. Vrouwen reageren raar, zeg ik. Misschien is het wanhoop. Eigenlijk begrijp ik niets van die vrouw, niets van zulk soort vrouwen. Is er iets eigenzinniger dan liefde? Iets eigenzinniger dan seks? Is het ooit te grijpen, ooit gevangen te houden, ooit te richten? Het groeit uit zichzelf, ontbloeit uit zichzelf, sterft in zichzelf, verpulvert, waaiert weg in de wind. Ik heb dat altijd beseft, heb er altijd rekening mee gehouden. Zodra ik een man in mijn armen had dacht ik, het is geen eeuwigheid dat we samen zullen zijn. Al wil de maatschappij ons dat opdringen. Doordat ik me trainde dat te begrijpen, kwam de slag later minder hard aan. Als beloning school er de vernieuwing achter. Ik vind, je kunt beter tien maal wisselen dan tien jaar naast elkaar leven als vijanden, of versufte kameraden. Ik heb me er levenslang naar gedragen. Ik heb nooit spijt gehad. Ik heb mijn rechterhand soms afgehouden, als hij me hinderde en van me af geworpen. Ik heb pijn gedaan, ik heb pijn geleden. Ik ben

trouw gebleven aan het idee, dat alles zuiver moet zijn, dat je geen compromis moet sluiten, om een maatschappij. De maatschappij van de dode beloning. Positie. Huis. Meubeltjes. De kritiek van de burens. Het verlies van je 'image'.

De phoenix verrijst uit de as...

's Morgens heeft hij repetitie. Hij staat zich te scheren, ik kijk er graag naar. Vele nachten van liefde eindigen in je leven met de zich scherende man, voor de spiegel. Scheerzeep, blank en smakelijk als goede slagroom. Een gezicht met opgetrokken ogen, de mond half open. Ogen, die scherp-kijkend in de spiegel staren, vanwege het vlijmscherpe mesje, daaronder komt de huid tevoorschijn, glad en smakelijk, om zo weer te kussen. Ik lig in bed, kijk ernaar, volg scheer na scheer. Weer later beluister ik tevreden, het zoemen van het elektrische scheerapparaat.

Hij trekt het confectiepakje aan. Dat kan niet meer, zeg ik. Na de repetitie gaan we een prachtig pak voor je kopen, of nog beter, je laat bij een eersteklas kleermaker een pak voor je maken. Of nog beter, je koopt dat pak *en* laat een pak aanmeten. Dan kan je dat ene pak voorlopig dragen. Hij draait zich om, kijkt me met klodders scheerzeep tussen neus en lippen aan. Weet je wel wat je zegt? vraagt hij. Weet je wel wat dat kost? Hij heeft een bezorgd burgervlucht. Afglans van het vorig huwelijk. Een boel geld, zeg ik. Je hebt het toch? Goed dan,

zegt hij. Ik zie aan zijn gezicht, dat hij bezorgd blijft nadenken. Daarna vraagt hij waar we zullen afspreken, bij Americain?—Ik heb gewonnen. Ik zal nog vele gevechten tegen *haar* winnen. Twaalf jaar huwelijk is lang.

Half maart wordt zijn echtscheiding uitgesproken. Hij gaat die dag naar de advocaat. 's Middags komt hij zeer bleek, zeer neerslachtig thuis.

Wat is er in godsnaam? vraag ik. Heeft ze weer een rel geschopt?

Erger, zegt hij. Ze heeft de echtscheiding ingetrokken en zal die veranderen in een scheiding van tafel en bed.

Haar hoogste troef is *geen* troef.

Nou en, vraag ik.

Nou en? We zullen niet kunnen trouwen. Ze zal ook na vijf jaar geen toestemming geven. Je kent haar. Als we kinderen krijgen, zullen het onechte kinderen zijn.

Er bestaan geen onechte kinderen, zeg ik, alleen echte. Voor mij maakt alles niets uit, er verandert niets. ONZE kinderen zullen zich nooit 'onecht' voelen, hun eigen houding zal bepalen, hoe de maatschappij ze ontvangt...

Je praat makkelijk, zegt hij. De burgerman...

De burgerman ben *jij* nu, zeg ik.

Diep in mijn hart voel ik het als een verlossing, dat ik niet hoeft te trouwen. We zijn gelukkig. Waarom moet dat geadministreerd worden?

Het ruikende poepje

Toneel gaat altijd door. Het dagelijks leven is niets, vergeleken bij wat er achter het voetlicht iedere avond opnieuw, als een bevalling, een moeizame, uitbloedt over de wachtende gezichten in de zaal. Soms staat Louis B. voor de voorstelling en kijkt door het gaatje in het doek. Ik zal ze wel eens een poepje laten ruiken, zegt hij, als de onverschillige gezichten in de zaal, gezapig naast elkaar, 'uit', onaangedaan met elkaar kletsend, ritselend met programma's en snoepjes, met magere blote schouders in wel of niet mooie avondtoiletten, of gezichten boven colkragen, wat spichtig door intellectuele lusten, voor hem opdoemen uit het cirkeltje, dat hem verbindt met de zaal. Hij zal ze choqueren, hij zal ze engageren, hij is een groot acteur, hij broeit zijn sentimenten bedachtzaam uit in urenlange repetities, hij vindt weerklank bij zijn team, willige instrumenten afgestemd op hem, de dirigent. Hij brengt stukken over liefde, over politiek, over de roerselen in het hart van de burgerman. Wij hebben succes, de mensen komen, de kleinen en de groten, de rijken en de armen. Hij spreekt iets aan, hij spreekt in allen iets aan. Hij heeft het niet door te geven geheim dat hij het poepje kan laten ruiken. Hij is groot in allure, onbeschoft als hij eisen stelt ten bate van zijn gezelschap aan autoriteiten, terro-

ristisch, met aldoor het dreigement op de achtergrond: bent u het niet met me eens? Ik ben zo weg. Even goede vrienden. Hij weet, dat ze hem niet kunnen missen, maar zelfs dat interesseert hem niet. Hij is gewoon zichzelf, de grote leider, de onverbiddelijke kunstenaar. Hij is van een schuimende oorspronkelijkheid, die allen aanspreekt, al begrijpen ze hem niet altijd. Het straalt op ons allen af. Het gaan naar de schouwburg is onbewust soms, een ritus. Of we spelen in Den Helder, of Gorinchem, Sneek of Steenwijk. In de weilanden tussen de knotwilgen staat een houten schuur. Die schuur wordt, als hij erbij is, theater. In de bossen bij Arnhem laat hij een theaterkasteel bouwen, van regenvast decormateriaal, daar speelt hij Oedipus, in regen en wind. Ze komt, het publiek. Ze zitten op de houten banken, met parapluïes in de regen, met wapperende haren in de wind. Hij is van grote allure, niets ontziende doorzettingskracht. Als hij in later jaren bij zijn gemeentebestuur zijn zin niet krijgt en zijn artistieke dromen niet kan verwezenlijken, geeft hij zijn gezelschap op, geeft hij ons allen op en kruipt weg in de schaduw, als een zieke kater.

Tussen de coulissen is hij niet te benaderen, staat hij happend en snuffend, fluisterend en meepratend, wiegend op zijn benen mee te spelen. Na afloop lopen wij gauw langs hem heen, gestoord door zijn voortdurende aanmerkingen. Het was niet goed, het was niet goed genoeg, het kon beter. Hij is een

onrustige meester, een gulzige perfectionist. De kritiek is hem onverschillig (wat weet zo'n mannetje van toneel). Journalisten ontvangt hij zelden: Menéér! (met een lange uithaal), ik heb geen tijd! Ik heb geen tijd. Het spijt me, maar ik sta op het punt naar Sneek te vertrekken!! Doet u me een plezier, en laat u me met rust!!!

Daarbij is hij gehoorzaam aan zijn administrateur. Behalve zijn doldrieste verslaving aan zijn voorstellingen beseft hij iets van de financiële moeilijkheden van het toneel. Elke voorstelling wordt financieel nauwkeurig berekend, de prijs van het decor, de kostuums, de reis en verblijfkosten, de schouwburghuur. Dan zit hij op zijn kantoor op te tellen en af te wegen met de administrateur, meneer Koekejans, en ook deze heeft een machtige positie aan het gezelschap. Hij adviseert Louis B. waar het salarissen betreft. Snoept af en toe ook van de vrouwelijke delicatessen die het gezelschap binnenwaaien, maar delicaat, door wat gebrek aan mankracht en temperament. Als meneer Koekejans onze kleedkamer binnenkomt smoezelen we hem vriendelijk toe, aaien over zijn wangen, spitsen met onze vingers in zijn kuif. Want hij geeft voorschot, als wij het nodig hebben. Hij onderhandelt met de belasting als dat nodig is. Hij voorkomt inbeslagneming bij echtscheiding, hij verzorgt vrijplaatsen in een uitverkochte zaal. Toch leeft hij tussen ons zijn eigen leven, hij zit niet aan de Heilige Tafel, hij is meestal vroeg weg, hij is zwijgzaam, met af en toe een vaag

glimlachje tegen een favorietje. In zijn zakken de recette, op weg naar de bank, of in een tas naar een voorlopig veilige plek, hij telt de fiches van de plaatsen, hij zit met zijn neus boven de handgebaren van de bureaulist van het theater, of er niets verdonkeremaand wordt, niets te veel of te weinig betaald. Hij leeft een roemloos leven, want de pers kent hem niet en heeft ook geen interesse voor hem. Hij heeft, tussen ons woeligen, de nuchterheid van de zakenman. En wij vinden hem fijn, onze lieve meneer Koekejans. Daarom noemen wij hem Koe-kie.

Ach, lieve vijf zinnen! (Elckerlyk)

In de kleedkamer van de schouwburg in Den Helder, zit ik naast Jolante. Wij spreken met elkaar, terwijl onze geschminkte ogen elkaar in de spiegel ontmoeten. Ik mag met haar kleden, dit wordt als een eer beschouwd. Ik vind het niet zo prettig, alles wat ik zeg wordt aan Louis B. overgebriefd, en aan haar minnaar. Louis B., Eric en haar minnaar zitten in de provincie, verdeeld in een ander stuk. Ik weet niet precies, of Louis B. de twee erg nodig had, maar hij houdt ervan, zijn vrouw af en toe te scheiden van haar minnaar, nou ja, en Eric moet er de minnaar in spelen. In de kleedkamer horen we het gedruis van de kermis, die er ook is. Jolante heeft de pest in, ze heeft het niet graag, dat haar minnaar zoveel alleen is met Louis B. Ze is humeurig, zit breeduit in haar broekje, maakt haar lippen rood. Aan de deur hangt een prachtig avondtoilet, ze zal het straks aandoen en als een amoureuze mannequin het toneel opschrijven. Lusteloos geeft ze af op het vak, dat rottoneel, zo'n voorstelling in de provincie, die stomme koppen in de zaal, weten ze veel, je gaat aan het toneel, je denkt dat je een Sarah Bernhardt bent, iedereen die aan het toneel gaat, denkt dat zij een Sarah Bernhardt is, nou van mij kan je wat, dat gereis, er is hier niet eens stromend water, heb je de plee gezien? Te vies om naar te kijken, dat rotstuk.

Wat heb je eigenlijk aan je leven, je hebt geen leven, dag in dag uit in de trein...

Ik ken dat van haar. Eindeloos gezever over zichzelf, over anderen. Maar als iemand haar de rol zou afnemen zou ze in staat zijn tot een moord. Als ze drie avonden thuis moet blijven, is ze op de rand van zelfmoord. Ik ben in het eerste en in het vierde bedrijf. Weet je wat ik doe, zeg ik, ik ga nog even de kermis op. Als je maar op tijd terugbent, zegt ze, met een gezicht van die dondert gelukkig op. Ik kleed me aan, en ga de kermis op. Luxesaltimbanque gaat neuzen bij de nederige kermisaltimbanques. Waanzinnig aantrekkelijk dat slenteren tussen de kramen. Wafels en oliebolletjes. De avontuurlijke lokroep van een kitschwereld die zich niet beter voordoet dan ze is. Blik en show-klater. Draaiende wielen van fortuin. Tenten met joelende doodskoppen. Wagentjes, die tegen elkaar aandreunen, terugketsen, wankel verder rolleballen. Vrijende vissersmeiden, rood van zondig besepte geildrift. Met kermis mag het. Ze ligt smeug van drift achter de tent, met hete Dries, voelt in zijn broek en hij in de hare. Lekker. Niet te ver gaan Dries, als ik zwanger word slaat mijn vader jou en mij de hersens in...

De acrobatentent. Ik kijk op mijn horloge, heb tijd om het programma te zien. Minitheater, klein toneeltje, toch nog voetlicht, witte clown met roodbollende neus zit aan de piano. Ik ga op de eerste rij zitten, wat ik in geen een theater laten kan, ik wil alles zien, de geschminkte koppen, de kleinste be-

weging, ik wil decor ruiken en de wind van de changementen voelen.

De acrobaat, in een kostuum, dat fonkelt van honderden, kleine glasspiegeltjes rijdt het toneeltje op. Verdomme, wat een vent, reageer ik op zijn blikken, hij heeft me gezien, draaiwielt op het wielkje voor mij, is slank, soepel, voor mij. Ik kaats terug met mijn ogen, waarvan ze zeggen, dat ze als barnsteen lichten. Ik laat me gaan, wat kan me gebeuren, straks ga ik terug naar het Casino, morgenochtend, zijn wij vertrokken. Is hij vertrokken. Het is een spelletje, meer niet, het windt wel lekker op, de vrouw is in mij voorgoed wakker sinds de eerste nacht met Eric. Ik ontleed de mogelijkheden met die wielende man op het toneel, hoe zal hij zijn in bed, het is mijn soort, hij heeft voor mij 'it', wat niet te kweken is, wat het begin is en het einde. De drift heeft me te pakken, heeft hem te pakken. Ik laat me gaan, kijk terug, lach met mijn ogen, streel met mijn ogen. Er kan me niets gebeuren, straks zit ik weer in de kleedkamer, kleeft me voor het laatste bedrijf. Toch maakt dit alles een enorme indruk op me, de clown met zijn rooie bolneus, armoedig tinkelend op de zeurderige piano, het beverige voetlicht, waarvan de lampen af en toe uitslaan, de harde bank, waarop mijn billen revolteren, het wapperen van het tentzeil naast de nooduitgang. Ik kijk terug, in zijn ogen, hij zwenkt over het toneel in een vaardig rondje. Dan is het uit, er is applaus, hij buigt, glimlacht nadrukkelijk tegen mij, ik lach terug, met

een lach, die verleidelijk wil zijn en het ook is. Het leven is prikkellektuur.

Ik ga terug naar de schouwburg, zit aan mijn kleedtafel, Jolante is op, ik kijk verdwaasd in mijn spiegel, zie er tollende, rondjesdraaiende heen en weer wielende acrobaten, merk niet eens dat Koekie 'séjour' naast me neer legt, doe het geld daarna toch in mijn tasje, moet nu zelf op, sta later buigend naast Jolante met haar beminnelijke glimlach, zij buigt, doek, zij buigt, bloemen, doek. Verveeld kijkt ze me aan, als we naar de kleedkamer terug gaan. Ze is nu helemaal in de put, we moeten logeren, in deze dagen gaan we nog niet terug met autobussen, we moeten wachten tot morgen als de treinen weer rijden. Haar minnaar is er niet, ook niet Louis B., haar man. Denk je verdorie, zegt ze, dat ik straks in dat rothotel ga zitten? In die dooie hall, of op mijn kamer? Op mijn kamer ruikt het naar pis. Ik weet, dat het niet waar is, het ruikt op haar kamer naar haar eigen heerlijke parfum, het is er blank en fris, de zeewind glipt rukkend langs de gordijnen, net als op mijn kamer. Dat røthotel, waar je niet eens een hap eten krijgt, na de voorstelling. Die rotprovincie ook, we zijn godbetert het eerste gezelschap van het land en moeten naar allerlei gribussen, het is godgeklaagd. Ga mee, naar het bal. Welk bal? vraag ik. Het bal in het Casino, voorstelling met bal na. We gaan. Nog andere collega's gaan mee, het is er gezellig. De burgemeester is er, de raadsleden, andere notabelen, we zitten aan een grote tafel, de

mannen hebben wat lacherige gezichten, die vrouwen van het toneel, het zijn eigenaardige vogels, je weet niet helemaal hoe je ze benaderen moet, ze lijken zo wuft, ze doen af en toe vreemd hautain, ze zijn lacherig, aanhalig, maar je krijgt net zo makkelijk een lel ook, als je te vrijpostig bent. Hun vrouwen zitten erbij, sommige met ongeruste smoelen, andere weer met die typische, geheimzinnige lach van de snob: ik heb je door, kunstenaar, wij hebben over je gehoord, veel gehoord, ook gelezen, maar wij zijn vol begrip, wij zijn van het ruime soort, wij weten wat een kunstenaar toekomt. Jolante en ik zijn kleurige vogels, met onze toiletten van de laatste mode, onze uitdagende schoentjes met erin de ragfijne kous. Dan gaan we dansen, ik luister net naar de burgemeester, hij vertelt me iets verbazingwekkends, althans volgens hem, van het cultuurbeleid in Den Helder, en dan staat er iemand naast me en vraagt om een dans. Het is de acrobaat. Beteuterd sta ik op en kom uiteraard in zijn armen terecht. Over mijn gezicht voel ik zijn frisse, vreemde, rustige adem. Hij drukt me niet tegen zich aan en toch heeft onze dans iets van een coïtus. Ik reageer op de kleinste beweging en hij leidt me ademlicht. We gaan daarna in een hoekje zitten. Hij zegt, dat hij na de voorstelling nog even 'uit' wilde, net als Jolante en ik. Hij bestelt een drankje. Vertelt van zijn leven. In de winter ligt hij stil, maar in de zomer verdient hij op kermissen genoeg om zich dat te kunnen permitteren. Toch bevalt zijn leven hem niet. Hij

wil hogerop. Hogerop zegt hij met de Limburgse g, zangerig, bedaard. Wat hij precies wil weet hijzelf nog niet. Hij noemt me zijn naam, het is een heel bekende naam in het kermiswezen, hij is een van de Pieten, van generatie op generatie. Ik noem hem mijn naam niet, wat doet het er toe, het valt hem niet op. Dan vraagt hij me, of ik mee ga naar zijn wagen. Wagen? vraag ik. Woonwagen. Ik ga met hem mee, het kermisdorp slaapt, in het wagenkamp heerst stilte, je hoort af en toe een kind huilen, uit een woonwagen glimt tintelend een japon met pailletten, in de zeewind balanceren lampen. Hij doet de deur van zijn woonwagen open, ik zie om mij heen een grote luxe van fraaie stoelen, veelkleurige lampen, luxebed, klein formaat, luxe wastafel, klein formaat, elektrische kookkachel en verwarming. Aan de deur hangt zijn kostuum met de tinkelglasjes, ze sprieten licht om zich, af en toe kaatst er een lichtje over onze gezichten. Hij neemt een fles wijn uit de kast, schenkt in mooie glazen. Uit Frankrijk, zegt hij. Weer begint hij te praten, weer zegt hij het woord hogerop, ik luister, ik drink. Dan benadert hij mij wat intenser met woorden, spreekt van dierbare ontmoeting en vrienden worden, meer dan dat. Dan staat de woonwagen ineens vol van Erics, zij staan in alle hoeken van de wagen, zij kijken me niet aan, ze kijken voor zich uit. Ze willen zich niet in deze amoureuze kwestie mengen, ik moet zelf beslissen. Ik beslis. Ik blijf vriendelijk en vol belangstelling luisteren naar de verhalen, doch ik straal nu

kou uit. De acrobaat voelt het aan, raakt wat uit zijn evenwicht. En ik zeg: ik ben getrouwd, ik ben erg gehecht aan mijn man. Ik zeg nooit: ik hou, want dat vind ik pathetisch. Jammer, zegt hij, jammer. We zijn even stil, de lichtjes tikkelen over ons gezicht, buiten drenst vaag een harmonika. Later brengt hij me naar mijn hotel, we lopen door nachtelijk Den Helder, gearmd, de actrice en de acrobaat. Voor de deur kust hij met grandezza mijn hand, ik lach, verdwijn, achter de hoteldeur.

Ik ga naar bed, vind dat ik een bijzonder fijne avond heb gehad, slaap zalig en neem de volgende dag de eerste trein naar Amsterdam. Eric is terug van tournee, hij heeft gestoft en koffie gezet, hij ziet er prachtig uit in zijn nieuwe kleermakerspak. Ik denk aan de vele foto's van Romeo, door hem gespeeld, die boven de bedden van jonge meisjes hangen. Deze man lijkt nu meer op een Romeo, dan de wat armetierige vent in het grauwe confectiepak, met het te kleine gleufhoedje en de onverzorgde lokken. Toneelspeler zijn betekent een gecontroleerd image hebben, je kan ongeschoren, doorgezakt, een jonge illusie verstoren. Hij is nu Romeo. Ik drink zijn koffie en vertel het verhaal van de acrobaat. Ook met de behoefte om hem jaloers te maken. Mijn man is echter een geroutineerd minnaar. Hij vertrekt geen spier van zijn gezicht en vraagt: nòg een kopje?

Een paar weken later lopen wij beiden door Haar-

lem. Bij Vroom en Dreesmann is er een oploop. Op het dak circuleert een acrobaat, op een fietsje. Ik kijk aandachtig. Het is hem, zeg ik. Wie? vraagt Eric. De acrobaat, uit Den Helder. Zo? zegt Eric, dan is hij dus hogerop.

Later is hij werkelijk hogerop. Eerst verkoopt hij aan de lopende band ponden patat. Daarna koopt hij een hotel. En dat heeft hij nog.

Glamour in het zweet des aanschijns

We zijn verhuisd. Hebben een etage. Ik krijg grotere rollen en heb een hoger salaris. Het leven is rooskleurig, met zwarte spikkels, zoals bij lieveheersbeestjes. De 'open' briefkaarten van zijn vrouw. Ze volgt ons 'hinderlijk' als ze ons tegenkomt. Het posten met de twee kinderen voor de deur. Mal is, dat je er bijna aan went. Hij grijpt mij bij mijn arm, rukt mij demonstratief langs haar heen. We wippen gauw in een tram als ze eraan komt. We hebben een ouderwets spionnetje aan de ramen, loeren erdoor bij elke bel, als een beluste burgerjuffrouw. Of ze het is. Binnen onze vier muren zijn wij vrije koningen. We zijn beiden verzot op lezen, ieder een fauteuil, met een leeslamp. Op vrije avonden zitten we stil tegenover elkaar, weggedoofd in onze boeken, ik maak iets lekkers, we doven verder. We houden van muziek. Avonden in het concertgebouw, de solist leeft voor ons in de cirkel van muzische glans. We zitten tegen elkaar aan, Eric en ik. Ademen tegen elkaar aan. Dan zijn er de nachten. We liggen uren te praten. Dan is er de daad van het lichaam. We hebben geen *Kamasutra* noch *Het Volkomen Huwelijk* nodig. We slaan geen blz. 28 op, ga liggen, dan zullen we het van nacht zó doen. Als het er is, het wederzijds verlangen, observeren wij onze lichamen op de reacties

alsof we niet verteren van hitte, doch volkomen nuchter naast ons bed naar onszelf kijken, onszelf daarbij adviezen geven. Trek je heen nu wat op. Scheef, nee, ik ga nu achter je liggen. Ga eens gebogen staan voor het bed. Variaties, die we zelf uitvinden. Toch, van hem heb ik al genoeg aan een kus. Het zijn de honderden tegenstrijdigheden, waarover ik, alléén, nadenk. Ik heb een onafhankelijke, oorspronkelijke, zeer zelfstandige jonge vrouw, heb ik voor mezelf vastgesteld. Toch dien ik deze man als een haremvrouw in bed. Ik heb een aborteur als de vrouw uit een harem. Als Eric mij zijn salaris geeft, neem ik alleen wat huishoudgeld en geef hem de rest terug, want ik heb ook mijn eigen salaris. Ik schaam mij, als hij mij geld geeft en kan dat niet zo goed voor mijzelf verklaren. Ik sta bij Hirsch en koop de duurste, zijden doorzichtige sekslokkertjes. Lang en doorschijnend. Ik loop ermee door het huis, alsof ik een gewone jurk aanheb, en zit tegenover hem in mijn leunstoel, hij kijkt ernaar, reageert schijnbaar niet. Tot 's nachts. Een spelletje, dat wij graag opvoeren. Overdag lijd ik onder de huishouding. Ik *lijd* eronder. De trap, o, godzalmelazeren, het symbool van reinheid in het nederlandse huis. De trap met de loper, de overloper. Ik krijg geen hulp, er *is* geen hulp, ik moet zelf doen. Daarbij word ik er zo vervloekt moe, warm en zweterig van. Ik kan die lopers toch niet laten liggen, stof betekent parasieten, vlooiën, godweetwat. De treden moeten geboend, de gang er-

boven, voor onze deur, halfdonker, dweilen. Eric biedt me weleens aan te helpen. Godbetert, Romeo. Het past niet bij hem. Het past niet bij een man. De grondwerker rommelt in de grond, de machinist zit op zijn loc, de acteur glamourt achter het voetlicht. De image is afgerond en mannelijk. Zet ze met een emmer en een dweil bij de Heilige, Hollandse trap en het worden zielige buk-buigertjes met slappe spieren. Dat vervloekte burgermansleven van de hollandse kunstenaar, moppert Eric. Hij is als jonge kerel naar Duitsland gegaan en zou bruggenbouwer worden. Hij werkte er bij de Flender A.G., ging later naar de toneelschool in Düsseldorf, was een leerling van de grote duitse actrice Luise Dumont. Hij kent het duitse kunstenaarsleven, zoals ik het uit mijn kinderjaren ook kende, in Berlijn. Van heel grote stijl, met buitenhuizen, auto's, grote flats. Zo ook in Parijs. In Engeland. Als je er bent, *ben* je er. Het volk is om je heen, je bent van hen, ze laten je niet vallen. In Holland hang je af van de minzaamheid van Louis B., van een glimlach van Jolante. Zetten dezen je in de ijskast, dan is er nauwelijks binding met je culturele aanbidders. In Engeland prevelt de arbeider over Shakespeare, haalt teksten op, speelt je iets voor uit een herinnering. In Duitsland, Mensch, dieser Kleist, dieser Schiller, en zoals dat gespeeld wordt door die Lehmann, die zet je wat voor! Wij, hollandse acteurs zijn glamour-proletariaat, zelfs Louis B., die toch heel wat aan ons en de bevolking in de zaal ver-

diend heeft, zit pijplurkend in zijn bovenhuisje—nou ja, BOVENHUIS—achter de tafel. Ondanks zijn deposito op de Twentsche Bank durft hij nooit echt zijn vleugels uit te slaan. Het mocht weer eens mis gaan. Vandaag of morgen krijg je de Stedelijke Schouwburg niet, je krijgt om een of andere reden geen subsidie meer, dan sta je met je mooie gezicht op straat, dan kan je jezelf opdoeken, of helemaal opnieuw beginnen, dan is nog maar de vraag, of ze komen, of de oude vrienden die in de zaal zitten weer komen opdagen, ze zijn even lusteloos als enthousiast, ze zijn vergeetachtig. Vinden ons in hun leven feitelijk een grote bijzaak, amusement, och, cultuur, als het me nou erg boeit, en je zit rustig, dan wil ik wel eens luisteren, je neemt er wel eens wat van mee.

Hollandse kunstenaars, moppert Eric, of het nou schrijvers zijn, of acteurs, of schilders, of journalisten, ja, ook de jongens van de pers hebben vergeleken met het buitenland een portemonnaie schaal 1:10. Wij hebben een cultuurschaal 1:10. Wij zijn een commercieel volk. Wij steken niet graag geld in zaken, die niet in waarde stijgen als aandelen. De vage wolken van het kunstgenot zijn wat ongrijpbaar...

Behalve de trap is er nog het beddenopmaken, de afwas, godgeklaagd. Waarom heeft toch iedereen de pest aan de afwas? Waarom staan in binnen- en buitenlandse spotbladen eindeloos tekeningen over de misère van de afwas? Vrouwen, die breeduit

binnen in een leunstoel zitten, mannen in de keuken met een afwas van vijf dagen? Het beddenopmaken. Het stofzuigen. De kleine was. Het strijken. De huishouding van Eric Wells. Inderdaad, zijn onderbroeken zijn in orde, net zoals bij zijn vorig huwelijk. Mijn chique broekjes zwabberen ernaast in het zeepsop. De aardappelen. Het eten. Snel. Straks begint mijn arbeid in de kleedkamer van de schouwburg in Arnhem. Het uitkleden, het aankleden, het schminken. Morgen is er weer een dag, daarvoor een nacht, met hem. Ik was, strijk, maak schoon, niet waar hij bij is. Voor hem wil ik die zweterige vrouw niet zijn met de rooie, warme kop, die aan het strijken is. Voor het publiek wil ik die ook niet zijn. Ook ik ben 's avonds glamour. Het is mijn vak, ik word ervoor betaald, ik doe het nog graag ook. Ik heb het druk, dag en nacht.

Verfrommelde vijgebladen zijn ook zo leuk niet

Ik ben weer zwanger geweest. Ik ben weer behandeld. Eric heeft er niet veel van gemerkt, 's nachts. Hij sliep. Dat is goed. Nou kan je wel zeggen, een man moet zoveel van je houden, dat hij er met zijn liefde overheen leeft. Ik weet nog altijd niet, wat die liefde nou eigenlijk is, als je het moet omschrijven. Is het begrip liefde, zoals het ons voorgetafeld wordt niet het zelfbedrog van mensen, die elkaar tegen beter weten in vastgeklonken hebben met een sympathiek compromis? Ik zou dat dan eerder een vorm van sympathie willen noemen, die je ook tegenover je broer, je zuster, je vriend kan opbrengen. Ik haat de stank van poep. Als verpleegster gaf ik over, als ik een pot moest legen. Ik ben er nooit aan gewend geraakt. Heb ik daarom geen liefde? Er zijn zenuwen in mij, die weigeren de stank te aanvaarden. Ik ben ook maar heel kort verpleegster geweest. Er zijn operatiezusters, die nooit aan het bloed wennen, die altijd vechten tegen bewustzijnsverlies, tijdens een operatie. Waarom moet een man naast je liggen met de gedachte, het is mijn vrouw, het is haar bloed, gezegend bloed! Er zijn godsdiensten, waar de vrouw buitenshuis verblijft, als ze menstrueert. Waarom worden zoveel vrouwen kwaad, als de man een extreem minnaar is. Eric is een esthetisch minnaar. Hij haat kwaaltjes, hij haat

alles, wat afbreuk doet aan de schoonheid en de bevalligheid van het lichaam. Ik heb twee kinderen van hem gehad. Beide zwangerschappen en de daarop volgende bevallingen heb ik met de grootste omzichtigheid bij hem moeten inleiden. Misschien zijn er mensen, die dit overdreven vinden. Misschien is het dat ook wel, bij hem kon het eenvoudig niet anders en ik heb Eric nooit een andermans mening op willen dringen. Ik wilde hem ook geen moraal opdringen, net zo min als ik dat mezelf wilde. Ik wilde geheel oorspronkelijk, onze lichamen en begeerten leren kennen. 's Nachts, terwijl hij sliep, ben ik opgestaan. In de badkamer heb ik mezelf verzorgd, ben later weer naast hem gaan liggen, voelde mij de volgende morgen zo goed, dat ik 's avonds weer gespeeld heb. Ik ben waanzinnig vruchtbaar, ook onwaarschijnlijk sterk. Misschien komt het een door het ander. Die avond zat mijn dokter in de zaal, die van alles wist, mijn sympathieke aborteur. Hij vond mij een heldin. Van nu af aan, berekent hij mij geen geld meer, zelfs niet het kleine bedrag voor visites, wat hij mij voordien berekende. Zijn nazorg voor mijn gezondheid is roerend.

Een week later krijgt Eric een brief uit Maastricht. Ik maak zijn brieven niet open. Hij reikt mij de brief aan, slaat het kopje van zijn ei af, kijkt een beetje zielig uit het raam. Van mijn broer Hans, zegt hij. Ik lees: Waarde broeder. Zeer tot mijn spijt heb ik moeten vernemen, dat jij je vrouw en twee kinderen hebt verlaten voor een dubieuze

juffrouw van het toneel. Je hebt je leven lang gedaan, wat je goeddunkt en ik heb hieraan geen aanstoot genomen, want jij bent oud en wijs genoeg. Je bent van je eerste vrouw gescheiden en daarna hertrouwd. Ik meen als verruimd mens te mogen vaststellen, dat je daartoe het recht hebt. Maar dat je nu je tegenwoordige vrouw met de kinderen zonder eten en huur laat zitten kan ik als je oudste broer niet verantwoorden. Kinderen zijn altijd dupe van een echtscheiding. De enige hulp, die je als ontrouw echtgenoot nog had kunnen bieden, was tenminste een toelage geweest, waardoor de vrouw zichzelf en de kinderen had kunnen bedruipen en een goede opvoeding had kunnen geven. Het valt me bijzonder van je tegen, dat je hierin als mens te kort schiet. Ik hoop, dat je in deze je houding herziet, je verdient genoeg. Ik heb voorlopig aan je vrouw een behoorlijk bedrag gestuurd, zodat ze minstens een maand vooruit kan. Je hoeft me dat niet terug te geven. Ik hoop, dat je de volgende maand in zult springen, dat hoop ik niet alleen, als je oudste broer eis ik dat van je. Dit in je eigen belang, als mens. Hans.

Ik zit verstard achter mijn eigen gekookte ei. Eric heeft tot nu toe al maanden lang alimentatie verstuurd, zonder onderbreking...

De achilleshiel van de penis

Eric vertelt van Hans. Hans is tekenleraar aan een hogere burgerschool. Onze Pa had heel veel met hem op. Een nette, keurige jongen, zei Pa altijd, toen we nog jong waren. Pa vond mij altijd wat vreemd, omdat ik zo 'artistiekerig' deed. Hij was niet helemaal gerust, toen ik naar Duitsland vertrok, om bruggenbouwer te worden. Ik trouwens ook niet. Techniek was wel interessant. Maar dat eindeloos zitten aan de tekentafel, tussen de andere knapen, die lollig deden als schooljongens, vooral over vrouwen, hing me grandioos de keel uit. Nou ja, je weet, ik ging les nemen bij Luise Dumont. Toen had ik bij Pa zowat afgedaan. Hij ging toen nog meer in Hans zien. Hans deed examens, werd tekenleraar. Deed ook wel 'artistiekerig', want hij schilderde na schooltijd keurige landschappen, kwijnende zonsondergangen bij de vleet, het nooit zuiver weer te geven rumoer van de zee. Hans leerde een meisje kennen. Hij werd er hartstikke gek op, het was een malle zelfbewuste, onervaren spitsmuis—ja, ze zag eruit als een spitsmuis—met een gezicht: dat met die mannen, dat klaar ik wel even. Hans droomde over haar, als hij zijn lessen gaf, als hij schilderde. Ik geloof, dat hij nooit zoveel zonsopgangen heeft geschilderd als in die dagen. Matig werk. Wel kon je het kwijt aan de bur-

german, die iets van natuur boven het dressoir wil hangen. Hans raakte in een roes van liefhebben, werken, zag er tamelijk daas uit, als hij aan het ontbijt kwam. Hij bewonderde de spitsmuis in hoge mate. Was ze brutaal, dan vond hij haar revolutionair. Deed ze hooghartig, dan zei hij, dat meisje heeft niveau, snap je, betuttelde ze hem, dan zei hij: dat meisje, weet wat ze wil, weet je, en dat heeft een kunstenaar nodig. Hij begon zichzelf vóór alles kunstenaar te vinden, omdat hij dat IMAGE imposant vond tegenover de spitsmuis. Mijn andere broer en ik lagen thuis soms flauw om de rol die Hans ging spelen. Vlotte dasjes, kiene kostuums, lakschoenen, hij begon zelfs wat gemaniëreed te spreken, je merkte, ze was hem aan het opvoeden naar de nette kant, de heer, de geschaafde burger met het onaantastbare fatsoensbegrip. Dat hij schilderde interesseerde haar niet zo. Dat merkte Hans niet, want hij zag over haar heen. Wat haar interesseerde was, dat hij Leraar was, aan de HBS, daar zat pensioen aan vast, dan kon je die flauwe kul van dat geschilder best incalculeren, later haal ik dat er wel uit. Zo leefden ze een tijd lang langs elkaar heen, alleen wat de geldzaken betreft waren ze het eens. Hij spaarde voor de uitzet en de meubels, wat zij deed, weet ik niet. Hans dacht, er moet iets groots gebeuren, iets waarmee ik in één slag in haar ogen als satelliet omhoog in het heelal verrijs. Een komeet, met een lichtende staart die fonkelend langs ons huwelijksbed zal strijken, tot meerdere

glorie van mij en mijn penis. Hij begon te sparen, nog meer te sparen, omdat hij een tentoonstelling wilde organiseren, ter ere van de spitsmuis en zichzelf. Het werd een geweldige onderneming en op de dag van de plechtigheid zaten Ernst, mijn andere broer, en ik aan een tafel, in de hoek van de zaal, om op ons gemak alles te kunnen meemaken. Om ons heen hingen de brokken natuur in gouden lijsten, op keurige afstand van elkaar, zonnen, bomen, een maan, molens met waterige achtergronden, geheide knotwilgen, kerken met torens als een penis, zeeën met dilettanterig wiebelende scheepjes. Ernst en ik hadden de slappe lach, verborgen die achter ons glas sherry, betaald door Hans. Wij hadden thuis altijd een goedaardig gevoel voor humor voor elkaar, wat begon aan het ontbijt, als Pa, na bulderend hoesten, briesend en puffend op de w.c. zat, altijd net iets te laat voor het ontbijt, rit-selend met kranten, die hij naarstig verscheurde, tot doortrek-ritus-water wegbruiste, en hij, zeer vol-daan glimlachend aan het ontbijt kwam. Deze humor verbond ons jaren lang, ons drie broers, we keken elkaar aan, wisten wat we dachten, hadden dan met ons drieën dezelfde ironische, droge staketselogen.

Ernst en ik zagen de spitsmuis staan naast Hans, ze lachte wat neerbuigend, gaf daarbij wat slappe, witte handjes aan de feliciterende tentoonstelling-bezoekers, dat waren de kinderen uit de klas van Hans, het Hoofd der school, wat goedge docenten.

Hans straalde, helemaal de kunstenaar, die zich bekende in de wereld van de muze. Ten slotte trok iedereen weg, Hans zat aan een tafel met de spitsmuis en schonk haar sherry. Wij zaten te wachten of hij met ons mee zou gaan en zagen toe op hun gesprek. Plotseling zei ze iets tegen hem, we zagen dat hij schrikogen kreeg, ze zei nog wat, en nog wat, en nog wat, toen stond ze op, gaf hem een hand alsof hij een vreemde was en ging weg. Verzakt, vreselijk klein en gekrompen bleef hij achter, in zijn mooie pak, met de spitse lakschoenen, ineens een komische underdog, vanwege de tegenstelling dat alles aan hem glansde, behalve zijn twee verdroogde ogen, zijn gekrompen hoofd in de opschepperige boord. We gingen naar hem toe, vroegen wat er was. Zij had het uitgemaakt. Zij had een ander leren kennen. Hij ging met ons mee naar huis, zei niet veel, was in zichzelf gekeerd, met aldoor die droge, donkere ogen. Hij at wat, ging naar bed, ging de volgende dag naar school. Hij trad weer in de tredmolen van zijn dagelijkse leven, en scheen het na een paar weken overwonnen te hebben. Tot de politie bij ons kwam en vertelde, dat ze hem in de duinen gevonden hadden, terwijl hij naakt tussen de halmen rond dwaalde, zoekend naar paartjes, en vooral naar jonge meisjes, om ze te verschrikken, waarop hij giechelend verder zwierf.

Pa liet hem naar Rozenburg brengen, ter verpleging.

Na een paar maanden kwam hij thuis, genezen.

Althans, dat werd gezegd.

Op een morgen komt Pa, na wat ongewoons gehoord te hebben beneden. Daar zit Hans, gekleed als bruidegom, met hoge hoed, bloemen in zijn hand aan tafel. 'Pa,' zegt hij, 'nou moet je je gauw verkleeden, we moeten naar het stadhuis, ik trouw vandaag, in een half uur is de bruidskoets hier.' De bruidskoets komt inderdaad voor en Pa rijdt hem terug naar Rozenburg. Want de hele geschiedenis is volledige verbeelding van Hans, wel heeft hij het bruidegompak gehuurd, de bloemen besteld, de koets laten voorrijden. Maar er is nergens een bruid, de hele plechtigheid leeft van binnen en heeft niets met de werkelijkheid te maken.

Hij is daarna weer ontslagen en werkt nu al tien jaar als leraar in Maastricht. Hij houdt zich goed.

Eric denkt na. De mevrouw, waarmee ik getrouwd ben geweest, wist, dat hij een verdomd goede vent is. Daarom heeft ze bij hem die slag kunnen slaan van die extra maand alimentatie...

Zij die gaan sterven, groeten u

De jaren vloeien uit naar de eeuwigheid, dat stellen we ons zo voor. Dat dringen we ons ook op wat het geluk betreft. We zouden gelukkiger zijn, als we ons daarvan los zouden maken. Er zijn perioden van geluk, kort, lang, het leven is tenslotte ook een periode, al wil ik wel bekennen, dat het voor mij eeuwig mag duren, zelfs op aarde, tussen alle gedonder in, met al het zinnige of niet zinnige gebral van mijn tijdgenoten, met alle valse muziek en hippe avonturen. Doch, het *is* gewoon niet zo, het gaat voorbij, we weten het vooruit, met nog de schrale troost dat we *misschien*, als we heel zoet zijn fijne vleugeltjes tussen de schouderbladen krijgen, wijduit fladderend langs de onbewoonde maan en de ruige Mars naar een oord zullen vertrekken, als vogels nadat de zomer voorbij is, waar een goddelijke, middel-landsezeeson ons zal opvangen, ons koesterend met de innige armen van een minnaar. Of, naar believen, van een minnares. Het leven is een periode, het geluk is een periode. Ik heb het al begrepen, toen ik een kind was en mijn ouders aan tafel hoorde praten over de grote liefdesvrouwen van Parijs. Want deze avonturiersters in de liefde trouwden zelden, bleven een incidentele vlam van zaligheid voor hun aanbidders, en brandden de harten om hen heen weg. Als kind vond ik dat eerlijk en puur

en moedig. Diep in het hart droomt elk meisje zo'n rol in het leven van een man te spelen en wil elke man verzengd worden door een groot gevoel, dat andere gevoelens overwoekert. Sterker nog, ze sturen erop aan. En wat krijg je? Een keurige verlov-
ving met meubels en uitzet, het nette huwelijk met de twee getuigen, het met elkaar optrekken, mis-
schien zelfs een leven lang (twee levens lang gaat niet, want je gaat zelden tegelijk dood) eerst mis-
schien (zoveel is er 'misschien') in een roes van ge-
luk, later misschien met de oprechte bedoeling elkaars vrienden te zijn (dat zijn de beste gevallen)
of ook met de hoop, dat het je zal lukken elkaar te
bedonderen, vaak in vele opzichten, zonder dat je
elkaar door hebt. Want dat houdt ook tamelijk lang,
als je handig bent. De grote vriendschappen, de
schijnbaar dus goede huwelijken worden met mild-
heid gebouwd op het inzicht van elkaars zwakheden
en op de rekbaarheid van de eigen verdraagzaam-
heid; zij zijn helaas een uitzondering.

In het begin, en dat begin duurde lang, veertien
jaar, ging het tussen Eric en mij goed. De laatste
drie jaar hebben we gebruikt om van elkaar los te
komen, met elkaar duurde de periode zeventien
jaar. De eerste veertien jaar bloeiden we op, door
vreugde aan elkaar, door vervoering, we gingen de
berg op. De drie laatste jaren trokken we verform-
faaid aan de andere kant, langs kronkelpaden, door
grijpende, prikkende heesters, langs smalle wegen
naar beneden, het dal in. Gehavend en verhongerd,

uitgeteerd van ongestild verlangen naar elkaar hebben we daar afscheid genomen en zijn onze eigen weg gegaan, nog niet begrijpend hoe dat allemaal ineens mogelijk was.

Ik weet precies, wanneer het begon. Het begon in die nacht, toen hij opgewonden in bed kwam, niet door mij, doch door een jonge vrouw, die hij 's avonds in de kleedkamer had gehad, een 'bewonderaarster', die hem bloemen kwam brengen. Zij was een verrukkelijk wezen, ik moest dat erkennen, en om hem in zijn vervoering te helpen zei ik hem, dat hij aan haar moest denken, en dat ik zij was. Ik was blij, dat ik hem kon opvangen met zijn verlangens, en dat hij het met mij beleefde en niet met haar. Maar het was de eerste maal, dat hij zo geboeid was door een ander, en het zou de laatste maal niet zijn. We hebben in de volgende jaren vele vrouwen in bed besproken en ik heb ze voor hem levend gemaakt en mij geïdentificeerd met hen. Ik was het niet meer voor hem, ik was niet meer het enige lustobject, ik moest hem delen met anderen, ik deed dit, omdat ik hem althans zo nog bezat. Ik was er niet helemaal gelukkig mee, ik voelde, dat er een begin was gekomen van afstand doen. Ik was zo deel van hem geworden, dat ik instinct kreeg voor de vrouwen, die hij aardig zou vinden, nog voor hij ze zelf ontmoette. Op straat, in de kleedkamer, bij de gezellige gesprekken in de foyer voelde ik aan, wie hij begeerde, ik zag zijn blikken glijden over hun borsten, de ronding van hun billen.

Ik stelde me in op de nacht, om hem te kunnen begeleiden. Ik ging hierna echter een eigen leven leiden, uit zelfbehoud, ik ging na of ik zelf ook niet reageerde op andere mannen, ik herinnerde me de acrobaat, ik flirtte met collega's. Wanneer ik in andere stukken verdeeld was zonder Eric, sloot ik de vriendschap met acteurs, die tussen man en vrouw aan het toneel zo dikwijls voorkomt, tegen elkaar, naast elkaar zitten in de bus, slapen op elkaars schouders, elkaar opzoeken in de kleedkamer, die merkwaardige vriendschap tussen collega's, die niet tot seksconsequenties leidt, en toch van betekenis is, een vriendschap die ophoudt, als je de schouwburg verlaat, op weg naar huis. Toch bleef alles nog goed, Eric speelde prachtige rollen, Romeo, Julius Caesar, Oswalt in *Spoken*, de hertog in *Driekoningenavond*, en vele, vele andere. Ik overhoorde zijn rollen, hij overhoorde de mijne. Soms was hij zo weggeleefd in zijn rol, dat hij hem thuis was. In de periode van Julius Caesar liep hij rond, of hij een peplum droeg, deed hij hooghartig en als een milde vorst. Na de première sloeg zijn creatiedrift weg en was hij de nerveuze, geestige, charmante kameraad, die zeer van het goede in het leven wist te genieten. Tijdens repetities van zijn belangrijke rollen, waren de nachtelijke genietingen nihil, want mijn zeer vurige temperament onttrok kracht aan hem, die hij voor de arbeid, de zeer zware arbeid bij het scheppen van de rollen zeer nodig had. Ik wist dat, het was een moeilijke tijd,

steeds weer.

Wij hadden inmiddels twee dochttertjes, dit was zeer bewust gebeurd, en de man, die mijn abortussen behandeld had, hielp met veel genoeg ook mijn kinderen op de wereld. Onze huishouding was daardoor gelegaliseerd, wat de sfeer betreft, wij waren wel niet voor de wet getrouwd, hadden twee 'natuurlijke' kinderen, doch voor de rest deden we net zo gewoon als onze burens, het eten op tijd, het slapen op tijd, het zich vermaken op tijd. De sleur van de burgerfamilie was binnengedrongen, als lauwe walm, door de dichte ramen, onafwendbaar en verdovend. Wij werden zo 'gewoon', dat men ons in hun midden opnam en volmaakt aanvaardde als burgergezin.

Maar bij hem en bij mij groeide onrust. Bovendien werd hij ouder, hij werd wat moe. Ten slotte scheelden wij achttien jaar, ik was nog aan het bouwen, hij zetelde in zijn bouwsel. Zijn seksuele tempo verminderde, terwijl ik na mijn tweede dochter vuriger was geworden dan ooit. Hij was wat onvoldaan, het leven had hem veel geschonken wat heerlijk was, succes, roem, mooie vrouwen, schoonheid, erkenning, zijn dromen werden werkelijkheid, er viel niets meer te verlangen, en dat is óók niet goed, dus werd hij nu onvoldaan, omdat alles vervuld was. Er is ook bij geluk, geen rust in het leven, dat is teleurstellend, maar als je het weet, neem je dat ook. Daarbij begon hij te merken, dat zijn lichaamskracht hem ging verlaten, hij kreeg zelfs

kwaaltjes, wat reumatiek, zijn ogen werden slechter, hij kreeg in zijn mond een prothese. Vooral dit laatste maakte hem neerslachtig, overdreven neerslachtig, alsof hiermee een deel van zijn leven was afgesloten, en hij maakte zijn tandarts dol door het onverbiddelijk eisen van een natuurgetrouwe weergave van zijn inderdaad oorspronkelijk mooie, heel mooie gebit. De glamour was in gevaar, de waarde-bepaling van elke acteur. Althans zeker van degenen die de ideale minnaar spelen. Erger was, dat zijn humeur verslechterde, dat hij ongedurig en onredelijk werd, wat in die mate verergerde, dat hij thuis ondragelijk was op sommige momenten, zodat ik zelfs blij werd, als hij niet thuis was. Dat werd bovendien mijn eerste bevrijding, want toen begon ik te merken, dat ik minder horig werd. Ik kon dus ook nog mijzelf zijn, leven voor mijzelf. Toch miste ik mijn horigheid, als iets, wat bijzonder kostbaar was geweest. Tegenover hem werd ik wat koeler, dat voelde hij, dus werd hij nog moeilijker, hij ging me op kinderachtige wijze betuttelen om kleinigheden, beknibbelde op geld, hoewel ik zelf fiks bijverdiende, ook over de opvoeding van de kinderen hadden we onenigheid. In bed werd ik voor hem een vorm van onanie, want hij deed zijn best zich op te winden, hij bedacht allerlei, kocht seksfoto's, las pornografische boeken. Hij werd zo langzamerhand impotent, de mankracht begaf hem met zijn zwakke lichaam vrij vroeg, hij had veel gemind en laaiend geleefd. Ik zag alles gebeuren,

vocht om hem te binden aan mijn lichaam, ik sprak met onze arts. Hoe meer ons seksleven uit elkaar groeide, hoe onverschilliger wij voor elkaar werden. Wij kwamen in het stadium, dat wij elkaar kritisch gingen bezien zonder extase van de seksglans. Ik ging hem een nurks vinden, hij vond mij een weelderige juffrouw, bezield van extreme wensen als te willen leven in puurheid waar het de liefde betreft, en onverbiddelijk, waar het de kunst betrof. Hij sprak met mij over mijn 'ideale vordering', wat hij als uitspraak in een stuk van Ibsen had ontdekt, ik wist, dat hij gelijk had, doch ik was zo opgevoed, ik was altijd zo geweest. Vroeger had hij er vreugde om gehad. Wat we ook zeiden of deden, we raakten hoe langer hoe meer uit elkaar. Toch had ik een prettig thuis, ik had nu een huishoudster, we hadden geld, we hadden fijne kinderen. Maar alles werd om ons heen afgebrokkeld, we deden het zelf en konden het niet meer laten. Ik ben vijf keer van hem weggegaan, met de kinderen, en vijf maal teruggekomen. Dan ging het een paar weken goed en dan begon het weer. Drie jaar heb ik in zijn armen gelegen, terwijl hij mij wel koesterde, maar niet bevredigde. Ik lag naar de elektrische klok te kijken, de wijzers jaagden door de nacht heen, en ik sliep niet. De kinderen wisten uiteraard hiervan niets, maar ontmoetten overdag een melancholieke moeder en een bitse, ongemakkelijke vader.

Onze slaapkamer rook naar Chanel, kostbare zeep,

en naast het bed hingen mijn geraffineerde nachthemden en zijn pyjama van de laatste mode. Het waren de schimmen van vergane liefdecultuur.

Even voor de oorlog uitbrak heb ik mijn kinderen genomen en ben voorgoed weggegaan.

Het kan wel anders, maar zo gaat het ook (Brecht)

Ze zijn dus ons land binnengestroomd, optochten van stoere, enorm mannelijk doende pubers, opgepoetst en opgewreven, gekneed voor hun oorlog. Ze rijden in kleine wagentjes, met spitskanonnen erachter. Ze zitten kaarsrecht, groene jongens met groene helmen, ze zijn trots op dóód, ze hebben ze achtergelaten, hun en onze doden, op de Grebbeberg en aan de grenzen. Zoiets noemen ze een overwinning, waarop in godsnaam. Ze zitten met zijn allen nu in ons land, bij ons Hollanders, en dat schijnt fijn te zijn, ons smoel is dichtgedreund, dat zal vijf jaar zo blijven. Mijn kinderen zijn veilig op een kostschool, ik sta alleen, zo alleen, als ik niet voor mogelijk had gehouden. Want als ik niet oppas zal ik tot de doden behoren, ik vind dat die tijd nog lang niet is gekomen, zal ik wel ooit vinden, dat die tijd is gekomen; maar nu zeker niet. Ik ben van een ander ras als de groenhoedjes, de groenhoedjes behoren tot een bijzonder, apart ras, iets geweldigs wat je eigenlijk niet voor mogelijk houdt, een ras op zichzelf, waarvan geen tweede bestaat, en bestaan mag, althans volgens hen. En laat ze nou maar in die waan, want als je tegenspreekt, word je een dode. Nou zijn er wel een paar Nederlanders, die vinden dat ze ongelijk hebben, dat de wereld groot is, plaats heeft voor meer dan een mensensoort, want mensen

hebben vruchtbare hersens, soepele ledematen, constructieve ideeën, zelfs als ze niet blank zijn. Zelfs als ze als Jood geboren zijn. Er zit ook een aantal niet goede mensen onder hen, maar dat is toch bij de groenhoedjes ook zo, dat wordt niet door ze erkend, blijkbaar zijn de Duitsers in die dagen een enorme kudde Heilige Koeien, ze grazen door onze straten en we moeten in eerbied voor ze uitwijken. Nou zijn er wel een paar Nederlanders, waarover ze niet de baas kunnen spelen, het zijn de illegalen, sommigen zijn ervoor in de wieg gelegd en anderen maken zich illegaal, een verdomd tof stelletje, dat niet bang is voor de schietende groenhoedjes, wat zich zelfs door de groenhoedjes laat opsluiten en martelen, zij opereren in de schaduw met vinnige injecties in het logge, zelfbewuste lichaam van de Heilige Koe, ze zijn lastiger dan horzels en onverbiddelijker dan gifslangen. En bij deze toffe knoerissen vind ik dan zo in de loop van de overheersingsperiode van de groenhoedjes mijn vrienden, en o, wat was het begrip en de saamhorigheid groot. Nooit heb ik me meer geborgen gevoeld als toen, nooit ben ik eenzamer geweest als toen, omdat zij toch uiteindelijk niet de macht bezaten mij aan de groenhoedjesgrijpvingers te onttrekken, want je moest alles zelf doen, vluchten en verbergen, voor je vreten zorgen, zeer zeker in mijn geval, ik bleef onafhankelijk, ik bleef ondanks alles zelfstandig en had geen behoefte 'onder te duiken', ik zou zelf mijn keiharde bonen doppen en heb dat gedaan.

Eric en vele collega's hebben een soort contract met de bezetter getekend, er zijn maar enkele collega's die er openlijk de brui aan geven en het toneel verlaten, iets anders gaan doen. De groenhoedjes hebben een cultuurkamer opgericht, het is hun controle op kunst, de reine kunst van de groenhoedjes. Jolante, Louis B., Wiel, Francis scharen zich in de rijen der Germaanse kunstenaars. Op straat, als ik ze ontmoet, staan ze zich te verdedigen. Op het toneel staan ze met schuldgevoelens. Maar ze staan er. Tot hun excuus, de andere weg kan de dood betekenen.

Ik word huishoudster, het enige vak dat buiten de gecontroleerde wet staat, het enige vak, dat ik het moeilijkste ter wereld vind, het spreekt zo weinig in je aan, je staat niet in de wereld, niet in de gemeenschap, er zijn geen gerangschikte en beperkte werken, je salaris is gering, je hangt van een meneer of een mevrouw af, nog meer dan van Jolante en Louis B., het is voor mijn verwende, ongeoefende vingers een spierpijnverwekkende, weerzinwekkende oefening, de pot uit het nachtkastje moet leeg, de trap, de bedden, de was. Het is oorlog en er zijn slechte schoonmaakmiddelen, ik doe alles, half tegen mijn wil, ik heb de greep niet, de greep van de huisvrouw, ik heb hem nooit gehad, ik zal hem nooit krijgen, toch voel ik me niet minder dan een andere vrouw, wat voor Hollandse begrippen eigenlijk verwacht wordt. Ik ben huishoudster bij een precieze homofiele vriend. Hij ziet veel van mij door de vingers,

ik sappel, ik zweet, gerangschikt in het leven van een nette burgerman, hij behoort wel tot de Bankélite, de buren weten niet dat hij homofiel is, dat zou zijn image van nette heer in hun ogen bederven. Ik voel me bij hem opgesloten, buiten de wereld gestoten. Als bij zo vele Hollandse gezinnen in die dagen gaat de oorlog het huis voorbij, hij heeft alleen maar last met bonkaarten. Die Duitsers in de stad zijn wel te overleven, even krijgt hij een schok, als er mensen worden opgepakt, de mensen van hiernaast zijn weggehaald, de mensen van de overkant zijn weggehaald, blij zijn als de oorlog voorbij is, kind, ik heb wat zwarte bonkaarten, lekker, botterbonnen, extra melk, gehaald op de Zeedijk, in dat winkeltje, weet je wel. Ga nou maar niet te veel boodschappen doen, als je lang wegblijft word ik bang, hou je taai meid, die oorlog gaat wel over. De Invasie! Daar moeten we het van hebben, de Engelsen komen misschien over een paar weken.

Het maagdenvlies van de man

Op een concert ontmoet ik Arthur, in gezelschap van een bevriende journalist. Volgens de bezetter mag ik niet naar een concert. Ik lap het aan mijn laars, ik wil de binding met muziek, het is, alsof die mij terughaaft in mijn oude wereld, waar ik thuis hoor, de wereld van bezieldeheid, licht, zaal met mensen, die gebonden schijnen door mijn droom van schoonheidsvervulling. Buiten hangt een affiche van de stadsschouwburg, Eric Wells als Romeo. Ik ben huishoudster. Hoe kan in zo korte tijd je toekomst, je verleden, je heden ineenschrompelen tot lege blubber, schuimblubber als van het strand, met brokjes wegstuivend in het niets. Toch heb ik geen spijt dat ik van hem wegging. Geen bleke kindergezichtjes om een tafel omdat Pa en Moe diepin vergaan van wrok tegenover elkaar. Ik lijd er meer onder dat ik mijn eigen werk niet kan doen, niet mag doen, van de groenhoedjes. Wat heb ik met ze te maken, ik ken ze niet, zij kennen mij niet, zij haten mij toch, vanwege mijn ras, beperkte zieltjes, aan wie het exacte doordenken verboden is, en die zich beperken tot wat stompzinnige slogans. Haat ik ze? Nee. Ik laat me niet de duistere git-zwarte hel van de haat indrijven, ik zal ze op hun vingers tikken waar ik kan en voor de rest kunnen ze barsten. Ik ben niet genegen een onderwereld te erkennen. Ik ga naar een concert als ik wil, ik leef

zoals ik denk dat goed is. Leven is een periode, groenhoedjes hebben geen recht dat te beperken. Leven is vervloekt, vervloekt heilig, dat van mij, en dat van de anderen. Je zal het de groenhoedjes van alle landen moeten bijbrengen, het zit er nog altijd niet geheid in. Buiten giert luchtalarm, het technische geweld van beschavingsondergang. Binnen zitten de musici op het podium, in rok. De dirigent tikt aan. Zal er een bom op het Concertgebouw vallen? Zullen we verflenst, verscheurd, verminkt, bloedend tussen puin, krimpen binnen enkele minuten? Wij weten allen, dat het mogelijk is. Wij kijken elkaar zelfs niet aan. De musici heffen hun strijkstok. Toch zien we waarschijnlijk allen in gedachten onze vermorzelde lichamen. Bach vloeit over ons uit. Daaraan vasthouden. Dat is het. Klem je eraan vast, met je gedachten. Er staat iets ver boven ons triest gewurm van dit uur. Muziek. De geest, het ongrijpbare, het onbeschrijfelijke. Buiten klinkt het sein, dat de vliegers met de bommen vertrokken zijn. Dan is onze overgave volkomen gaaf. We glijden weg in de schoonheid.

Toen ik Arthur dus in de pauze ontmoette vond ik hem op Gustav Mahler lijken. De afgeronde montuur boven een sterke neus. Ogen, die boven het gedoe uit kijken, donker, waarvan ik hou, wat is het toch, dat je een kleur van haar, van huid, van ogen, in je zelf voelt? Wat is het dat een vrouwtjesvlinder, die verborgen in de zak van een colbertjasje kilometers ver de mannetjesvlinder aantrekt? Wat is

toch seks? Een geur? Een zoete walm, die door je huid, langs je leden, naar binnen in je innigste zelf trekt? Een vinnige, besmettelijke greep, die je voor dagen, weken, maanden, jaren, altijd, *vloeren* zal? De vuist in je nek? Of het wapperen van zoete vleugels, die over je heenstrijken, als zijden waaiers van een fee? Wat is het? Een ding is zeker, het is niet te weerstaan, het is noodzaak, het is natuur, het is teeltkeus, het is orgie.

Het is de ene keer intenser van de andere, dit keer is het weer raak, het wordt weer de binding, waaraan je ontvluchten wil om je persoonlijkheid veilig te stellen, waar je je in verwarren zal als de happende vis in het neergelaten net, waaraan je je schoppend met je benen, tegelijkertijd vastklemmen zult.

Ik heb een woelige tijd achter de rug. Als ik vrij was van mijn werk zwierf ik samen met de vogelvrijen, leefde in een leven, waar de gewone burger zich nauwelijks een voorstelling van kan maken. Het is mal, dat in een tijd, waarin Hollanders gevangen werden genomen, gemarteld, weggevoerd, vergast, verminkt, doodgehongerd, in Holland nog de gewone burger vegeteerde achter de tulen gordijntjes, bezorgd en gedreven door schoonmaakinstincten, het kloppen van de lopers, het schoonwrijven van de stoep. Ze zien niet, ze *willen* niet zien, het burgermansfatsoen is sterker dan de laaiende vernielingsdrift om hen heen. Ze weten niet, dat wij als een troep verjaagde vogels neerstrijken in huizen, waar men wel van ons afweet, bij mensen, die

wèl de consequentie van de ondergang heftig beleven, zodat men ons daar voor een nacht, voor een paar uur onderdak verleent. Troep uitgestotenen, die aan elkaar verbonden zijn met het weemoedig weten dat elke dag de laatste kan zijn, elk genot het laatste kan zijn, elke drift de laatste kan zijn, want de groenhoedjes liggen overal op de loer, hebben overal hun verraders, snakken naar doden. We zijn de communes van de weggedrongen wanhoop, we liggen op de grond naast elkaar in vreemde kamers, in schuren, op zolders, in kelders. We grijpen naar elkaar bezeten van afleiding. Dat van de Geest haal je in het concertgebouw, haal je in geheime bijeenkomsten, waar verboden boeken worden gelezen, nee, beleden, als eigen echt leven, wat niets te maken heeft met de bloedbezeten groenhoedjes. Dat van het Lichaam leeft 's nachts bij de wanhoop-communes, in het niet gekende onderkomen, met als vaag geluid de trip-trap stappen van de dood-jagers, in de verte, buiten in de straat.

Ik heb er bij het walmend olielichtje naar liggen kijken, naar de coïtus van de anderen. Ik, de vrouw van het luxebed, de geraffineerde parfumverleiders, de zijden hemden, het borrelende bad van geurorgieën, ik, de vrouw, die de coïtus voorbereidde als een goddelijke plechtigheid, met kaarsen, spiegels, bloemen, tederheden, de sensibel wachtende mond, de vibrerende vagina, met gebaren van berekening en niet te dirigeren overgave, keek naar de paren om mij heen. Zij hebben gescheurde kleren,

ongewassen haren, zwetende lijven. Er is geen zeep, er is geen parfum, er is geen bed. Wij weten nauwelijks wie we zijn. We willen het ook niet weten. We weten inniger dan anderen wie we zijn. Je hoort het begerig jagen van de adem, je ziet het als in hemelse dans sidderen van de lijven. Het duurt allemaal niet zo lang als in het bed dat ik verliet. Er wordt niet veel ingeleid met tedere gebaren, we zijn niet esthetisch en onze coïtus is niet de razernij van tot waanzin opgezwiepte gevoelszenuwen. Het is de meest primitieve coïtus van de natuur, het is de coïtus van de honden, en de sidderende, secondenvleugelslag van vogels. Het is hartstocht en ook weer niet. Want je zoekt in elkaar het verbreken van de eenzaamheid, die je opgedrongen is door een stel dwazen, die duizendmaal meer dan wij zijn in aantal, die een klein, zeer weerloos, zeer makkelijk te ontwrichten landje binnenvielen, waarbij ze zich overwinnaars voelen. Overwinnaars? Een landje: stukje groen-met-slootstreep, stukje groen-met-slootstreep, koe, nog een koe, huisje, slootje, boompje, daarop woest een BOM, veel heb je hier niet nodig, je bent er zo overheen, dan krijg je die gele bergen, of heuvels, of ze noemen het duinen, met helm, wat prikkeldraad wat we met een knopenhaak optillen. Ze tillen het landje op met een knopenhaak. Ferme jongens, stoere knapen, groene helmpjes, de hollandse genever, fein Mensch, in einer holländische Kneipe, Also dieser Bols, grossartig, Mensch, den nimm ich mir mit für Mutti! Je zoekt in elkaar

het verbreken van de eenzaamheid, dat is geen hartstocht, dat noem ik liefde, liefde tot elkaar, binding tot elkaar om je te helpen, om je te helpen vergeten, je bent niet meer alleen, je gaat trillend op in een ander. Ik kijk ernaar, beleef het zelf op koude, vochtige grond van een kelder, op jengelig plankengekners op een zolder, tussen muffe, oude stoelgeraamten in een schuur. We hebben honderden orgieën, wel soms ook met een vlot litertje jagem, ergens gebietst, ergens verdiend. We lachen ons rot, we grinniken wat tranen weg, er wordt sperma gespuid en de melk vloeit in onze vagina. We staan buiten iedere wet, we zijn weggestuurd langs alle wetten in een land van niet-vermoede vrijheid. Weg is het wetboek, we lachen ons krom om artikel zo en zoveel. Naast mij liggen twee homofielen. Ook hierbij moet ik aan vogels denken. Vanuit mijn raam zag ik vaak zo paren, op de rand van het balkon, of in de goot. Wij hebben de seks erkend als deel van onszelf, als deel van ons allen. We zijn een ruige, dolgedraaide troep, we voelen ons er best bij. We weten meer dan anderen, we doen meer dan anderen, we zien alles, een pornografisch blaadje is om je rot te lachen, wat een charlatanerie, je moet durven leven, je wordt bevrijd, je wordt *helemaal* mens, en daar gaat het toch om. Eigenaardig is, dat ik niet zwanger word. Het lichaam is ondervoed, het bloed stolt niet in de aderen, de eierstok is lusteloos, stoot fel de eitjes af. Van dit alles heb ik later geen spijt gehad, geen

schuldgevoelens door opgedrongen besef van gehuicheld fatsoen, ik heb het gevoel, dat ik er door gerijpt ben, volmaakte vrouw ben geworden, die weet wat mannen zijn, ja, MANNEN, meervoud, en wat een vrouw is.

Arthur zegt tegen me: gaat u met mij een kopje koffie drinken bij Reynders? In de stulp, waar we allen te samen komen, gevaar, of geen gevaar, malle koffiestulp op het Leidseplein, drinken we een kopje oorlogskoffie. Hij is leraar, hij is over intellectueel, hij is, bij mij vergeleken een blode maagd. Bovendien is hij twaalf jaar jonger dan ik. Hij is vegetariër. Hij is denker.

Na het kopje koffie ga ik terug naar mijn werkhuis. Bij de koffie brandde de VONK...

Sex op houten vloer

Wij trouwden een paar maanden later. Waarom weet ik niet. Waarschijnlijk omdat hij het wilde. Ik vond het volkomen overbodig. Ik vond het ook kleinzielig om star te weigeren. Niet trouwen is goed, trouwen kan natuurlijk ook wel. We gingen naar het stadhuis in lijn 25, want we hadden geen geld voor iets anders. Bovendien had ik geen behoefte aan iets anders. Mijn vader was óók sceptisch wat het huwelijk betreft. Hij zei altijd, met vierentwintig paarden rijden ze naar het stadhuis, later trachten ze zich los te trekken met honderdvierentwintig paarden. Hij zei dit vaak en elke keer weer als wij op straat een bruidskoetsje tegenkwamen.

Toen we uit lijn 25 kwamen sneeuwde het. Onze getuigen stonden te wachten voor het stadhuis, een journalist, een bevriende advocate, die lesbisch is, en beeldschoon. De journalist is levenslang een vriend van mij gebleven, hij heeft mijn eerste huwelijk en verder alles meegemaakt. Hij verhapstukte graag vele vrouwen, maar tussen ons was nooit iets. Wat alleszins merkwaardig is, zo zie je, als het niet vonkt, brandt het niet. De maagdelijkste van ons was Arthur, Aart, die met mij trouwen wilde. We kwamen dus op het stadhuis, en dat was een sensatie, want de ambtenaren herkenden mij als de bekende actrice. In feite mochten Aart en ik niet

trouwen, van de groenhoedjes, maar de ambtenaren stoorden er zich niet aan. Nog sterker, ze hadden in mijn papieren gezien, dat ik twee onwettige kinderen had, en liepen me achterna roepend: 'en de twee, en de twee?' Ze namen mij tenslotte apart om mij te vragen, of Aart de twee niet kon echten. Maar dat kon hij niet, want hij was maar twaalf jaar ouder dan mijn oudste, twaalfjarige vaders worden blijkbaar niet erkend. Ik vond het allemaal niet erg, want de twee zaten veilig op kostschool, beschermd door katholieke vrienden. Herhaaldelijk waren Eric en ik er al op bezoek geweest, vreemd samenzijn, wat hij vaak door zijn nervositeit bedierf. Aan de twee kon dus niets gedaan worden door de fijne jongens, die in ambtelijke functie mijn huwelijk zo menselijk behandelden. Later zaten wij, het nieuwe echtpaar dus, en de twee getuigen bij de Rode Leeuw, en dronken koffie, die door de getuigen werd betaald. Want we bezaten geen cent. Aart was leraar, maar omdat deze niet gevraagd werden in die dagen, werkte hij als gouverneur in het Gooi, om een jongetje van rijke ouders les te geven. Zijn salaris was nihil. Bij mijn werkgever, de homovriend, hadden we op zolder twee kamers gekregen, we sliepen op matrassen op de grond, met de bedoeling in de loop van de tijden ons karig bezit te vermeerderen, en vooral Aart wilde een gewoon huis, gewone meubelen, ik geloof zelfs, dat hij van een bankstel droomde, want we worden vroeger of later allemaal kuddedieren. Voor hij mij leerde ken-

nen, had hij een verloofde gehad (begrijp goed, geen vriendin) waarmee hij het plan had te trouwen. Wel had hij hier en daar wel eens seksueel contact gehad, maar hij zag hierop terug met miezerige schuldgevoelens, alsof dat eigenlijk een val geweest was, inplaats van een te overdenken ervaring. Hij was de zoon van een trambestuurder, had vele zusters en broers, en een grootvader, die, als we bij zijn ouders op bezoek kwamen, na het eten uit de bijbel las, niet onvriendelijk, maar wel onverbiddelijk, af en toe de knoestige wijsvinger opheffend, alsof hij Gods toespraken direct in het rechteroor opving, en ze met die vinger moest aarden. De trambestuurder viel buiten deze hemelse beschouwingen van hoe het op aarde diende te zijn. Hij hield verdomd veel van een neutje, en Aart vertelde me, dat zijn vader als hij in een kroeg zijn loonzakje zat te verdrinken en moeder hem eruit wilde halen, hij de moeder bij twee schouders nam en haar eruit zette. Zeer manhaftig dus buitenshuis, kwam hij klein en terneergeslagen thuis, als de centen op waren, en moeder om de huur vroeg. De grootvader kwam van het boerenland, de moeder was zijn dochter. Zij was, in de provinciestad volop de boerse gebleven, aanbad Aart als het genie in de familie, wat hij verhoudingsgewijs ook was, vanwege zijn leraarschap, zijn heldere, intuïtieve geest, zijn drang naar meer willen weten. Wel had ze het gevoel, dat hij in een wereld terecht was gekomen, die ze niet helemaal kon begrijpen. Hij had een

sterke invloed op haar omdat ze hem vereerde om zijn 'geleerdheid', zodat hij veel bezorgdheid om dingen die ze niet begreep, kon wegpraten. Toch was ze enigszins geteisterd door het feit, dat hij getrouwd was, en nog wel met een vrouw, die ouder was dan hij. Ik heb me altijd afgevraagd, waarom een net mens altijd zo kwaad wordt, als een van de partijen in het huwelijk veel ouder is dan de ander. Waarschijnlijk wil onze maatschappij, terwille van de economie, huwelijken, waaruit een behoorlijk aantal kinderen te voorschijn komt vanwege de produktie. Hetzelfde geldt waarschijnlijk ook voor abortus. Ik heb er in mijn leven verscheidene meegemaakt aan den lijve. Men had mij gewaarschuwd, dat een abortus erger is dan een bevalling. Dit is beslist niet waar. Een bevalling is een ingrijpende gebeurtenis, waarbij het lichaam verscheurende pijnen kan lijden, niet te dragen, ik had het gevoel of de guillotine op mijn buik neerkwam, en me doormiddensneed. Zo erg was een abortus nooit. Toch moeten we nooit een abortus verwekken buiten de arts om, evenmin als wij een bevalling moeten doormaken zonder medische hulp. Ik kreeg de indruk, dat Aart en ik buiten de sfeer van de nette burger vielen, vanwege het feit, dat Aart twaalf jaar jonger was dan ik. Ook nam de nette burger Eric en mij kwalijk, dat Eric achttien jaar ouder was dan ik. We zijn een maatschappij vol keurig afgerichte kuddedieren. We begrijpen heel weinig van wat buiten de kudde stapt. Aarts moeder had me aan-

vaard, hoewel met enige tegenzin, wat kwam omdat ze eigenlijk haar zoon aan niemand gunde. Toch was ze beleefd genoeg om het mij niet al te zeer te laten merken. Wel had ze, op een avond toen Aart en ik de laatste trein voor Amsterdam niet konden halen, geweigerd ons onderdak te verlenen. Mijn zoon slaapt niet met een vrouw onder mijn dak, zei ze. Dat het zijn wettige vrouw was, interesseerde haar, op haar wijze, minder. Wel mochten we iedere zondag bij haar komen, dan zaten we met zijn allen om de tafel, grote familie, soms nog met wat neven en nichten, in zondagse kleren, voor zover we die hadden, er mompelde een doelloos gesprek, met nauwelijks achtergrond of gerichtheid, bedoeld om een bedremmelde stilte te verbreken. Ik heb dat in arbeiderskringen vaak meegemaakt, dan is er de behoefte, of de gewoonte, om bij elkaar te komen, men zit wat onwennig om de tafel, kijkt naar elkaar, er is iets over het weer, over de nieuwe jurk van Toos. Een enkele keer wordt de toestand iets rooskleuriger als het over die van de overkant gaat, die hokt met een vent, of over Lien, die heeft nu verkering, maar de vent is werkeloos, hoe moet dat nu, je kunt toch niet leven van de wind?

Als dat allemaal besproken is was het een gezellige middag, mens, we hebben wat afgepraat, Stien weet verhalen van haar straat, je lacht je ongelukkig. Heel dikwijls komen we aan de verhalen niet toe, blijven we dreinen achter de koffie, later worden we allemaal wakker, want we gaan eten, moeder kookt

best, weer een uur voorbij. Pa is ingetogen teut, zijn wilde haren zijn uitgevallen, in de kroeg komt hij niet meer, thuis een neutje, dat is alles, en hou nou op, Pa, je weet wat we afgesproken hebben. Toch is Pa, de trambestuurder, een beste vent, hij mag me wel, ik hem ook, hij heeft zijn tol aan het menszijn bewust betaald, toen hij jong was, hij onderkent het vrouwentype dat ik ben, hij vindt me zo gek niet, hij kan Aart wel begrijpen, Aart zal een ander leven hebben dan hij, met de zeven kinderen, de boerendochter, de grote teilen met was in de keuken, de glimmende, zweterige vrouw met de opgestroopte mouwen, het schort met de vetvlekken. Aart zal misschien in de toekomst meer verdienen dan hij, de trambestuurder, het zit er wel in, nu is het oorlog, nou moet je blij zijn als je een mok echte koffie krijgt, maar als de oorlog voorbij is, dan heeft die jongen wel kansen, en die vrouw heeft ook wel koppetje.

We gaan ook naar de bruiloft van Stien, Aarts zuster. Ze trouwt met de zoon van de koster, het feest is in de kerk, en in een gebouwtje, eraanst. Aart wil eraan toe, vanwege het eten. Het eten komt van het boerenland, tafels vol, ik weet niet wat ik zie, in geen jaren heb ik zoveel eten bij elkaar gezien, lijkt me. Een lolliig gezelschap, we hossen door het lokaal, feestneuzen, guirlandes, onze handen op de schouders van wie voor ons loopt, en dat we toffe jongens zijn dat willen we weten, en hoepelepoep zit op de stoep, laat ons vrolijk wezen, we

zijn vrolijk, dank zij een fiks neutje, buiten dreunen groene wagens langs, met gevaarlijke groenhoedjes, er is luchtalarm, in alle ogen zie ik een flits van angst, maar de koster smijt er gauw een neutje tegenaan, en schoonvader maakt een geile opmerking over de bruidsnacht, die straks komen zal, voor Stien en haar man.

We gaan eten, misselijk veel eten, eerst leest opa uit de bijbel, iets van God, die kwaad op ons wordt, over de zonde, die overal schuilt, in onmatigheid, in zedeloosheid, in wulpsheid, in naakt, in bed, in vrouwen, in mannen, in de stad, op het land, in de schouwburg, in de bioscoop. We mogen de vrouw (man) van de ander niet begeren, we mogen elkaar eigenlijk ook niet begeren, we moeten met gesloten ogen, met tot de wangen toegeknoopte japonnen door het leven gaan, met handschoenen en met zilveren knippen dichtgesloten gebedenboeken, op weg naar de kerk. Vanwege de geheime, zeer gevaarlijke lusten mogen we daar niet naast de mannen zitten. In bed moet je niet begrijpen wat er gebeurt als je man klaarkomt, je mag er niet naar kijken, het is treurig, dat je je onderlijf bloot moet maken, als hij erin wil...

Ik ga met Aart terug naar Amsterdam, misselijk van de jenever, het vette, ongewone eten, het rond-draaien met de reut in het feestgedruis van de harmonica, ik kwijl van lodderigheid tegen Aart aan, in de trein krijg ik een soort kinkhoest, braak alles eruit, we leunen verzakt tegen elkaar aan.

**Da steht nun einer fast unterm Galgen
Der Kalk ist schon gekauft, ihn einzukalken,
Sein Leben hängt an einem brüchigen Fädchen,
Und was hat er im Kopf, der Bursche?
Mädchen. (Brecht)**

Ik heb in het leven altijd een onnoemelijk plezier gehad. De gedifferentieerde verschijnselen, die naar mij toe gekomen zijn, hebben me uitermate geboeid en vermaakt. Ik heb wat afgelachen, als ik de zaak op de keper beschouwde. Ik heb wat afgelachen, als ik, over mijn vrienden de mannen, nadacht, wanneer ik tot het inzicht was gekomen, dat mijn driften waren weggeëbd in beschouwelijkheid. Want je wordt er middenin gehusseld, als een flodder papier in een draaikolk, in dat leven, je rolt, tolt, je keert, je komt boven, tuimelt naar onder, hapt adem omdat je bijna stikt, langer of korter, tot je weer op de schuimkoppen gaat drijven, met wijd-uitgespreide armen, terwijl de zon zoet brandt, op je nog wat verhitte glimmernatte huid. Alle vrouwen, die rondlopen in de vaste overtuiging, dat zij de dupe werden van de man, omdat hij van ze heenging, terwijl ze zelf nog brandden van de seksdrift, of van de bezitsdrift, of van de centendrift moeten proberen mijn verdediging van de man beschouwelijk te aanvaarden, want ik heb de Klorissen om mij heen, die van mij waren en die van anderen waren

oprecht proberen te begrijpen. Ik vind dat je dat dient te doen, om althans enig inzicht te krijgen in de totale verwarring die er heerst. De ontmoeting man-vrouw is dermate oneerlijk, huichelachtig, ondoorzichtig, klompzwaar, dat het onwrikbaar lijkt. Ik heb gewrikt, op mijn wijze klompen beton in beweging trachten te brengen. Mijn hart en mijn handen bloeden. Ik ben gedreven door de gedachte, dat ik het *moest* doen, dat ik het noteren *moest*. Bijna, nee, niet bijna, ik heb wetenschappelijk ingedeeld, gerubriceerd, als een entomoloog zijn insecten. Met als inzet mijzelf en alle mogelijkheden, die ik als vrouw bezat. Ik liet de man zichzelf zijn en heb daarvan de gevolgen aanvaard.

Ik kreeg medelijden met vele mannen. Stelt u een groep mensen, in dit geval mannen voor, die het leven worden ingestuurd met een reeks voorschriften, waaraan zij zich blindelings dienen te houden als zij willen slagen. Carrière maken—En dan ben je een klein jongetje, die zich wat onzeker voelt, de wereld is groot, er zijn zoveel mensen en je moet al vroeg mannetjesputteren.—Je krijgt een mevrouw aan je zijde, en daarmee stoot je door tot je plaats in de maatschappij, die mevrouw is je teeltkeus, dus je krijgt kinderen. Deze opbouw kost enorm veel van je manskraft, er is hier geen vakantie, dit duurt tot een dood. Je bent vroeger of later uitgeleefd aan het lichaam naast je, maar dat mag je niet laten merken. Je moet je oneindige verkoeling verbergen, want je bent een net geslaagd heerspersoon, de weg

moet rechtlijnig blijven, vanwege de voorschriften. Neem je stiekum een ander, dan krijg je schuldgevoelens die opgedrongen zijn, door de Maker van die voorschriften, waarvan sommigen zo ver gaan om te beweren, dat dit GOD is. Neem je geen ander, dan hort je verder in je zaken, in je politiek, in je sport, het geslachtsdeel krimpt weg als een verdroogde tulp. Dan komt de periode van zelfbedrog, een beetje droevig erken je, dat je toch een nette vent bent gebleven, toch maar weer keurig naar huis gaat, aan de dis met het dagelijks brood gaat zitten, dat je zelf bijeengegaard hebt tot groei en bloei van het GEZIN, dat wijsdomvattende fatsoensbegrip. Dat je weer keurig naar bed gaat, in je eigen deel van het vroomendreesmancomplet. Soms ga je stiekem naar de Walletjes, je kiest een meid, deukt je portefeuille uit, zowel het vrijen als het betalen geeft schuldgevoelens, want thuis is je vrouw, de rechthebbende op je lijf en je geld. Je kunt nu weer een tijdje vooruit, een hoer is makkelijk, je kunt komen en gaan wanneer je wilt. Ze zeurt niet om je hart wat al wat versleten is, wel zeurt ze om centen, dat is altijd te regelen. Als je geen centen hebt ga je niet. Het is allemaal wat kort, wat benauwend, wat erg zakelijk. Maar je wilde wat anders. Een ander levend, ademend wijf, met nieuwere borsten en een andere vagina. Dan, aan je disch-met-het-dagelijkse brood, zit je tegenover je vrouw met de gedachte: wat ben ik een rotvent. Als ik zo tegenover Marie zit, denk ik, wat bezielt me af en toe. Ik ben een nor-

male vent, toch klopt er iets niet met mijn huwelijk, maar je kan er met niemand over praten, want om me heen hebben ze allen een voorstelling van je: zo en niet anders moet een getrouwde man zijn...

Colombine in huishoudschort

Ik ben op visite geweest bij Jolante. Ze zat in haar rijke fauteuil, dronk port, rookte, wiebelde met haar slofjes. De oorlog was niet in de kamer. Voor Jolante bestaat iets niet, wat ze niet erkennen wil. Ook als je haar moeilijkheden van een ander vertelt moet je het erin timmeren, tweemaal, driemaal, dan dringt het tot haar door. Wat er met mij is, ziet ze helemaal niet. Dat ik mijn werk mis, valt haar niet op. Dat ik huishoudster ben, terwijl dat zeer moeilijk voor me is beluistert ze nauwelijks als kennisgeving. Daarom is het opvallend dat ze weet te vertellen, dat ze Eric heeft gesproken op het terras van Americain. Die was volledig in de war omdat ik getrouwd ben met Aart. Je had niet bij hem weg moeten gaan zegt ze, hij houdt nog van je. Hij heeft het mij onmogelijk gemaakt te blijven, zeg ik, dat weet je toch Jolante. Je bent weggegaan, omdat hij impotent is, mokt Jolante. Nee, nee, zeg ik, dat zie je verkeerd, ik ben weggegaan omdat hij als mens volkomen veranderd was, de laatste jaren. Er was geen spoor van vriendschap meer. Ik leefde naast een vijand. Jolante wiebelt met haar muiltje. Zij schenkt mij port in. Ik voel de drank brandend heet door mijn maag flitsen. De maag is verdomd leeg. Er is weinig te eten tegenwoordig. Er wordt iets wakker in de harde ogen van Jolante. Hij schijnt

werkelijk impotent te zijn, zegt ze. Je weet, dat hij samen woont met Gine? Gine zegt, dat hij haar niet aanraakt, haar nauwelijks zoent. Maar ja, ze heeft het verder goed bij hem, jullie huis is mooi. –Er slaapt dus nu een ander in mijn mooie, antieke bed, naast Eric. Het doet me niets. Als ik iets verbreek, is het uit. Maar wat is toch impotentie? Wat is dat voor een verschrikkelijk lot, als een man wel wil, maar niet meer kan? –Louis B. zal het wat dat betreft ook niet lang meer maken. Hij zoekt hoe langer hoe meer naar verversingen. Ze lacht een beetje hooghartig. Wij vrouwen kunnen tenminste doen alsof wij nooit impotent zijn. Weet je, dat ik frigide ben? Als ik mezelf niet bevredig, heb ik nooit een orgasme. Maar ik heb tenminste nog een orgasme. Zou een impotente man helemaal niets voelen? Gek, dat je dat niet vragen wil. Je hebt het gevoel, dat je er Louis B. mee hinderen zou. We vragen elkaar veel te weinig, het zal je verbazen hoeveel mannen er impotent zijn, Napoleon heeft gezegd, heb ik ergens gelezen, een echte man wordt in elk huwelijk na enige tijd impotent. Dat herstelt zich dan wel met anderen. Maar Eric is uitgeblust.

Jolante is op haar praatstoel. Het raakt ook haar verhoudingen met Louis B. en haar minnaar. Ze doet haar best, beiden vast te houden. Weet je wat zo gek is, zeg ik, als een man seksueel tekort komt, omdat hij een vrouw heeft die geen minnares is, wordt hij impotent. Als hij tenminste geen ander neemt. Maar heb je met je man een volmaakt seks-

contact, dan loopt hij na enige tijd die kans ook. Dat zie je wel, juist met die voorbeelden uit de geschiedenis, de Pompadour met haar Parc de cerfs, en noem ze maar op, de grote minnaressen uit de geschiedenis, wat hebben die niet gedaan met afrodisiaca en tovermiddelen, bezweringen en ander raar gedoe. Maar als je de moed hebt, de ondergang te zien aankomen, en je gaat weg, dan gebeurt het dikwijls dat een man van je blijft houden. Zoals Eric. Ik ben vijf maal bij hem teruggegaan, dat weet je, Jolante. Toen ging het toch weer mis. En dan het vervloekt aan elkaar gekluisterd zijn door je huis, door je meubelen, door je kinderen, door het geld. Nou én, vraagt Jolante, wat kan je dat bed dan schelen?—Ik wil niet naast een man leven als het niet goed meer is. Het is bij ons mis gegaan sinds het met het bed mis ging. Door jou, constateert Jolante. Door mij, zeg ik, maar anders dan je bedoelt. Hij kreeg een soort hekel aan mij, omdat hij me ging kwijtraken, omdat ik niet meer seksueel horig was. En ik *wilde* niet seksueel horig zijn, omdat hij mij niet meer helpen kon. Dus onttrok ik mij hoe langer hoe meer aan hem. Toch was ik niet kwaad op hem, want hij kon het niet helpen, wat er met hem gebeurde. Het was natuurwet, blijkbaar. Dat blijkt nu ook wel, nu hij zelfs niet met Gine leeft. Er is zoveel natuurwet, die wij met conventie onderdrukken willen. Maar het wrekt zich, als adders die onder een steen vandaan kruipen. Zo zie ik het altijd voor me. Bovendien werd Eric onaardig, gemeen, onver-

draagzaam in het dagelijkse leven. Ik was de telkens terugkerende herinnering aan zijn tekort. Het is ook vervloekt hard, een mooie, aantrekkelijke kerel, die voor elke jonge fan een lekker erotisch hapje schijnt te zijn, en die het gewoon niet meer kan.

Het gesprek begint Jolante te vervelen. Ik heb nou een rol, zegt ze, een verdomd mooie rol, maar je moet die volkomen introvert spelen, als je hem uitdouwt, dan wordt het pathetisch.

Mijn gedachten gaan naar het toneel. De gesprekken van vroeger. Het lijkt me alles zo pieterig geworden, sinds ik weet van concentratiekampen, stervende, hongerige mensen, gevangen mensen, de rijdende groenhoedjes op weg naar hun doden. Over de stad hangt een vale, grijsblauwe walm, ontbindingswalm van het Europakerkhof. Hij walmt binnen door de sierlijke vitrages van Jolantes flatje. Ze merkt er niets van. Nog later zal ze hier Duitse Kultur-beflissene officieren op bezoek krijgen. Ze zal er met een naar bed gaan, of met meerdere, en frigide of niet, ze zal een kind krijgen. Na de oorlog zal ze vertellen, dat ze niet weet, van wie dat kind is, want na de oorlog zal ze 'fout' genoemd worden, fout in bezettingstijd, ze zal veroordeeld worden met een schorsing. Dat van het kind van die duitse officier, zal ze niet erkennen, dat is niet te bewijzen.

Een uur later zit ik tegenover mijn moeder. We spreken over Aart. Ik weet niet, of hij iets voor jou is, zegt ze. Een burgerjuffrouw, als ik een burger-

juffrouw was, zegt moeder, dan zou ik zeggen een nette jongen. Met toekomst, jammer dat hij jonger is dan jij. Hij is ontwikkeld, ziet er knap uit. Maar omdat ik geen burgerjuffrouw ben zeg ik, kind, je weet nooit hoe een man zich zal ontpoppen. En dus maar afwachten.

**Als kleines Kind schon hörte ich mit Beben,
Nur wer im Wohlstand lebt, lebt
angenehm** **(Brecht)**

Beneden op de eerste etage woont Fred, mijn homofiele werkgever, op zolder wonen Aart en ik. Om negen uur verdwijn ik naar beneden, om de huishouding te verzorgen en vertrekt Aart op zijn fietsje naar het Gooi. Zijn pupil daar is een wat verwende jongen, niet erg leergierig, eigenwijs. Om zes uur komt Aart terug, weer op z'n fietsje, het verkeer tussen Amsterdam en het Gooi is nihil, allerlei verbindingen werken niet meer door oorlogsmaatregelen. We eten dan samen met Fred. Daarna gaan Aart en ik naar boven, dan begint ons huwelijk. Wat mijzelf betreft vind ik het best zo. Ik kan mijn eigen werk toch niet doen, we komen er zo wel, het is dan maar afwachten tot de oorlog voorbij is. We slapen op matrassen op de grond. Geen sekslokkertjes, doorzichtige ragfijne ponnen, geen dure zeep, geen parfum. Het is wel te krijgen, maar onbetaalbaar. Geen behoorlijke stoel, geen behoorlijke tafel, geen behoorlijk bed. Maar in dat niet-bed, waarop we slapen heb ik een mooie, jonge sterke kerel, waarmee ik weer dat contact heb opgebouwd, waarvan ik het begin nauwelijks meer weet en ook niet weet, wanneer het eindigen zal. Alles hangt van ons samen af. Weer lig ik 's nachts te luisteren naar

de verhalen van een mens, een MAN, over het leven dat hij tot nu toe beleefde. De opbouw van het manzijn, in deze maatschappij, het in een richting dringen door ouders, door leraren. Het wordt niet gevraagd, of hij het aankan. Omdat hij man is, *moet* hij het aankunnen, want dat houdt het manzijn in. Weer krijg ik het gevoel, dat een man erg sterk moet zijn om een man te wezen. Waarschijnlijk knappen velen op seks af, althans te vroeg omdat ze dat stoerzijn niet zo lang aankunnen, het is een geheimzinnig, niet te bewijzen, arglistig verzet tegen de maatschappij. Toch heeft Aart niet zo heel veel te vertellen, zijn contacten met vrouwen zijn gebaseerd op een reinheidscultuur. Hij is vegetariër, hij haat het doden van dieren. Een vrouw is iets heiligs, iets puurs, waarvan hij in zijn leven een beschermheer moet zijn. Hij vertelt heel andere dingen dan Eric, die de vele vriendinnen opnoemde, die hij gehad had met de onverschilligheid van een doorgewinterde pasja. Aart idealiseert toekomst-dromen. Ik denk: goeie genade, wat is die jongen nog *jong*. Hij ligt zich op te winden over zaken, die ik al lang verwerkt heb. Ik heb hem alles van mijzelf verteld, omdat ik aan iedere vriend of vriendin geneigd ben veel over mijzelf te vertellen met de gedachte, dan weten ze meteen wat ze aan mij hebben, en nemen mij dus zoals ik ben. Soms is het voor mij een uitdaging, om de instelling van de ander te toetsen. Of die instelling de moeite waard is om mij er mee bezig te houden. Ik heb Aart ver-

zeker, dat hij helemaal zichzelf moet zijn naast mij. Nu is hij zich inderdaad aan het ontpoppen. Wat wist hij van zijn man-zijn anders dan hetgeen hem opgedrongen is. Natuurlijk hindert zijn penis hem. Die wil telkens iets anders dan hij eigenlijk wil, en wat de penis wil geldt als niet netjes. Ik overtuig hem, dat hij ook op dat gebied zichzelf moet zijn. Leren denken wat hij nu eigenlijk wil. Onbewust heeft hij zijn erkenning in mij gezocht. Ik, als oudere vrouw, zal hem de weg wijzen naar het eigen ik. Kleinzoon van een gereformeerde boer. Met een moeder, die er nog helemaal niet los van is, van de bijbelse voorschriften alhoewel ze denkt, dat ze niet zo stijf is als haar vader. En Aart? Aart sterft als hij vierenvestig is. Heeft dan een leven lang gevochten tegen een onderbewust verleden en de schokken van vandaag.

Ik leer Aart het leven van zijn penis. Heel langzaam, alsof ik put uit een kleuterkamasoetra. Aart is verloofd geweest, ik heb later dat meisje leren kennen. Hij heeft haar 'gerespecteerd'. Als ik haar ontmoet, klaagt ze steen en been tegen mij, dat hij haar zo zelden aanraakte. Drama der goede bedoelingen. Muren zijn er tussen mensen. Afijn, ik hoef niet gerespecteerd, ik ben een vrouw, met twee kinderen en een verleden (god zij dank) ik heb me dikwijls laten naaien, zegt Aart, die met een vieze woorden cultus begint, om zich te bewijzen, dat hij zich bevrijdt. Ook tijdens de coïtus roept hij de woorden lul, kut, me ballen, alsof hij 'goal' roept.

Wat mannen prevelen in hun lust, is vaak de sleutel naar hun onderbewuste. Met koele registratieobjectiviteit luisterde ik ernaar in mijn eigen hoogste lust. Jesses, wat zijn we toch tegenstrijdig, lust, koel observeren, huilend wegsterven in zaligheid en erbij denken, verdomme het is goed, het is vandaag raak. Enige maanden leven we in een roes, zelfs de huishouding is prettiger nu ik ook voor Aart kook, ik kook graag, Fred zorgt voor extra dingen, die hij op de zwarte markt haalt. Op mijn verjaardag krijg ik van hem een fles Bols, boven op zolder wordt het een orgie met Aart en mij, Aart die nooit dronk, omdat zijn vader te veel dronk en drinkt, zelfs het geld wat hij als tramconducteur inde, heeft hij eens opgemaakt, Aart drinkt. Boven ons brommen Engelse bommenwerpers, langs het raam knetteren granaatscherven, Engelsen zenden uit: happy days are here again. Er is bij Aart en mij intens leven die avond, geen sekslokkertjes, maar twee blote lijven. Door het raam de zoeklichten van de Duitsers. Waar klitten die engelse bommenwerpers? Happy days are here again, alreeds zeer vaardig bezit Aart me op de matrassen op de grond.

Eigenlijk vind ik het niet prettig om een man les te geven, een man moet man zijn, uitgeleerd, geen onbeschreven blad. Zelf blijf ik toch ook een mengsel van primitieve vrouw, oervrouw en uitermate zelfstandige persoonlijkheid. Ik kan dat zeer goed combineren. Ik heb ervaring. Een man, die je al te luidruchtig verleidt als vrouw, waar je de eerste

bent die begint, knapt af. Soms niet direct, hij gaat met je naar bed, maar je hebt hem zijn initiatief ontnomen, dat wreekt zich op het gebied van de seks. Vele mannen wreken zich op het gebied van de seks, zelfs met hun impotentie. Als je als eerste begonnen bent, bij de eerste ontmoeting, zal hij je eerder in de steek laten, dan wanneer je de koele, ingetogene hebt gespeeld. Ik heb altijd verleid door me argeloos te houden. Gaf wel even toe met mijn ogen, door een lach. Toonde nooit bloot, of zijden benen. Als ik het deed, leek het of ik het zelf niet merkte. Franse vrouwen zijn bijzonder op dit gebied. Zij kunnen naakt op het toneel staan, alsof dat iets heel alledaags is. Met een vriendelijke welwillende glimlach. Met opgeheven hoofd als vorstinnen. Waarom weet ik dit alles? Ben ik zo op de hoogte van de seksritus omdat mijn grootmoeder Française is?

De eerste maanden gaat het best tussen Aart en mij. Dan is er een avond, dat ik doodmoe op de grond lig, op mijn matras, genietend van stilte, van het samenzijn met Aart, van wat ik huiselijkheid noem. Aart zegt ineens: wat denk je nu eigenlijk wel, is dit een leven voor een jonge kerel, avond aan avond thuis, jij hebt toch ook geleefd, je bent toch aldoor uit geweest in die tijd dat je hier alleen woonde, waarom moet ik opgesloten worden tussen vier muren? Maar Aart, verdedig ik me, hoe kom je daar nou bij, we hebben geen geld, jij bent doodmoe als je uit het Gooi komt, en ik ben doodmoe van die

huishouding, we hebben het er nooit over gehad, ik dacht dat alles zo goed was! Hij heeft plotseling een vinnige blik achter de brilleglazen met het gouden montuur, ik schrik ervan. Daar is in zijn ogen niets meer van binding. En omdat ik moe ben, ook omdat dit kille me overvalt in de donzen droom van mijn eigen gedachten, begin ik te huilen. Hiervan schrikt hij, het is alsof hij bijkomt, terugkomt. Hij staat op, komt bij mij liggen, ik keer me om, van hem af, hij keert mij om, hij grijpt mijn borsten, gulzig zoekt hij mijn mond, hij rukt mijn benen uit elkaar, met harde handen. Hij bezit mij.

Zoek de dominerende vrouw...

Mijn hele houding tegenover Aart is op zelfontplooiing van Aart gericht. Dit is van mij geen systeem, maar een soort tweede natuur. Ik hou niet van een masker, ik wil de mens zien zoals hij is, anders vind ik het tijdverlies. Ik moet hierbij opmerken, dat sommige mensen zich naast mij tot volmaakte egoïsten ontplooiën. Toch heb ik dat liever dan iemand bij mij hebben die a. misschien tegen zijn zin bij mij zit uit beleefdheid, b. daardoor, onder een zekere dwang door mij uitgeoefend, lijdt, c. daardoor een huichelachtig iemand wordt, d. daardoor een begin van het einde zal creëren omdat ik zelf dwang door mij uitgeoefend niet volhoud, huichelarij het begin is van een nog grotere komedie, waar ik helemaal niet tegen kan. Ik moet erop wijzen dat ik zelf nooit gedwongen wil worden, noch door beleefdheid, noch door traditie a. omdat ik nergens op bezoek wil tegen mijn zin, b. mij niet gedwongen wil voelen tot iets wat ik niet wil, c. daardoor ga huichelen en mij géél voel, d. daardoor het einde creëer van een verhouding, waarin ik niet mijzelf kan zijn.

De volgende avond nam ik iets van het geld, dat ik bewaard had en ging uit met Aart. Eerst gingen we niet-vegetarisch eten, want dat had Aart allang opgegeven, omdat er in oorlogsdagen toch al zo

weinig te eten was. Daarna gingen we naar het Leidseplein, de gewone route van de oorlogszwer-
ver. Om tenslotte terecht te komen bij Reynders en
Eijlders. In het gezelschap van vogelvrije schilders
en dichters verdronken we alle herinnering aan de
nette burgerman in jenever. Vanaf die avond zou
Aart een zeldzaam talent vertonen in het naar bin-
nenslaan van ontelbare neutjes. Een burgerjuffrouw,
of een naïeve vrouw, of hoe je het wilt noemen, zou
het misschien 'verboden' hebben. En dan zou hij
het toch hebben gedaan, want hij bezat een sterke
wilskracht in het beoefenen van zaken, die hem
konden schaden. Dat heeft hij niet alleen met mij
samen bewezen, maar ook later bij zijn tweede vrouw,
die wèl conservatief was en aan opvoeding tot het
constructieve in de mens geloofde. Ik geloof er
trouwens ook in, op mijn wijze, maar het materiaal
moet aanwezig zijn. Zeer zeker was bij Aart mate-
riaal aanwezig om zuiver te zijn als mens, zichzelf
te zijn. Dat waren we met elkaar eens. Deze mens
was echter vol tegenstrijdigheden, die sterk om-
lijnd, uiterst schadelijk bleken voor hem zelf. Mis-
schien was hij het levende verzet tegen de onder-
drukking, die zijn gereformeerde voorouders be-
leefd hadden waar het om hun liefdeleven, om de
ontplooiing van hun persoonlijkheid ging. In elk
geval bezat Aart geen enkele rem, op welk gebied
ook. Die remmen had ik losgewerkt, ik zat met het
resultaat ervan, ik zat midden in de oorlog van de
groenhoedjes en de misère ervan en bij mij leefde

een mannelijke wildebras, die van louter weelderigheid niet wist, wat hij van het ene op het andere ogenblik moest verzinnen. Hij zei tegen mij: sinds ik jou ken, denk ik bij iedere vrouw aan haar directoirtje. Hij dacht niet alleen aan haar directoirtje, maar hij rustte niet voor hij dat directoirtje naast zich aan de bedpost had gehangen. Hij verborg mij niets, vertelde me van al zijn liefdesavonturen, vergeleek de vrouwen met mij, vond in sommig opzicht mijn talenten groter, in andere opzichten prees hij hen. Ondertussen diende ik hem vrijwel iedere nacht met mijn talenten. Het was een ros leven, het was wild, ruig en zeer vermoeiend. Wij waren dolgedraaid, Holland was dolgedraaid, de groenhoedjes waren dolgedraaid. In de avond zwierven we door de straten zonder licht, met in onze hand de lantaarntjes met batterij, we lichtten gezichten uit het donker, werden zelf beschenen door niet verwachte flitsen, een straat vol dolgedraaide glimwormen, op zoek naar afleiding, naar vertier, boven ons de zoemende vriend-vijanden, ze brachten misschien bevrijding, maar het kon je ook het liefste wat je bezat, je eigen leven kosten. Bommen vielen hier en daar, granaatscherven reutelden naast je neer, groenhoedjes alarmeerden met snauwend gejang. Aart en ik gingen nu samen naar de geheime feesten van de ondergrondse saamhorigheid, in vreemde huizen, op kille zolders, in maffe kelders. Er werd veel gedronken en nog meer gevrijd, er werd veel verzwegen van groots opgezette dappere

plannen om de groenhoedjes iets aan te doen, zodat ze zouden weten, dat wij er waren, de opstandelingen, ondanks de zwarte handel in de stegen, het hielelikken van *verdienende* landgenoten, want de stompzinnig grijnzende Moloch had de neringdoeners ondanks dood en verderf fiks te pakken. Overal was verraad. Toch was er ook overal een glimp van vriendschap, een grijpen naar je hand, een bemoedigend woord.

Eigenaardig was, dat Aart hoe langer hoe meer jaloers werd op mij, en op mijn verleden. Vooral op Eric. Toen ik een bespreking met Eric had over de kinderen, zat Aart me met glimmende ogen van venijn te bekijken, voordat ik wegging. Je hebt je veel meer opgemaakt dan je dat doet voor mij, zei hij. Een portret dat hij vond van Eric en mij samen, verscheurde hij, omdat hij vond, dat ik daarop 'glansde' en nog nooit zo gelukkig eruit had gezien met *hem*. Daarbij had hij het gevoel een achterstand in ervaring en gevoelens te bezitten, die hij snel moest inhalen, om gelijke tred met mij te kunnen houden. Ik had geleefd, hij nog niet genoeg. Ik bezat zekerheden en onzekerheden die hij ervaren moest, en wilde ervaren, om op zijn wijze, waardig mijn echtgenoot te kunnen zijn. Ik voelde de achterstand niet, hij wel. Hij dacht, dat ik elke man begeerde, omdat bij hem de begeerte naar vrouwen was gewekt.

Als ik over hem nadenk, word ik nog niet boos. Waarom boos zijn op een mens? Een mens is de

vicieuze cirkel van zichzelf, draait om zijn eigen as, komt terecht op het punt, waar hij vanuit is gegaan. Ik en Aart en Eric en Jolante en moeder en vader. Wij tollen net als draaiende sterbeelden in het heelal van ons eigen ik. Wel was het zo, dat Aart met de dag moeilijker werd. Zat ik met hem in een café en keek ik naar de binnenkomenden, dan zei hij: zoek je een ander? Heb je weer niet genoeg aan een man? Dit was van hem een volkomen misvatting. Een goede periode met een man was mij altijd genoeg. Bij een slechte periode ben ik weggegaan, dan wel vaak naar een ander. Wel heb ik later drie mannen tegelijk gehad. Daar zal ik het nog wel over hebben, in dit verhaal. Toch was dit niet een geval van overtrokken seks, het kwam gewoon uit de omstandigheden voort. Afgezien van het feit, dat *als* het overtrokken seks zou zijn geweest, ik mij er niet voor geschaamd zou hebben. Zat ik, wat murw door Aarts opmerkingen met neergeslagen ogen in een bar, dan zei hij: er komt zeker iemand binnen die je gekend hebt, en die je niet wilt groeten, om mij. Rookte ik twee sigaretten, omdat ik er per ongeluk twee had aangestoken, dan zei hij, zie je wel, de sigaret is het symbool van de penis, je hebt niet genoeg aan één man. Had hij de dagen, dat hij verging van onlustgevoelens, waarschijnlijk ontstaan door de vele jajem, dan keken zijn ogen vinnig-geel van achter zijn brilleglazen naar mij, zoekend naar woorden om mij te kwetsen. Wat dan altijd wel lukte, al was het alleen maar *omdat* hij dat deed.

Ik heb een bijzonder plezier in het verschijnsel leven, neem het de mensen kwalijk, als ze het voor mij bederven. Dat is mijn heel sterk, persoonlijk egoïsme. Om deze gevoelens ben ik weggelopen, na een uur, na een maand, na jaren. Om deze gevoelens zal ik blijven weglopen. Tenzij men mij lichamelijk dwingt. Ik ben bij Aart langer gebleven, dan ik eigenlijk wilde. Dit kwam door de oorlog. Ik voelde me onzeker, vanwege de dolgedraaide, niet te overziene omstandigheden.

Daarna kwam er een tijd, dat Aart alleen uitging, ook 's avonds, als ik vrij was. Hierop reagerend, ging ook ik weer alleen weg. Ik trof hem dan wel eens in een bar, met een ander, terwijl ik ook een ander bij mij had. Dit nam hij mij uitermate kwalijk, hij had mij willen uitdagen, en werd uitgedaagd. Met het verschil, dat ik geen behoefte had uit te dagen, maar gewoon behoefte had niet alleen uit te gaan. Ik begon mijn sekslokkertjes te missen, want door mijn armoede, door mijn vlucht, bezat ik nauwelijks kleren, andere vrouwen leken begerlijker, verzorgder dan ik. Zelfs mijn handen waren verruwd, niet de zachte streelhanden, waar een man naar kan verlangen. Door het huishoudelijke werk. Eindelijk besloot ik weg te lopen, ik huurde een kamer in een pension, nam afscheid van mijn homovriend. Doch ik had buiten Aart gerekend, hij huurde een kamer in hetzelfde pension en stond 's nachts in mijn kamer. Dan begon het weer, eerst was hij vriendelijk, dan werd hij weer lang-

zamerhand moeilijker. Bezat ik fouten, zodat hij reden had voor verwijten? Natuurlijk bezat ik die, ik vroeg hem, wat er toch was, hij gaf er geen antwoord op, werd kriegel en bits. Nu werd het een soort hol-huwelijk. Ik liep telkens weg, als het me te moeilijk werd, hij zocht me dan net zo lang, tot hij me weer vond. Een keer kwam ik hem tegen in de Kalverstraat, op zoek naar mij. Ik vluchtte Formosa, de lunchroom binnen en verdween naar beneden, naar de plee. Toen ik boven kwam zat hij voor de deur van de toiletten op me te wachten. Wij begonnen opnieuw, wel weer tegen mijn zin, doch, wij waren man en vrouw. Toch begreep ik niet erg goed, wat er met ons was, wat hij nou eigenlijk van mij wilde. Eens logeerden wij in een hotel, en gaf hij mij een paar zeer gevoelige klappen. Ik liep toen weg, en zat, ten einde raad bij Formosa, waar ik automatisch terecht gekomen was, aan een tafel, met twee blauwe ogen en een gezwollen wang. Toen kwam Donald binnen, een kunstschilder, een zeer begaafde, een zeer beroemde, waarmee ik, voor Aart een verhouding had gehad. Deze nam me, nadat hij mij gevraagd had, wat er was, mee naar Laren, naar zijn atelier, hij waste mijn gezicht, verzorgde mijn wonden, stopte me in bed. Ik bleef een paar weken bij hem. Had geen seksueel verkeer met hem, want daar stond mijn hoofd niet naar, ik was volkomen van de kaart. Toen ik mij weer beter voelde bracht Donald me naar Amsterdam terug. Ik werd weer gevonden door Aart, we gingen weer

samen, drie weken goed, ik vertelde hem dat ik bij Donald was geweest, zoals ik hem ook vroeger had verteld dat ik een verhouding met Donald had gehad. Hij begreep, kuste me, we zwierven door Amsterdam, ik verdiende wat geld met kaartleggen, financieel hadden we geen zorgen. Toen begon het weer, en ik liep weer weg. Een paar weken later vond Aart me weer, in de liefde was hij van Scotland Yard, hij besteedde dagen om mijn sporen te volgen, met aanwijzingen van vrienden of vijanden. Nou zal je me wel uitlachen, zei hij, met de blik van een mens, die tactisch gefaald heeft, ik dacht, dat je weer bij Donald zat, ik heb er aangebeld, ik heb je teruggeëist, Donald wilde me niet binnen laten, ik heb de deur ingetrapt, ik heb het huis doorzocht, ik heb er de boel vernield. Je was er niet.

Later, toen ik van hem gescheiden was, zei hij mij, dat hij zich in ieder geval in ons huwelijk niet had verveeld.

En toch, op een dag, begreep ik, wat hem bezielde. We liepen in de Ferdinand Bolstraat, het was mooi weer, ook tussen ons was het windstil, we liepen als een zoet getrouwd paar te winkelen, te kijken naar de schijnetalages van de oorlog, we waren op weg naar een kamer, die we beiden hadden gehuurd, ik voelde me harmonisch. Ik voel me bijna altijd harmonisch, een zalig bezit, wat bij mij ingeboren is, echt een soort genade, waar ik nog elke dag dankbaar voor ben, nu ik mijn eerste grijze haren heb. Hem schenen die harmonische aanvallen van mij

uitermate te hinderen. Midden in die zonnige straat bleef hij staan en keek me aan. Je bent alleen met me getrouwd, zei hij, omdat je trouwen wilde. Nu had hij me echt woedend gemaakt, dit was een opmerking zo ver van mijn wezen af, dat ik volkomen mijn zelfbeheersing verloor. Dus sloeg ik hem met mijn vuisten in zijn gezicht, met alle kracht die ik bezat, ik sloeg hem de bril van de neus, ik was door het dollen heen. Voorbijgangers trokken mij van hem af, hij stond beduusd, nu zelf met rooie, gloeiende ogen naar mij te kijken. Hij zei met zijn liefste stem, och, och, en hou toch op, we gaan naar huis, och, och. Als een koningin liep ik naast hem, op weg naar huis. Thuisgekomen nam hij mij, wild van opwindning in zijn armen en hijgde: dat moet je meer doen, dat moet je meer doen, je moet me vastbinden aan het bed, en slaan met zwepen, ik zal ze kopen, dit moet je meer doen!

Toen wist ik, dat hij een sadist-masochist was, dat hij thuishoorde bij de klanten van het huis op de Prinsengracht, die zich laten vastbinden op een soort pijnbank, en zich laten martelen. Er zijn veel van deze mensen in Nederland, vanwege het doorwoekeren van de geloofsbelijdenis dat seksueel leven zondig is, dat je dat uit je lijf moet slaan, dat je liever krimpen moet van de martelingen, dan de goddelijke zonde beleven.

Na die tijd heb ik me niet meer kwaad laten maken.

Ik liet hem praten, trok me hoe langer hoe meer in mijn eigen leven terug. Ik ben een minnares, ik hou van de mannen, van de liefde, van de coïtus, als hoogste belevenis. Ik voel er niets voor om te folteren, als een man dat eist. Integendeel, dan scheiden zich de seksuele wegen. Ik wil niet geslagen worden, en niet slaan. Ik houd van het zoete, het tedere, het esthetische. Toch ben ik ook wel weer zover masochiste, dat het teder bijten uit liefde me bekoort. Maar dat is dan ook de grens.

Omdat ik niet meer op te winden was, keerde hij zich tenslotte van me af. Na de oorlog scheidden we. Hij trouwde voor de tweede keer. De nieuwe vrouw kon het helemaal niet aan. Op een dag belde ze me op, of ik tegen hem getuigen wilde, in verband met haar echtscheiding. Ik zei: mevrouw, ik heb voor mij zelf niet eens de moeite gedaan om naar het gerechtsgebouw te gaan. Waarom zou ik het dan voor uw echtscheiding doen? Hij ging naar Indonesië als leraar, kwam terug met een daar opgedane leverziekte en stierf.

**L'homme n'est ni ange, ni bête, et le malheur
veut que qui veut faire l'ange, fait la bête**
(Pascal, *Pensées*, no. 358)

Door het rusteloze gedoe met Aart krijg ik meer contact met mijn homo-vriend Fred. Er is geen betere vriendin voor een vrouw dan een homo. Zij zijn man-vrouw of vrouw-man. Ze weten meestal wel wat in beide partijen omgaat, ze bekijken je met tweeslachtige ogen. Wel is er een kloof tussen Fred en mij, die hij zelf doet ontstaan. Hij is zijn homo-wereld trouw en ik val daar, hoe bevriend ook met hem, buiten. Homo's noemen ons 'normalen', uilen. Ik heb eens een tekening gezien uit het homoblad, daar zaten allerlei 'uilen' op een terras, die waren dan ook getekend als uilen, en er zat maar een normaal mens, dat was dus de homo. Daar ik veel van hem hield, heb ik dit afwijzen van mijn seksrichting vaak hinderlijk gevonden. Het was te merken als hij met zijn vrienden samen was, ergens was er een grens, ergens was ik een 'pottekijker', ik kwam voor hen toch uit een ander land. Dat werd me vaak duidelijk uit een scherpe spot op mooie vrouwen, een propagandistische afkeer van vrouwelijke vormen. Daarbij moet ik toch zeggen, dat zij mij accepteerden dat ik daarbij zelfs het gevoel had, uitverkoren te zijn. Ik geloof zelfs, dat Fred mij achter mijn rug als 'covergirl' gebruikte tegenover bui-

tenstaanders. Hij deed tegenover de buitenwereld alsof hij normaal was. Wat een waanzinnige opmerking, normaal! Zijn al die zoekenden naar vaak vreemdsoortige afwisseling normaal? Is het normaal als je onaneert boven een seksblaadje? Is het normaal als je langs de duinen speurt naar cohabiterende jonge paren? Is het normaal als je in het echtelijk bed de vrouw tussen haar billen wil neuken, om voor jezelf de homo te verwezenlijken? Is soixante-neuf normaal? Is het normaal als je op de walletjes bij een vrouw binnenloopt en je voor een tientje laat aftrekken, dank je wel, tot de volgende keer. Is het normaal als je in het Casino de Paris met een stijve pik zit, vanwege de naakte meiden, en dit voor je vrouw verbergt? Is het normaal als je al je lusten leert verbergen als iets vies, waarmee je schijnbaar de samenleving schaadt? Waarom in godsnaam die angst voor zinlijkheid? Om economische redenen? Het huwelijk moet intact blijven in deze maatschappij, een man kan toch maar een vrouw onderhouden, wij zijn geen oliesheiks, we onderhouden wel eens stiekum meer dan een vrouw, godzaljebewaren dat de anderen er achter komen. Over een man die getrouwd is en 'vriendinnetjes' heeft wordt hinnikend gesproken door mannen; van, die is er achter, die goochemer, afijn, hij heeft de centen en worden vrouwen bleek van ongerustheid, het zou hun man ook eens kunnen zijn. Wat is normaal? Alles is normaal wat zichzelf belijden wil in de seks. Hoogstens zijn er volkomen

zieken in de seks, die tot lustmoord overgaan, of andere uitersten, waarbij je verstand het niet bijbenen kan, daarvoor dient dan tenslotte de psychoanalyse. Waarom bijten we ons toch zo vast in het eenmanshuwelijk en sluiten wij onze ogen voor het failleren daarvan? Goed, er zijn uitzonderingen, zoete mensen die zoet gelukkig bleven, een leven lang. Het zijn er maar weinig, en zelfs in hen geloof ik niet helemaal. We komen er nooit meer af. We zijn zo ingekapseld in het eeuwen lang richting geven aan ons huwelijksleven, dat we niet meer weten wie we zijn. Zijn we polygaam? Zijn we monogaam? Zijn we verdrongen homo? Zijn we a-seksueel? Zijn we frigide? Leven we eigenlijk wel? Hebben we eigenlijk wel lief? Wat is liefde? Is het normaal als je jaren lang impotent naast je vrouw ligt? Is het normaal als je jaren lang naast een man ligt, van wie je eigenlijk walgt, maar hij heeft je getrouwd, ik had een kind van een ander, hij heeft me getrouwd toen ik in de derde maand was, hij heeft nooit geweten dat ik zwanger was van een ander, wat wil je, ik blijf bij hem, wat moet ik anders, ik ben nu 'net' getrouwd. Met welk recht stoten wij de homofiel uit onze samenleving? Met welk recht stoten we welke seksrichting dan ook uit onze samenleving? Waarom zou een man niet meerdere vrouwen mogen hebben, een vrouw niet meerdere mannen, waarom zou men niet openlijk seks bedrijven zoals het bij vele stammen gebeurt, waar zelfs de kinderen dit aanvaarden als gewoon? Waar-

om zouden wij niet leven zodat onzedelijkheid zedelijkheid wordt, zodat wij eindelijk leren wie we zijn? Hartinfarcten, hoeveel duizend mannen leven niet boven hun mogelijkheden, in bedrijven met grote turbines, duizenden medewerkers, jagende snelheden, nog sneller, auto's racen, vliegmachines racen, de lucht is verpest, het water is verpest, geld, geld, geld, effecten, de Beurs, prolongeren, niet prolongeren, rennen, hollen, 5000 auto's komen per uur over de Utrechtse brug Amsterdam binnen, in de toekomst hopen we nog meer, Meneer de Voorzitter, ik dien hierbij een motie in, kiezers, kiezers, politiek, Tweede Kamer, vergaderingen, rook, muffheid, urenlang, ik word er daas van, vakbonden, bestuur, vergaderingen, te moe om te neuken, te moe om te leven. In de file, naar huis, weer te laat, moet weer weg, geen tijd, geen tijd, geen tijd. Hartinfarcten? Welk hart kan dit aan? Welk mannenhart? Welk hart van de vrouw? Televisie, doodslag, moord, kans op oorlog, atoombom, kans op oorlog, oorlog is er al, nog niet bij ons. Zal wel komen, zal wel ook komen, alles kan, vooral het verschrikkelijke. De toppers. Meneer Zwolsman, meneer Verolme, meneer Caransa. Meneer Onassis. Normaal? Normaal.

Ik vind het niet prettig, dat Fred mij gebruikt als covergirl, achter mijn rug. Hij is leraar, heeft blijkbaar op school verteld, dat ik zijn vriendin ben. Ik ben wel zijn vriendin, maar niet in de zin die hij eraan wil geven met vage lachjes en o, laat mij maar

schuiven, ik ben niet getrouwd, toch zet ik de bloemetjes buiten. Ik weet niet of ze hem daar geloven, hij ziet er wel erg mannelijk uit, speelt in zijn driftleven ook de mannenrol, toch verraaft vrijwel elke homo zich, door een enkel gebaar, door wat soepeer beweging dan de gewone man. Deze komedie van hem irriteert me. Goed, in deze samenleving hoef je op school nu niet direct aanleiding te geven voor venijn-gesprekken van de burgerman. Hou dan je mond. Wees jezelf. Zwijg, als je door omstandigheden niet spreken kunt. Neem geen cover-girl. Zodra je gaat 'coveren' speel je een rol. Verpest je jezelf.

Dat was bijna ontroerend van Aart, in die dagen, ik weet het nog, dat hij thuis kwam en mij vertelde dat hij mohammedaan ging worden, om althans een soort geleding te vinden in een maatschappij, die zijn driftige polygame natuur zou aanvaarden. Hij werd het inderdaad, ik was zijn eerste vrouw, en werd als zodanig erkend door de mensen van de mohammedaanse missie, waar hij mij mee naar toe nam. Ik vond het erg aardige mensen, zij benaderden mij met een vorm van vriendelijkheid, die op grote zorgzaamheid wees, Aart had van nu af aan het recht vier vrouwen te bezitten. Hij mocht niet meer drinken, maar dat kon hij niet laten, waarschijnlijk was dat een erfelijke belasting, ik kon hem er niet toe brengen om zich hiervoor te laten behandelen, hij werd dan nog moeilijker dan hij al was. Hij *wilde* gewoon zijn eigen zwakheden bele-

ven, hij beschouwde dat als zijn recht. Hij heeft eens tegen mij gezegd, dat hij hierdoor vroeg zou sterven, hij heeft gelijk gehad. Toen ik de wetten van de Koran las, merkte ik, dat zij van het standpunt uitgaan, dat een vrouw geen ziel heeft. Ik maakte daar Aart opmerkzaam op, waarop hij zei: een ziel? heb ik een ziel? Wat is toch die ziel? Persoonlijk voelde ik me echter zeer beledigd, dat een man iets zou hebben, wat ik niet bezat, en dat dus in hun voordeel was. Alhoewel ik zelf niet weet wat eigenlijk die ziel inhoudt, bleef ik er boos over, en trok me terug van de missie. Afgezien daarvan heb ik van binnen een brullende, schreeuwende, gele, peinzende, ontledende Aanwezigheid, die ik mijn ziel zou willen noemen. Door het vele drinken raakte Aart ook van de missie af.

Fred wilde zich ook ergens indelen in deze maatschappij, dus speelde hij de rol van de levendige vrijgezel, die uit louter wulpsheid en vele contacten met vrouwen, niet trouwt. Ik was het symbool van zijn wulpsheid, ik liet het in godsnaam maar toe, ik vond hem veel te aardig om hem te kwetsen. Als ik met hem uitging omringde hij mij met niet mannelijke hoffelijkheid, want hij had een vage voorstelling hoe een man een vrouw behandelt. In het theater, in de foyer, in het restaurant werd hij een buigende musketier, zwaaide nederig met zijn hoed, knielde bijna voor me, bestelde de duurste etentjes, de zaligste ijsjes, en zat laveloos van drift van onze tafel naar een jong matroosje te kijken, dat de be-

geerte in hem had gewekt. Zijn tragiek was, dat hij de mannelijke jaagdrift paarde aan de vrouwelijke horigheid. Daarbij had hij een zwak voor wat hij noemde jonge, misdadige smoelen, dat wond hem op, hij kon van alles doen om een geldjongen, die het erop aanstuurde, te veroveren. Daar hij sterk masochistisch was, leed hij, als de jongen op zijn portefeuille teerde, en vond dat lijden prettig. Zelfs in de liefde *lijden* is fijn, zei hij. Waarmee ik het niet eens was, bij onlustgevoelens neem ik zo mogelijk de eerste trein. Daarbij leefde in hem de eeuwigheidsgedachte, hij trachtte zijn jongens aan zich te binden met dure eden, gezworen op het portret van de graaf de Saint Germain, de occultist, waarvan Cagliostro zijn mystieke opleiding kreeg. Dit portret legde hij midden op tafel, zei wat bezweringsen op uit heksensabbatten, die hij in boeken had gevonden, want hij noemde zich een heksenmeester, een gevallen engel, een ingewijde. Het duivelsymbool hield hem vast, hij had in Engeland allerlei boeken over heksen en hun gedragingen besteld, ontleedde hun getallensymboliek, en bestudeerde hun plechtigheden, om ze in de praktijk van zijn dagelijkse leven om te zetten, waardoor hij een sfeer van geheimzinnigheid kreeg, die mij ook boeide. Hij hield zijn hersens heel koel, zijn portefeuille ging nooit al te ver open, feitelijk was hij een zuinige Hollander, daar bracht niemand hem van af. Hij geloofde onomwonden in de graaf de Saint Germain, waarvan het verhaal gaat, dat hij nooit ge-

storven is, dat hij nooit sterven zal en kon mij verheugd mededelen, dat hij die middag de graaf had zien zitten bij Americain, dat zoiets een goed teken was, een bewijs, dat de oorlog gauw voorbij zou zijn. In feite hield hij er een middeleeuwse geloofsbelijdenis op na, gelijk aan de minnaressen van die tijd. Ik moest bij elke nieuwe liefde voor hem de kaart leggen, dan luisterde hij als een nieuwsgierige jonge vrouw naar elk van mijn woorden, ik hield er rekening mee en stimuleerde hem. Hoewel hij alles deed om zijn vrienden vast te houden, vanaf duivelse bezweringen tot het beloven van zijn erfenis toe, gingen ze na enige tijd weg met een ander, of verdwenen in het niet. Hij oefende een verschrikkelijke dwang uit, maakte scènes, waarbij hij midden op straat flauwviel, flauwttes waarin ik niet zo erg geloofde, evenmin als ik aan zijn hartinfarct geloofde, kundig voorgespeeld, waarbij zijn arts niets aan het hart kon ontdekken. Zijn jonge vrienden waren toch wel enige tijd geïmponeerd door zijn voorstellingen, dat ergerde mij zeer, hoewel ik er niet met hen over sprak. Ik vind het in toom houden van een medemens met zulke middelen unfair, de winst ervan nihil. Hij was uitermate humeurig, waarvan hij bijkwam na een fikse borrel. Over het algemeen was hij de oorzaak van zijn eigen moeilijkheden, hoewel hij dacht, dat de maatschappij de oorzaak was, vanwege zijn aanleg. Ik had aan het toneel zoveel homofielen ontmoet, die gewoon zichzelf waren, hun eigen leven leefden, met dezelfde

achtergronden als wij hetero-fielen, ontrouw, trouw, man-vrouw verhouding, verschillende soorten van seksbeoefening, annaal, soixante-neuf. Ze waren gewoon onze vrienden en spraken zelden over hun aanleg. Fred, die een rol speelde tegenover de buitenwereld door 'normaal' te willen schijnen en zich daarbij omringde met vele dubieuze figuren uit zijn eigen wereld, veroorzaakte allerlei moeilijkheden, die hij niet aankon. Zijn ontzettende angst om alleen te zijn, of alleen te blijven, had hem ertoe gebracht om een ware hofstaat te fokken, waartoe ook ik behoorde, als zijn huishoudster, als zijn niet erkende covergirl. De vervloekte seks-hardheid der homofielen, waar ze een man van dertig al 'oud' vinden, maakte dat hij allerlei andere middelen verzon om ze te binden. Zo deed hij zeer ontrouw, om de eigen vriend zo onzeker mogelijk te maken, ging regelmatig naar de homobars, om de band met de geldjongens niet te verliezen, om een voorraad te kweken, als er een periode zou komen, dat hij alleen zou zijn. Hierdoor maakte hij zich buitengewoon kwetsbaar, wonderlijke hulpeloosheid van een mens, die zeer intelligent, zeer diep-van-gedachten kon zijn, genoeg om zichzelf gedurende uren bezig te houden. Onder zijn aanhang bevond zich een homokoppelaar, die hem voor geld nieuwe contacten bracht, een merkwaardige Amsterdammer, zelf homo, een onderwereldfiguur met een mokumse humor, die niet na te volgen is, waardoor we allen af en toe flauw lagen van het lachen, en die Fred erop

na hield als hofnar. Deze man zei eens tegen me: het hele leven van een homo is surrogaat. Je speelt altijd of je een vrouw bent, of dat je een man ontmoet, die dan eigenlijk een vrouw is. De zeer trieste opmerking van deze gehaaide kerel raakte me, ondanks het feit dat de hofnar wel af en toe op de vreemde toer ging met zijn bezoeken aan urinoirs. Het zinneleven is ondoorgrondelijk, vreemdsoortig, eigenzinnig. Het is van een griezelige veelzijdigheid, die nergens grenzen kent, ook niet te beteugelen is. Stel je de burger voor, die in een urinoir bevrediging vindt door een ontmoeting, die zich daar aan hem 'opdringt'. Dan een uur later weer bij 'moeders' aan tafel zit, het eten wordt opgediend, vanavond klaverjassen we bij Piet. Bij het klaverjassen komt de herinnering terug, van vanmiddag in die 'krul'. Of in bed, naast moeders. Dan denken, ben ik nou een flikker? Zou ik dat wezen? Is het daarom zo mis tussen moeders en mij in bed? Het niemand durven vertellen, ermee rond blijven lopen, het niet tot klaarheid *durven* brengen. Je klein voelen, je slecht voelen. We zijn allemaal *troep*.

Daar homo's, bij het ontdekken van hun andersgeaardheid, dikwijls als heel jonge jongens hevig geschokt worden, erkennen ze de dwaasheid van de conventie, die hun opgedrongen wordt. Daardoor komt het, dat ze heel dikwijls meer inzicht hebben in de menselijke onnatuur, dan de burger, die wetmatig probeert te leven. In hun midden vond ik de ruimheid van inzicht, die de mens behoeft, om te

oordelen. Fred sloot vriendschap met Aart, die hij als man wel bewonderde. Onderwijl besprak hij met mij alle moeilijkheden van mijn huwelijk en stookte met een dubbelhartigheid die hij eveneens bezat, Aart tegen vrouwen en tegen mij op. Het man-vrouwbegrip ergerde hem onbewust altijd, hij voelde zich onmachtig, wanneer hij er contact mee had, stelde zich aan de kant van de man. Hij vond dat vrijwel iedere man onbegrepen leefde naast zijn vrouw, daaraan had hij wel gelijk, maar de gedachte dat een homoseksuele binding dat alleen kon opheffen, was natuurlijk eenzijdig. Desniettemin bekeek hij de zaken ook van mijn kant. Onze vriendschap werd door zijn dubbelhartigheid niet gestoord, het hoorde allemaal bij de 'gevallen engel', Fred was zowel engel als gevallen. Later trok ik mij van hem terug, omdat ik niet kon aanzien dat hij zich hoe langer hoe meer voor de leeuwen wierp. Zijn homo-contacten werden hoe langer hoe meer dubieus, althans zijn intieme contacten, want de rest van de hofhouding was een zeer wisselend, vrolijk gezelschap, waar ik kostelijke avonden mee heb doorgebracht, als enige 'uil' in hun midden, met veel lachen, drank, en de pittige galgehumor, die homofielen bezitten. Van het idee bezielde dat de buitenwereld niet mocht weten hoe hij was, bezocht hij-met mij-de homo-bars. Ik zat tussen mijn anders geaarde vrienden en wende als 'uil' aan het vrijen, het dansen met elkaar, de hevige, plotseling ontluikende liefdesaffaires, schijnbaar niet kapot te

maken, doch binnen enkele dagen weer verbroken, tranen, huilerig beklag, vinnig verzet, en dat ook weer binnen enkele dagen vergeten, na een nieuwe ontmoeting. Met een naïeve gedachte, dat mijn aanwezigheid Freds homofilie zou verbergen, tegenover de dikwijls aanwezige 'stillen' van de zedenpolitie, dronk en 'sjanste' Fred, amuseerde ik mij, door gezellig vrouwelijke prietpraat met mijn manvriendinnen, tot we weer vertrokken naar de volgende bar, waar Fred op jacht ging naar nieuwe moeilijkheden, naar jongens, met een misdadig, geil smoel. Zijn tegenstrijdigheden waren eigenlijk nauwelijks te volgen. Terwijl hij bang was herkend te worden als homofiel, ging hij zover, dat als hij een nieuwe knaap aan zich wilde binden, officieel een huwelijksaanzoek deed bij de ouders van de jongen, in de meeste gevallen mensen uit een arbeidersgezin, die met de zaak inzaten, dat hun zoon anders was dan de anderen, zich daarom nerveus en onwennig stelden tegenover Fred, niet goed raad wetend met de 'echte heer, een leraar nog wel', die bij hen kwam en een soort officiële wending wilde geven aan de niet begrepen zijstappen van de zoon. De verzekering, dat de zoon bij eventueel overlijden van Fred een behoorlijke erfenis zou ontvangen, maakte veel goed. Ook de gedachte dat Fred een 'heer' was, maakte veel goed. Daar ik bekend was, werd ook ik aan de ouders voorgesteld, hij bereikte zijn effect, zij begonnen de geaardheid van hun zoon anders te zien. Als van die bekende en geleer-

de mensen zich hiermee bezighielden, alsof het iets gewoons was, dan *was* het zeker niet zo erg. Om die laatste overweging speelde ik graag mee. Door dit alles kwam hij op het laatst hoe langer hoe meer in handen van profiteurs, hij kwam in gezinnen terecht, die hem gingen plukken, die hem behandelden als die gekke, rijke vent. Ik waarschuwde hem, hij zag het wel, maar wilde er niet over horen. Ik zei hem, dit wordt op den duur je ondergang. De gevallen engel antwoordde: en wat dan nog? Omdat ik zijn ondergang niet verder wilde meemaken, verbrak ik onze vriendschap.

Insecten zijn als mensen, met dezelfde mensenwensen

De oorlog was voorbij, ik likte mijn wonden. Ik was van Aart gescheiden, had de schuld op me genomen, om al het verdere gedonder te ontgaan, had zijn alimentatieverplichting geweigerd. Ik neem niet van iemand geld aan, waarmee ik geen verdere binding heb. Uit is uit, en goed uit ook. Wel had ik geen middelen van bestaan, psychisch voelde ik me niet zo gericht, dat ik aan het toneel terug wilde, wel later, toen ik bijgekomen was van alle ontredde-ring. Ik was broodmager door de hongerwinter, een maat, die ik later nooit meer heb kunnen bereiken. Waar ik niet rouwig om ben, er zijn heel wat mannen die dikkerds begeren en mannen zijn de basis van mijn welbehagen.—Mijn dochters waren volwassen geworden en helaas niet bij mij, door die vervloekte oorlog.—Ik moest weer opnieuw opbouwen. In een gebouw, waar men zich met biologie bezig hield, werd ik te werk gesteld in de entomologische afdeling. Een merkwaardig soort schepse-len, insecten. Omdat de mens oorspronkelijk goed is, maar door de cultuur bedorven, keerde ik hier terug tot de natuur, als volgeling van J. J. Rousseau. Wel niet doelbewust, het kwam door de omstandigheden, doch daardoor niet minder geïnteres-seerd. De grote dozen met vlinders werden door mij afgestofd, ik zag er prachtige blauwe, oranje vlin-

ders in, maar ook vlinders, die een blauwe en een oranje vleugel hadden. De entomoloog zei mij, dat dit een vorm van homo-sexualiteit is, een tussenschepsel tussen helemaal mannetje en helemaal vrouwtje. Van de muggen vernam ik, dat ze je eerst een injectie geven, en dan pas op die verdoofde plaats prikken. Als je jeuk krijgt zijn ze al weg, spijsverteren je bloed op het behang. De volgende avond dansen ze voor mijn raam, verzot op lichtvleugelige sexcommune, met mijn bloed in hun boddy telen ze voort, met mijn bloed en dat van mijn benedenburen, het gezichtsbloed van mijn buurvrouw zal opgaan in het bloed van mijn vingeraderen.—De vliegen, in honderden soorten over de aarde verdeeld, vreten zich rot aan een drol, spuiten de poespas als ze van buiten komen op mijn schemerlamp, op mijn suikerpot, op mijn honing. Ze vliegen uit, viere bacchanalen in de hondepoep, blauwgroen oplichtend in de zomerzon. In hun aderen vloeit donkerrood, vurig bloed, op zomerdagen paren ze op mijn schone ramen, ik moet ze niet, maar hun liefdegenot is dermate groot, dat ze aan elkaar geketend blijven in een loodzware coïtus, al sla ik nog zo hard van binnenuit tegen het raam.—De opgeprikte vliegen in de dozen zijn dood. Sommige hebben hun kop verloren, sommigen verloren een poot. Ik ben aangenomen in deze baan, omdat ik handen heb, die niet trillen. Ik moet met een bepaalde lijm de koppen weer aanhechten, de poten vastplakken. Ik ben de geneeskundige dienst van de

insecten... Soms breng ik een dode mus mee voor de specialist van de mijten. Zeer zeker maak ik hem blij met deze dode mus. Aan alle kanten zijn wij omringd door mijten, die parasiteren. Onzichtbare, die leven op de haartjes in onze oren en van onze neus. In een microscoop kijk ik naar de mijten. Griezelige draken, boven op een haar. Vreemde griezels, die even vanzelfsprekend hun bestaansrecht accepteren als wij, homo sapiens. Elke dag gaat de specialist van de wandelende tak naar Artis, om deze te voeden. Ik kijk ernaar, zie vreemde, harkerige bewegingen, krokdom vallen ze om, hoekige spruitsels tussen *echte* takken. Onbeweeglijk schijnen ze soms urenlang te mediteren.—Een vlo springt 35 centimeter boven zichzelf uit, primitieve aeronaut met volkomen uitgewerkte vakkennis. De vrouwtjes zijn hevig, hebberig, gulziger dan de mannetjes. Alles paart, alles vermenigvuldigt zich. Zo vanzelfsprekend. Zonder omwegen zoals mensen die zoeken. Het is waar, wij zijn *mensen*, geen insecten, geen dieren. Maar wat zijn mensen?

Makreel bevordert ontucht

Ik heb nu dus een baan, ik heb een woninkje, ik leef alleen. Ik heb een salaris, verdien mijn brood. Sta voor de verantwoordelijkheden van een man, drijf het eigen leven de richting in, die ik wil. Ik heb te doen met belasting, koop de meubelen die ik voor mijn huis nodig heb, maak deel uit van het maatschappelijk werkproces. Deze onafhankelijkheid bevalt me goed, ik begin met gulzige happen te lepelen uit de brij vrijheid, naar genoegen. Ik mis de man in mijn dagelijkse leven niet, ik ga uit, ik heb geld, ga vaak uit met vrienden, er is altijd wel iemand, waarmee ik naar een bar, naar de film, of een trip naar buiten kan maken. Ik heb geen seksuele contacten, ik heb er ook geen behoefte aan, ik moet eerst nog bijkomen van de oorlogsperiode. Nauw aan deze dagen is verbonden het lied *Moonlight Serenade* van Glenn Miller. We hadden al die jaren geen Amerikaanse muziek gehoord, verboden door de bezetter. Het was een van de eerste muziekjes die ik hoorde na de bevrijding, staande bij het Lido, het was verrukkelijk blij weer, een zonnende zon op mijn blote armen, wat vage wind wuifde mijn zomerjurk omhoog. Een strikje speelde. Op dit moment werd ik eigenlijk pas bewust, waaraan ik ontkomen was, waaraan wij ontkomen waren. Na een grote gebeurtenis kan je in een soort

droomtoestand leven, op een bepaald moment, door een geluid, een omgeving, een lied, word je wakker, sta je midden in je eigen werkelijkheid. Moonlight Serenade kan mij laten huilen, nu nog, om het ogenblik daar, op die gracht...

Ik weet, dat ik mijn lichaam wel weer voelen zal, dat ik weer naar een man zal verlangen. Toch heb ik bij mijzelf nooit geconstateerd, dat ik verlang naar de man om de man. Dit blijft iets waarover ik dikwijls nog pieker. Ontwaakt het seksleven door een man? Of ontwaakt het seksleven en ben je dan gevoelig voor een man? Mij boeit, als ik een tijd geen man heb gehad, de gedachte: ik zou wel weer eens een man om mij heen willen. Een man van mij. Dan stel ik me het samenzijn voor, zoals ik indertijd verheugd was om de ontmoeting met Jantje, mijn eerste vriendje, toen aan zee. De man, die ik dan om me heen wil hebben, is niet een willekeurige vriend, en ik zal niet gaan zoeken. Hij moet naar mij toekomen als iets opvallends tussen andere mannen in. Ik neem de tijd, om op dat opvallende te wachten, ik heb geen haast, wel ben ik bereid. Ik heb altijd mannen om mij heen gehad, die mij begeerden, doch hoe graag zij ook wilden, ik ging er niet op in als ik ze niet aanvoelde als voor mij. Het bed om het bed heeft me nooit bezig gehouden, geloof ik. Het is eigenlijk zeer moeilijk te omschrijven, want ik ben wel eens met een man naar bed gegaan, omdat het ineens tussen ons vonkte, de volgende dag was het uit. Was dat bed om bed? Hoe-

veel zelfbedrog leeft er in ons op dat gebied? Zijn we niet volgeklompt met vooroordelen vanaf onze jongste jeugd? Waar zijn wij zelf toch met onze erkende verlangens? Hoe moeten wij onszelf handhaven als we het innigste deel van leven niet weten? Hoe moeten wij wegwijs worden in de warwinkel van etiketten die opgeplakt zijn: monogaam, polygaam, nymfomaan, erotomaan, satyriasis, enz. enz. Wat voor zin heeft het, iemand te rangschikken als er door de samenleving maar een vorm van seksbelevens erkend wordt: het huwelijk. Dan is het opplakken van een etiket buiten het boterbriefje om bij voorbaat een schande.

Ik ben tenslotte weer in mijn eigen werk terecht gekomen, ik treed solo op, draag voor, zie weer de honderden gezichten oplichten in wat scherp voetlicht, hier hou ik van, dat zich weggeven aan mensen. Volgens Freud een gesublimeerde seksbelevens. Nu verdien ik wat minder, ik moet zuinig zijn, wil ik mijn freelance werk kunnen voortzetten. Ik hoef niet meer om negen uur naar het insektengebouw, mijn vrijheid is volkomen. Alleen wat slecht betaald. Af en toe kan ik zalig zitten suffen op terrasjes, ik hoef niets, ik moet niets, geen race om geld, geen gebroei in een rokerig lokaal, met de hoop dat het gauw tijd zal zijn om weg te gaan om je eigen leven te mogen leven, tot je weer gauw moet bent, je was vroeg op, dan *weer* vroeg op, negen uur insektengebouw, hopen dat het gauw tijd zal zijn. Tredmolen van moderne slavernij. Ik hoef het niet

meer, ik kan slapen zolang ik wil, en ik wil lang, kan eten wat ik wil en waar ik wil, op elk uur van de dag.

Zalig suffen op terrasje. Levensdoel. Ik zit op het terrasje van het Noord-Hollands koffiehuis, tel mijn geld. Ik heb net nog geld voor wat goedkope vis, ik ga langs de Waag op weg naar huis, zal vis kopen. Ik koop makreel, een kwartje een pond, ik doe hier twee dagen mee, wat kan een mens als hij wil goedkoop leven. Ik heb mijn pakje in krantepapier in mijn hand, het stinkt naar vis, mijn handschoenen zullen straks naar vis stinken, in godsnaam, er zijn erger dingen. Ik ga door de Reguliersbreestraat, voor me loopt een man in uniform. Ik zie, dat het een uniform is van een internationaal bedrijf. Mannen in uniform vallen op. Ik ben niet 'uniformziek', (ook weer zo'n etiket) maar een man in uniform is meestal goed gesoigneerd, goed geschoren, hij voelt zich man en straalt dat uit. Daarbij komt, dat de meeste uniformdragenden onder controle staan, medische controle. Geslachtsziekte heeft me vaak bezig gehouden, eigenaardig, ik heb vele mannen gekend, ik heb het nooit ontmoet, heb me regelmatig laten controleren. Behoort de dreiging ermee ook tot het tandenknarsende verzet in onze samenleving? Waar word je al niet mee bedreigd, als je op seksueel gebied de vrijheid opeist? Abortus, dood, geslachtsziekte, het volksgericht van de burens, het indelen bij erotische 'typen'. Het gevaar om geslachtsziekte te ontmoeten is even groot als het ontmoeten van een minnaar, die tuber-

culeus besmet is, of latent een of andere griezelige virus ronddraagt. Op mijn hoede was ik altijd en verwacht bij mijn vriend een even grote hygiëne en verzorging als ik hem bied. Dat is geen burgerjuffrouwmentaliteit, dat is gewoon een lering die je trekt uit het leven in erotiek, oosterse volken, die de oudste kennis bezitten op het gebied van de erotiek – de kamasoetra is geschreven in de vierde eeuw – stellen reinheid, baden, parfum, lichaamscultus als eerste vereiste voor het beginnen aan de daad van liefde. Bovendien wijzen zij op het belang van eten, goed eten kan de vitaliteit vermeerderen, de vruchtbaarheid verhogen, er zijn groenten, die ondeugende groenten worden genoemd, zoals de asperge...

Het is warm, ik schommel door de Reguliersbreestraat, de man in uniform spreekt me aan. 'Loopt u zich zo te vervelen,' vraagt hij. De tune van de man die aanspreekt. Ik ken het geluid ervan. De stem klinkt onoprecht, vleierig. Ik heb dat in alle wereldsteden en landen meegemaakt. Dat aanhalig, poeslief benaderen. Met in het achterhoofd, dat vrouwtje, dat grijp ik wel even. Dat vloer ik wel even. Loopt u zo alleen? Dag schat! (dit laatste gefluisterd). In Parijs heeft een man mij eens een hele dag gevolgd. Ze zetten daar zo door. Restaurant in, restaurant uit. Een bioscoop in, een bioscoop uit, monoprix in, monoprix uit, de ondergrondse in, de ondergrondse uit. Pas in mijn hotel was ik hem kwijt. Er is in de intonatie van een man die je aanspreekt iets wat hindert. Ze doen het niet goed.

Ik wreek me, door de hele affaire zo gecompliceerd te maken, als ik er op in wil gaan, zodat op het laatst de man gevloerd wordt. En zo ging het ook met Jippy.

Waar blééf de slang uit het paradijs?

Twee trouwhartige ogen onder de uniformpet. Het eerst vallen mij altijd ogen op. Twee trouwhartige ogen onder de uniformpet, een wat obscene, dikke neus. Een mooi figuur, sterk, niet zo heel groot, hij lijkt een kleine, dappere kerel. Ik zie vanaf het eerste moment, dat hij een komediant is, van top tot teen, voor zichzelf en voor anderen. Hij is goedhartig en onbarmhartig. Hij is volkomen man en een heel kleine jongen. Zelfs de trouwhartige, grote blauwe ogen spelen komedie. Mijn binnenpret is, dat hij niet merkt dat ik hem door heb. Door? Met wat?

We staan tegenover elkaar en het spel begint. 'Zullen we een bioscoopje pakken?' vraagt hij. Ik denk er niet aan. Ik ken dat, achterste rij. Handje op je knie. Handje wat verder wil. In het donker lippen op de mijne. Dit primitieve schenkt mij geen lust. En de lust is gewekt. Ik voel me, sinds ik alleen ben, als een man die vriendinnetjes neemt. Dat recht heeft de man, dat recht heeft de vrouw. Ik wil naar buiten, zeg ik, het is zulk mooi weer. We nemen een tram, een bus, staan aan de Kalfjeslaan. Hij is verwonderd om mijn snelle reactie. Daardoor rangschikt hij mij bij de makkelijke vrouwen, ik daal hierdoor in zijn achting. Toch vindt hij, dat hij geluk heeft gehad. Na een wandeling door de

Kalverstraat, op zoek, heeft hij het vrij snel gevonden. Dit kan een goeie dag worden. Hij zoent me, als we uit de bus komen. Hij zoent me, de hele Kalfjeslaan lang, ononderbroken. Het komt bij ons beiden goed aan. Alleen de makreel in mijn hand hindert hem. Hij stopt de makreel in de zak van zijn uniformjas. Daar stinkt de vis verder. Later als we wel eens onenigheid hebben zeg ik als dreigement, als je niet ophoudt, ga ik weer makreel halen. We zitten op een terrasje, aan de Amstel. Libellen flonkeren vleugelsuizend boven wiegende golfjes, hij kijkt ernaar, ik kijk ernaar. Ik voel dat hij haast heeft, hij wil meer, hij wil verder, hij weet nu niet, wat hij voorstellen moet, hier is geen bescherming voor onze lusten. Dan maak ik een enorme tactische fout. Ik zeg tegen hem 'als je getrouwd bent, begin ik er niet aan.' Een man, die je kwartierenlang hebt lopen kussen, een man, die warmgelopen is als een turbine op hoogste kracht, stel je geen voorwaarden. Die kan gewoonweg niet meer anders als uitrazen, al sméék je om het behoud van zieleheil. Hij is niet getrouwd, zegt hij. Ik weet eigenlijk niet, waarom ik dat vraag. Is het de herinnering aan de moeilijkheden die ik met Erics vrouw heb gehad? Wat kan het mij eigenlijk schelen, of een man getrouwd is? Als een man polygaam is, heeft hij het recht om te wisselen. Hij komt naar mij toe, en wil mij. Hij is meester over zijn eigen lichaam. Waarom stelde ik hem die vraag? Hij is zo wild, dat hij voor de deur van het toilet gaat staan, als ik erin zit, uit angst, dat

ik zal weglopen. We nemen de bus, we nemen de tram, we gaan naar mijn huis.

Daar is mijn fijne bed, daar is de stilte van mijn persoonlijke geborgenheid. Ik kleed mij uit, hij kleedt zich uit, we zeggen weinig, kijken elkaar nerveus aan, nerveusheid die verdwijnt, als hij bij mij komt liggen. Hij bezit mij enkele malen, hij heeft een ideaal lichaam, hij is Apollo. Als we daarna rustig naast elkaar liggen en onze wonden likken, bekijk ik hem op mijn gemak. Hij voelt het, gaat naast het bed staan, met wijduitgestrekte armen, paradeert daarna heen en weer als een mannequin. Daarbij zet hij zijn uniformpet op, wat schuin, zeer pittig. Vanaf dit ogenblik tot aan het slot van onze verhouding moest ik altijd lachen. Er is geen man, die kans heeft gezien mij zo aan het lachen te maken als hij. Niet omdat hij zo geestig was, maar omdat hij een rol speelde, die hij niet van zichzelf wist. Hij had iets lichtvoetigs, of hij echt wel vleugeltjes aan zijn hielen had en met hetzelfde luchtige bedreef hij de liefde, of de seks, of hoe je het noemen wilt. Hij was onnoemelijk dapper in het beleven van zijn seksualiteit, hij beschouwde dit als zijn recht, deed gewoon wat hij wilde. Van het begin af aan heb ik mijn oude systeem om een man de gelegenheid te geven zichzelf te zijn, toegepast op hem. Hij voelde dit aan, begreep het niet, kende vrouwen als dwingelanden, moeders wil is wet, zocht er dus bij mij wat achter. Kon het niet uitvinden. Soms kon hij mij, met een komedianterige

tremolo zeggen: jij houdt van me. Jij houdt van me. Waarop ik proestte van het lachen. Blijkbaar had hij dat wel graag gewild, dat ik van hem hield. Ik kreeg de indruk, dat hij eraan gewend was, vrouwen hielden van hem. Vond het niet gewichtig, doch het was wel een prettige bijkomstigheid. Bij ons eerste samenzijn voelde hij zich na afloop bijzonder trots. Ik had hem niet kunnen verbergen, wie ik was, hij had van mij gelezen en over mij gehoord. Bovendien had hij nog nooit zoveel kracht kunnen opbrengen in bed, met een vrouw. Hij zei tegen mij, dat hij Demmens heette, ik geloofde het niet, liet hem dat niet merken, het was ook niet waar, bleek later. Ik noemde hem Jippy, hij *was* een Jippy, koeienjongen van de ranch. Hij was dom en geslepen. Hij dacht dat ik geld had en stuurde op lenen aan. Weer lachte ik hem uit, oerkomisch als ik hem eigenlijk vond. Toen liet hij de pooier varen, dat was ook best, dan maar niet. Jaren hebben we een verhouding gehad, tien jaar geloof ik. Ik heb hem naakt, aldoor met een machtige penis in erectie gezien, hij was als een kerstboom, met een eeuwig brandende kaars. Hij dacht dat hij een geweldig minnaar was, omdat hij uren met die machtige kaars kon rondlopen. Wanneer hij echter in mij wegkroop, moest hij er weer direct uit uit angst dat hij zou klaarkomen. Hij had ergens gehoord, dat een man moet volhouden, als hij een vrouw tot verrukking wilde brengen. Hij had echter niet begrepen, dat je daarvoor in het lichaam van een vrouw moet

kunnen volhouden. Niet loslopend. Ik heb het hem niet verteld, ik geef geen les.

Na afloop van onze eerste coïtus, kleepte hij zich aan. De makreel legde hij aan mijn voeten, op bed. Hij ging weg en zou de volgende middag terugkomen om drie uur, we zouden naar buiten gaan. De volgende morgen kocht ik wat nieuwe sekslokkertjes, ik was weer in, ik had dus nu een vriend, van veertig ongeveer, mijn geliefkoosde leeftijd voor een man. Ik was ouder dan hij, dat heb ik nooit gemerkt, toen het tussen ons uitging, had hij de eerste grijze haren en ik nog geen. Wat is het stupide om iemands lichamelijke, iemands geestelijke mogelijkheden te koppelen aan een cijfer bij de burgerlijke stand. – Hij kwam niet opdagen om drie uur, ik dacht, hij heeft zich bedacht, of hij wilde maar voor één keer, in godsnaam, dan niet meer, hoewel ik als rijpere vrouw dat nooit meemaakte. Wel toen ik nog maagd was, dan bleven mannen weleens weg, na een eerste afspraak. Waarschijnlijk was ik toen te onschuldig voor het feest. Ik dacht, nu het was fijn tussen ons tweeën, die paar uur. Dat is toch ook wat waard. Ik ging naar de keuken en deed de rest van de makreel in de pan, om te stoven, met ui en citroen, erg lekker. Ik dacht, dit woninkje is mijn rijk, ik heb alles alleen opgebouwd, maar wat moet het leven van een man moeilijk zijn, als hij er nog een vrouw en kinderen bij heeft. Ik dacht, eigenlijk is de taak voor een man te zwaar, stel je voor, je hebt een bedrijf, en personeel. Ik at mijn makreel en

dacht, fijn dat ik zo goed kan koken. Morgenavond moet ik voordragen. Fijn, dat ik vrij en zelfstandig ben. Ik ging naar bed, sliep verrukkelijk en ging over tot de orde van de volgende dag.

Drie weken later werd er 's nachts om twee uur gebeld. Het was Jippy, zag ik vanuit het raam. Proestend van het lachen liet ik hem boven. Hij had al een gezicht klaar met een stroomlijn vol excuses. Het werd een verkronkeld masker, omdat ik zo lachte. Wij herhaalden daarna ons Innig Contact. Nu bleef het tussen ons aan, hij kwam op elk uur van de dag en van de nacht, want hij had wisseldiensten, hij kwam altijd in uniform, wat ik voor uiterst koket hield, we gingen gearmd naar de schouwburg, naar de film, hij vond alle mooie vrouwen lief, het stoorde me niet, want hij maakte er geen probleem van. Hij maakte van niets een probleem, hij huppelde met een neutje in zijn hand door mijn kamers, duidelijk zijn penis voor zich uitdragend, als een toorts. Het ging anderhalf jaar zeer goed. Tot de avond, dat hij twee collega's meebracht.

Kutje, kutje met de kolenschop

Later hoorde ik, hoe alles gegaan was. Ze waren, na dienst de stad ingegaan, om een pilsje te drinken. Zaten aan een bar, begonnen te praten over vrouwen. Jippy aan het opscheppen natuurlijk. Drim zat naast hem, zwijgzaam, af en toe het juiste woord op de goede plaats inbrengend, rondkijkend met felle, donkere ogen, naar vrouwen. Foel, een beetje hooghartig, boven de beide anderen uit stekend door een helderziende intuïtie en wat meer autoriteit, omdat hij wel twee meter groot was, een machtige, donkere, imposante kerel, zat te nippen van zijn pils, luisterend naar Jippy. Met zijn drieën genietend van de gestolen vrijheid, de vrouwen weten toch niet, bij al die wisseldiensten, hoe laat ze thuis zullen zijn. Laatste rest van persoonlijke vrijheid, die ze niet willen loslaten, sinds ze in de oorlog, als pubers, door de Duitsers van hun werk zijn gehaald, jonge, sterke, productieverhogende arbeiders. Ze zijn er door in het buitenland terechtgekomen, in Duitsland. Ze hebben daar meegemaakt dat er iets anders is dan de sleur van het burgermansbestaan, de Jacob van Campenstraat en van der Helststraat-woninkjes, één, twee, drie hoog. Ze hebben in het buitenland midden in de oorlog gezeten, het was vervloekt angstig, je was dat als Hollander niet zo gewend, om in levensgevaar te zijn, door bombar-

dementen en geschiet. Het was ook vervloekt vrij, je kon als de Duitsers de indruk hadden dat je gewoon je werk deed, lekker overal rondscharrelen, met mooie meiden, je ging huis in huis uit bij ze. Je was een 'Ausländer', dat was iets bijzonders, ze waren erg lief. Toch deed je er makkelijk afstand van, toen je weer terug kon gaan naar Holland, niks boven Holland, de hollandse vrouwen zijn fatsoenlijk, de buitenlandse vrouwen zijn eigenlijk sloeries, je hebt ze zo, iedere man heeft ze zo. Je was in de twintig, toen je in Holland terugkwam, de oorlog was voorbij, Holland valt een beetje tegen, het was in het buitenland toch wel heissa, je kan niet een heel leven van hoepelepoep, dus maar trouwen, je woninkje binnentrekken, proberen promotie te maken, dat betekent poen, vrouwen zijn dol op poen, zelf ben je het eigenlijk ook wel. Alles met elkaar wat eentonig, afijn, zo is het leven, we hebben het beter dan vroeger thuis. Van mijn vader herinner ik me, dat hij zich rotwerkte, voor een paar centen, fatsoenlijke mensen, ze hadden trouwens geen tijd om onfatsoenlijk te zijn. Wij werken ons ook wel rot, gevaarlijk, verantwoordelijk werk, maar alles wordt betaald, ook het overwerk. Wel is het nooit genoeg, de basis is te laag, het gaat te langzaam naar boven. We hebben een prima scholing gehad in dit bedrijf, in onze job wordt er aandacht aan ons besteed, medische controle, we hebben recht op pensioen, ook kans op een ongeluk. Je hebt voor je gevoel ergens een doel bereikt, je wordt

woninkjesbewoner, je gaat meesabbelen aan de ruif van nette burger, je wordt ingekapseld. Ze hebben, zoals ze daar zitten met zijn drieën aan de bar, de pest aan politiek, in hun puberperiode zijn ze er de dupe van geweest, van mij kan je wat, ik ben blij, dat ik rust heb. Trouwens allemaal een pot nat, als ze boven zitten, kunnen wij doodvallen, vertel me wat, ik ken de heren, ze komen vaak in het bedrijf, ze zijn nog te beroerd om je te groeten, waarschijnlijk kunnen ze nauwelijks op de manometerkijken, ze kijken alleen naar de beurs. Na diensttijd, wegzeulen in herinneringen van vroeger, van vrouwen, een snuffje vrijheid, waar de vrouw niets van hoeft te weten, anders neemt ze je dat nog af, ze heeft al genoeg, mijn poen, mijn werkkraft, het huis waarvan ik de huur betaal, de koters, die ik bij haar verwekte, de verzekerde toekomst, als ik wijlen ben, want dan krijgt ze haar pensioen...

Jippy schept op over vrouwen, hij voelt zich wat klein bij Foel, Foel is scherpzinnig, heeft de lachers op zijn hand als het erop aan komt, de collega's vinden hem een fijne vent. Drim en hij zijn vrienden, Drim houdt zich op de vlakke, valt Foel graag bij, als hij het juiste moment gekomen acht. Ze zitten Jippy te voeren, elk van zijn verhalen overtroeven ze met glorie, er is veel gefantaseer bij, Foel en Drim grinniken stiekum tegen elkaar. Dan kan Jippy het niet laten, mijn naam valt, ze kennen mij alle twee uit de krant, van foto's, van radio. Foel gelooft er geen pest van, iemand als ik zou be-

reikbaar zijn? Voor een dolgedraaide goosser als Jippy? Ze geloven er geen pest van. Jippy zweert bijna dat het zo is, dat hij altijd welkom bij me is, dag en nacht, er staat altijd een borreltje, er is altijd plezier. Ze is niet zo heel jong meer, ze is wat ouder dan op de foto's, maar je weet, toneelspeelsters zijn vrij, ze heeft een stel verdomd prachtige ogen, nou en heet, de eerste maal dat ik er was ben ik een paar maal achter elkaar klaargekomen, dat is me in geen jaren gebeurd, en zo veilig, ze kan geen kinderen meer krijgen. Je moet als vriendin een vrouw hebben, die niet meer menstrueert, die geven zich meer. (Want de pil is in die dagen nog niet ontdekt.) Ze weet van wanten, ze is nogal openhartig, je kan met haar praten. De twee anderen zitten met ongelovige ogen. Foel ziet een kans, ze zullen er Jippy in laten tippelen. Foel vraagt: als je altijd welkom bent, ben je dan nu ook welkom? Het is één uur in de nacht, de waard prevelt zoiets van de hoogste tijd, ze betalen hun pilsjes, ze staan op straat, Foel en Drim zijn op de fiets, Jippy is lopende. Foel beveelt Jippy om hem en Drim mee te nemen naar mij, als bewijs, dat hij niet heeft zitten liegen. Jippy, die niet tegen Foel op kan stemt toe. Hij mag achter op de fiets van Foel, hij geeft mijn adres, zij rijden door weggeslapen, rumoerloze straten, tot voor mijn huis. Dan belt Jippy aan, ik sta op uit bed, in mijn duster, ik trek aan het touw van mijn trap, ik hoor de stem van Jippy: ben je daar? ik heb twee collega's meegebracht, maar doe een jurk aan. Gehoorzaam trek

ik een japon aan, doe kousen aan, kom als gastvrouw de huiskamer binnen, waar de drie mannen op mij zitten te wachten. Ik zie Foel voor het eerst, denk, goddome, wat een knotsvent, zie Drim voor het eerst en denk, dat is ook niet mis. Welke vrouw krijgt midden in de nacht opeens drie toffe knapen op bezoek, dat is toch maar zalige vrijheid, veel vrouwen zullen dat niet meemaken. Ik zie de keurende blikken van de twee nieuwe bezoekers, begrijp instinctief, dat Jippy gekletst heeft, moet erom lachen, zoals ik altijd om hem lach. Ik schenk jenever, als ze honger hebben bak ik reeksen eieren, op ham, op grote boterhammen, het huisje ruikt naar bakken, jenever en sigaretten. Eerst is het wat burgermanspraak, van redelijk weer, u woont hier aardig, we hebben u vaak over de radio gehoord, van u gelezen, dan worden ze vlotter, Foel komt op dreef, hij is werkelijk geestig, een eigenschap die hij met Eric gemeen heeft, hij heeft dezelfde manier van droge inspraak, hij heeft hetzelfde beheerste clownsgezicht, wat ik indertijd aan Eric zo leuk vond. Drim zit in een hoekje, bij het raam, hij vult zijn jeneverglas telkens opnieuw, is best tevreden, zegt weinig. Jippy straalt van trots, ik krijg af en toe een beste zoen, als bewijs, dat hij hiertoe gerechtigd is, Foel kijkt vol ironische binnenpret toe. Laveloos van de jenever ga ik op mijn divan liggen, eigenlijk houd ik niet van jenever, rotzwaar van loomheid word je erdoor, ik heb veel liever een fijne wijn, de kater ervan is ook prettiger, soms krijg

je niet eens een kater. Toch heb ik jenever gedronken, ze zullen zien, dat ik niet kinderachtig ben, ik sta naast ze. Ze hebben alle drie hun uniformjasje uitgedaan, zitten in soepele, frisse overhemden zichzelf te zijn, Drim en Foel zijn jonger dan Jippy, toch lijkt Jippy de jongste van de drie, met het blonde kuikenpluis van zijn haar en de ronde ogen. Ik lig op mijn divan naar ze te kijken, amuseer mij kostelijk, sluit mijn ogen, om even de loomheid kwijt te raken, merk, als ik mijn ogen open, dat Foel naast mij staat. Hij buigt zich en kust mij op mijn mond, met een zeer gecultiveerde kus. Ik ga rechtop zitten, kijk hem aan, hij blijft rustig staan, met een neutje in zijn hand. We kijken dan beiden naar Jippy, Jippy heeft alles gezien, zit aan de tafel, twee doodongelukkige ogen. Ik verwacht dat er nu iets gebeuren zal, iets gezegd zal worden. Op de tafel staat mijn fruitschaal met sinaasappelen, Jippy grijpt er een, scheurt de schil eraf, hapt in de sinaasappel, koortsig, neemt een tweede, een derde, hij viert een bacchanaal met mijn sinaasappelen. Hij doet weer iets, waar ik later vreselijk om zal moeten lachen, samen met Foel.

Ze gaan later weg, het is al morgen, we geven elkaar beleefd een hand, ik kijk uit het raam, Jippy zit weer achter op de fiets bij Foel, en Drim rijdt erachter aan.

Dit is het begin van een periode van tien jaar, waarin deze drie mannen mijn minnaars zullen zijn, en het ook van elkaar zullen weten en accepteren.

De ooievaar is oversekst, evenals de rooie kool. Vandaar die vele kindertjes

De volgende morgen lig ik in mijn bed over alles na te denken. Ik weet dat ze zullen terugkomen en dat het niet bij het beleefde handjegeven zal blijven. Ik heb dus kans op drie minnaars, overweeg hoe mijn houding hierin zal zijn. Ik stel voor mezelf vast, dat ik erop in zal gaan, verbaas me erover, dat ik het bewust als een experiment zal ondernemen. In mijn boeken heb ik gelezen dat er stammen zijn, waar een vrouw meerdere mannen heeft. In de seksuele wirwar die om mij heen is, waar nauwelijks oprecht achtergronden te zien zijn, waar gehuicheld wordt bij het leven, zie ik geen reden om bestaande wetten te accepteren. Stammen reageren spontaan op hun drang, hoewel ook daar het seksuele leven geregeerd wordt door maatschappelijke noodzaak, zoals voedingsmogelijkheden en bestaansmogelijkheid. Moraliseren is grotendeels een onecht gezwam, aangepast aan de commercie van een maatschappij. Ik *wil* mezelf zijn, ik wil weten wie ik ben, waar de natuurkern van mijn wezen nu eigenlijk ligt. De verhouding met de drie mannen lijkt me aantrekkelijk, geestelijk zelfs zeer boeiend. Als ik een man alleen was, en ik zou drie vrouwen hebben, zou het betrekkelijk gewoon zijn, ze zouden mij meesmuilend een Don Juan noemen, nou, laat die

maar lopen, kutje, kutje met verlos, noemden ze dat aan het toneel. Nu ben ik een *vrouw*. Waarom zou ik geen drie mannen hebben?...

's Avonds wordt er gebeld. Het is Foel. Ik zie zijn gezicht vol verlangen, vol melancholie, zijn ogen overlopend van verborgen gedachten. Hij is eigenlijk veel meer naar mijn zin dan Jippy, ik hou van zwart haar, gebruinde huid. Hij vraagt mij, of hij zijn legitimatiebewijs bij mij heeft laten liggen. Foel is een man, die voor geen goud openlijk zal toegeven, dat hij om een vrouw terug is gekomen. Jaren later houdt hij nog vol, dat hij zijn legitimatiebewijs kwijt was. Ik schenk een neutje, hij ziet er zeer ernstig uit. Of ik wel weet, dat Jippy getrouwd is en kinderen heeft? Ik zeg hem, dat ik dat wel vermoedde. Als ik nu de waarheid hoor en mijn vermoeden bevestigd is, word ik kwaad, niet omdat hij getrouwd is, maar omdat hij dus anderhalf jaar een zeer knappe komedie heeft gespeeld. Die kwaadheid vervaagt, als ik bedenk, dat ikzelf ertoe heb bijgedragen, dat hij loog, omdat ik het hem niet bepaald op een tactisch moment vroeg, of hij getrouwd was. Zijn trouwring draagt Jippy in zijn vestzak, vertelt Foel verder. Ik schenk neutjes, vraag me af waarom Foel me dat allemaal komt vertellen. Wil hij, dat ik met Jippy breek? Ik denk er niet aan. Ik laat dat malle clowntje niet in de kou staan. Bij wat Foel vertelt is een ondertoon van, men bedriegt je, ik wil niet dat je bedrogen wordt. Een soort respect voor mij. Of hij maakt zich dat wijs, om een breuk

tussen mij en Jippy te veroorzaken, eigenlijk omdat hij mij zelf hebben wil. In elk geval bedoelt hij, dat hij mij zelf wil hebben. Daar ga ik op in, een half uur later kleedt de machtig grote man zich uit, en komt naast mij liggen. Ik ontdek, dat ik al weg ben, als hij zijn hand op mijn buik legt, het is alsof hij van zijn voeten tot zijn hoofd elektriserend werkt. Dit zal jaren zo blijven, een kus doet me al wegzinken in het gouden rijk van niet gekende zaligheden, het malle is, dat ik soms aan die kus genoeg heb, dat hij verder niets meer hoeft te doen. Zijn wij allen min of meer krachtige batterijen, die uitzenden, tot we gelijke volt ontmoeten? Wat is toch het raadsel van de zinnelijkheid? Waarom de één niet, de ander wel, waarom de één meer, en de ander minder? Waarom de één in het geheel niet, de ander langzaam naar warmte groeiend?

Ik tast met mijn hand tussen zijn machtige dijen, voel daar een geslachtsdeel, minder groot dan een duim. Op hetzelfde moment gaat hij op me liggen, en nog voordat ik mijn dijen openen kan, vloeit zijn sperma over mijn buik. Vermoeid gaat hij naast mij liggen, sluit de ogen. Direct begrijp ik, wat er is. Deze man is, evenals Eric, impotent. Maar bij Eric was het door zijn leeftijd en door weinig mankracht, een slijtageproces. Doch deze jonge kerel van vierendertig jaar? Ik ken het lichaam van de man, ik heb er een studie van gemaakt, met die helderheid van geest, die ik zelfs op de meest hartstochtelijke momenten behoud. Mijn ogen zijn kristallen stui-

ters, die boven mijn bed blijven flonkeren, tijdens de roes van de coïtus. Zonder veel te hoeven nadenken, begrijp ik, dat deze man impotent is, omdat hij te klein geschapen werd, dat deze mens het niet aan kan, dat anders zijn, en dat niemand hem heeft geholpen. Er gebeurt iets eigenaardigs met mij, ik bloei van binnen warm open, als een bloem bij kunstlicht, besef, dat ik Foel moet koesteren, bijstaan, genezen. Ik geloof, dat dit liefde was, niet liefde van man tot vrouw, of omgekeerd, maar liefde van mens tot mens, de echte, grote vriendschap. Misschien het allerhoogste. Ik neem hem in mijn armen, kus zijn gezicht, zijn borsten, zijn lichaam, en neem hem met mijn mond...

Wij waren goed, op elk gebied, maar de omstandigheden, die zijn zo niet (Brecht)

Een avond later komt Drim. Jippy komt ook, ongerust, hij wordt kwaad als hij Drim bij mij ziet, op zijn manier reageert hij fors. Hij komt in de keuken, zegt tegen mij als ik eieren bak, ik neem hem straks mee, en dan kom ik terug. Ik schenk een neutje, om de stemming erin te brengen, ze zijn alle twee kwaad, Drim omdat Jippy er is, Jippy omdat Drim er is. Het uit zich door hatelijkheden aan elkaars adres, Jippy wordt er klein door, hij laat het voortdurend afweten, als hij door zijn vriend wordt aangevallen. Het wordt elf uur, ze zijn tamelijk dronken, Jippy zegt, ik ga weg, ga je mee Drim. Drim kijkt mij aan, ik zet een volkomen ondoorgrondelijk gezicht, ze moeten zelf weten wat ze doen. Jippy krijgt zijn zin, hij heeft nu werkelijk kans gezien onverzettelijk te lijken, Drim doet zijn uniformpet op, ze gaan beiden weg. Ik ga naar de keuken, was de borden af, hoor daarna een kabaal in mijn straatje, mijn raam staat open, ik kijk eruit. Voor de deur staan Jippy en Drim, Jippy is teruggekomen, maar Drim ook. Daarop heeft Jippy niet gerekend, en Drim trouwens ook niet, daas staan ze tegenover elkaar. Ik hang uit het raam, benieuwd hoe het afloopt. Jippy staat te schelden, Drim pest. Ze zijn op handgemeen af, ik kijk toe. Buren hangen uit het raam. Drim is de eerste die dat ziet en bindt in.

Dan hoor ik Jippy met zijn beruchte tremolo zeggen: ik heb de oudste rechten, je hebt hier niets te maken, ik ga naar boven, en jij gaat naar huis. Drim kijkt nijdig, weet geen andere oplossing. Hij stapt met een zwaai op zijn fiets en Jippy komt triomfantelijk naarboven. Daar onderhoud ik hem over het feit, dat hij anderhalf jaar komedie heeft gespeeld. Hij zet een enorm tragisch gezicht, wipt dan op zijn tenen door het huis, schenkt zich weer een neutje in. Jippy is ongrijpbaar als er de mogelijkheid van een serieus gesprek op komst is, hij leeft zijn eigenzinnig pretleven. Toch vraag ik hem, waarom hij zijn vrouw bedriegt. Hij zegt, dat zij iets aan de baarmoeder heeft, dat zij eigenlijk geopereerd moet worden. Dat er na de geboorte van de kinderen alles tussen hen veranderd is, ze houdt er niet meer van. Ik vraag me af, of hij bij haar ook met die toorts door het huis heeft gelopen, ondanks zijn sterke potentie weet hij weinig van het contact met een vrouwenlichaam af, presenteert hij alleen zichzelf als topminnaar, gelooft ook, dat hij het is. Ik vraag me af, of die vrouw tekort is gekomen of ze er net zo weinig van weet als hij. Misschien houdt ze er werkelijk niet van, dat komt meer voor dan mannen weten, hoe dan ook, hij voelt zich uit het nest gestoten, of door haar, of door zichzelf. Bovendien geloof ik weinig van wat hij zegt, zoals hij vertelt, klinkt alles ongeloofwaardig. Uiteindelijk vraagt hij met een ondertoon van: ik heb je dóór, of Foel er geweest is. Ik vertel hem, dat ik nu ook een ver-

houding heb met Foel, ben benieuwd hoe hij erop reageren zal. Hij gaat erop in met een enorme redelijkheid. Deze redelijkheid komt voort uit het feit, dat hij dupe is van een vlammeende seksdrang, daarom begrijpt hij ook anderen die dat meemaken. Althans zo stelt hij zich mijn gevoelens voor. Hij wordt mild, hij wordt waardig, hij wordt vergevingsgezind. Hij heeft zelfs het gevoel, dat hij zijn grote vrind Foel, waarvoor hij als collega respect heeft, een dienst heeft bewezen, waardoor hij in eigen ogen stijgt. Ja, Jippy kan ook van grote allure zijn, al plaagt Foel hem. Zo zie je.

Lustmoord is moord op eigen lust

Omdat ze elkaars wisseldiensten kennen komt Drim op een avond, dat hij denkt niet gestoord te worden bij zijn bezoek aan mij. Drim is een noorderling, hij is nuchter, zwijgt graag als hij niet hoeft te spreken. Foel en hij zijn vrienden op hetzelfde niveau, Jippy is voor hen een schertsfiguur, toch bewonderen ze hem, om zijn moed in liefdesaangelegenheden. Het is meer gebeurd, Jippy baant de weg, zij volgen. In wezen is het een rotstreek, dat Foel Jippy verraden heeft tegenover mij, dat is voor mij aanleiding Jippy juist vast te houden. Nu is Drim aan de beurt, ik zit naast hem op de divan, vraag, waarom hij eigenlijk zijn vrouw bedriegen wil. Ik ben nooit trouw geweest, zegt Drim, maar ik zou nooit scheiden. Daar vraagt niemand je toch om, zeg ik. Jij niet, maar vele vrouwen wel. Ze sturen er graag op aan. Ik heb geen salaris om te scheiden. Wil mijn huis ook niet verlaten... Dat valt me op, deze mannen zijn enorm gehecht aan hun huis. Krijg de indruk zelfs nog meer dan aan de vrouwen. Het huis is statussymbool, waaraan eindeloos getimmerd, geverfd en behangen wordt door hen. Als het tussen Foel en mij na enige tijd nogal innig wordt, er vaag wordt gerept over samenwonen zegt hij niet: ik ga niet van mijn *vrouw* weg, hij zegt: maar ik ga mijn huis niet uit... Drim zegt, dat hij

erge last heeft van zijn seksualiteit. In zijn liefde is hij kort en hevig, als een haan. Hij is bezeten van zijn seksuele drang, als iets, wat hem afleidt van al het andere. Ik vraag hem naar zijn vrouw. Het is een intellectueel, zegt hij. In welk opzicht, vraag ik. Dan komt het merkwaardige verhaal, wat Foel, die de vrouw ook kent, mij later bevestigt. Drims vrouw houdt ervan om door de bossen te dwalen, of over het strand en dooie dieren te zoeken. Dooie vogels, dooie ratten, dooie vissen. Thuis kookt ze deze in een pan, verwijdt de huid, het vlees, en zet hun geraamten op. (Foel heeft me verteld, hij kwam er eens op visite, toen was er een kamer vol geraamten. Foel had gezegd, als je me nou besodemietert, wat moet dat betekenen? Ze laat hem vol trots de geraamten zien, met de kaartjes waar ze de dooie beesten gevonden heeft.) Af en toe stinkt het bij Drim thuis door de gele stank van de gekookte cadavers. Ze snijdt ze open met het broodmes, vertelt Drim, kookt het dan uit, hangt het daarna aan de drooglijn, op de veranda. Drim is er door geïmponeerd, zijn vrouw doet aan wetenschappelijk onderzoek, het stinkt wel verschrikkelijk. Ik wil de image van zijn vrouw niet bederven, vraag voorzichtig of zij binding heeft aan een of andere wetenschappelijke instelling, of een dergelijk contact. Drim zegt van nee. Hij is van huis uit een boerenzoon, het Intellect is iets waarvoor hij een bijna bijgelovig respect heeft. Zijn wereld is ingedeeld in vaste normen, als jonge kerel heeft hij bij de marine ge-

zeten, hij heeft daar gedisciplineerde aanwijzingen gekregen, hoe hij leven moet, wat vrouwen zijn, wat slechte vrouwen zijn, wat een huwelijk is (vooral wat huwelijksrouw is) wat geslachtsziekte is. Voor dit laatste heeft hij een heilig ontzag, toch heeft hij ook geleerd wat er aan te doen is. Dat compenseert wel. Hij is naar Duitsland gebracht in de oorlog, hij heeft er geleefd, heeft zich daarna heel nuchter geschikt in de hollandsse fatsoenssfeer met het vaste voornemen om van zijn leven als man nog iets te maken, iets persoonlijks. Hij hecht zich op zijn wijze aan mij, ik ben het aanloopje, wat een prettige afwisseling is. Toch blijf ik diep in zijn hart een slechte vrouw, al weet hij niet precies hoe, want ik vraag niet om geld, niet om goed, noch om een huwelijk. Ook om mij hangt de straling van de Intellectueel, iets niet te vatten, maar wel bijzonder. Hij heeft een zoon, daar spreekt hij niet graag over met de slechte vrouw. Zijn seksuele leven is oninteressant voor mij, het vonkt niet, hij weet niets van het voorspel, daarom vraagt hij mij, hoe dat nu moet. Ik geef geen les, dat moet hij dan maar zelf uitvinden, inderdaad blijft hij na een poosje een paar maanden weg, komt terug, heeft schijnbaar les gehad, ik krijg een uitgebouwde, technisch verzorgde zoen als begroeting, als wij naast elkaar liggen roert hij met zijn handen in mijn lijf alsof hij eieren klutst. Het *is* er niet voor me. Hij klaagt, dat vrouwen soms zo vreemd doen, hij heeft weleens afspraken gemaakt, het kwam tot vrijen, de volgen-

de dag kwam ze niet terug. Ook in Duitsland. Ik begrijp zelf niet wat er met hem is, hij elektriseert niet, hoewel hij om te zien bijzonder knap is en veelbelovend. Hij is wel eerlijk in zijn houding tegenover mij, hij heeft niet de behoefte om te liegen, hij is even eerlijk als ik tegenover hem. Dan is hij op een moment zeer geschokt, zijn vrouw gaat werken, ze heeft genoeg van het alledaagse gedoe in de huishouding, ze wordt typiste. Ze heeft haar lijk-werkzaamheden opgedoekt, de geraamten liggen in dozen op zolder, het broodmes wordt alleen voor het brood gebruikt, de stank is weggewaaid. Onder het voorwendsel dat het geld door haar verdiend gebruikt kan worden—Drim's salaris is niet zo hoog—stemt hij toe, afgezien dat ze het toch wel gedaan zou hebben zonder zijn toestemming. Drim wordt een sleutelkind, net als zijn zoon, door zijn wisseldiensten moet hij af en toe zelf koken, zichzelf verzorgen, de huishouding verzorgen. Hij belt me op, hoe je rode kool maakt, hoe je erwtensoep maakt. Ze krijgen een auto, Drim doolt wat eenzaam in die auto door de stad, op zoek naar vrouwen, hij boeit ze niet, doolt verder, is gierig, heeft niets voor een vrouw over, geen bloemetje, geen kopje koffie. Hij leeft wel met de eigen vrouw, zoals hij zegt, kòrt, want ze moet de volgende dag weer vroeg op, voor haar werk. Ik vraag me af, als zo dikwijls, wat zo'n vrouw nu naast deze man in bed voelt, of ze verdriet heeft, iets mist, of tevreden is met de stand van zaken, een man (met pensioen

later) een huis, een zoon, een werkring, een auto, kleren, enz.

Na enige jaren verbreek ik mijn contact met hem, hij weet niet waarom, ik zeg hem ook niet waarom. Ik heb namelijk gemerkt, dat hij de geschiedenis van lustmoorden in de krant nauwkeurig volgt, zoals wij allemaal trouwens, zalige sensatie van ongeremdheid tot het uiterste. Wat me niet bevalt is, dat hij daarna zeer opgewonden bij mij komt. Dat opgewonden zijn kan me niet schelen, maar zoals hij mij dan behandelt wel. Als het een wurgmoord is geweest, houdt hij tijdens de coïtus mijn hals vast, voelt naar de geledingen van mijn spieren daar. De eerste keer denk ik, ik verbeeld me wat, ik ben geschild. Daarna staat er weer iets in de krant van moord, ditmaal wordt het slachtoffer van achteren gepakt, omstrengelt de moordenaar van daar uit de vrouw. Nu merk ik zeer duidelijk, dat hij mij ook zo omvat. Wanneer hij mij daarna opbelt, of hij welkom is, bedenk ik een smoes. Ik wil hem niet meer bij mij hebben. Zou het niet mogelijk zijn dat hij, door seksdrift, terwijl hij mijn hals omstrengeld houdt, doordrukt? Niets is zo geheimzinnig, onberekenbaar en gevaarlijk als de laaiende razernij van de seks.

Alle duistere wegen monden 's nachts in liefde uit (Geisha O-Sen)

Bij stukjes en beetjes hoor ik in de loop van de jaren het verhaal van Foel. Het meeste hoor ik, als hij een borrel opheeft, hij behoort tot die mannen, die dan dingen zeggen, die ze anders niet zouden zeggen. Ik maak er geen misbruik van, mijn aanhankelijkheid aan hem is oprecht, ik voel me het gelukkigst als de telefoon gaat en hij vraagt of hij welkom is. Ik weet niet, of hij dat merkt, of hij dat weet, of het wederzijds is. Wat mij zeer kan hinderen is het feit, dat hij er een systeem op nahoudt in zijn houding tegenover vrouwen. Een zeer bewust systeem, gebaseerd op een jarenlang berekende tactiek. Waarschijnlijk voortgekomen uit zijn letterlijk tekort, hij heeft gecompenseerd met geest, wat hij aan lichaam te weinig heeft. Het is zelfs bij mij gelukt, hij werd mij dierbaar, ik kon ontzaggelijk juist naar hem verlangen, hij heeft mij dan ook fiks gekweld, door dit verlangen te vergroten en mij te laten wachten. Misschien was het ook gebrek aan lichamelijke kracht, want hij gaf zich bij mij helemaal. Wij hebben bewust gevochten om elkaar de grootst mogelijke genietingen te schenken onder de zonderlinge omstandigheden, die wij beleefden door zijn lichamelijke onvolmaaktheid. Daarbij was ik soms al met een kus, een telefoontje, een ansichtkaart tevreden,

of met hem zien langs te rijden op de fiets. Af en toe zei hij: kijk, bij een vrouw moet een man zo, of zo doen, hierdoor herkende ik zijn tactisch denken, was op mijn hoede, bleef zelf tactisch, het was een duel.

Van zijn leven vertelde hij mij, bij stukjes en beetjes verdeeld over tien jaar, en daarom oprecht, want het ging zeer moeilijk, omdat hij als jonge kerel door de Duitsers van zijn werk was gehaald, naar Duitsland gebracht, daar te werk was gesteld, zwaar, ondragelijk zwaar werk. Was dat niet zo geweest, zei hij, dan was hij er misschien wel gebleven, het beviel hem daar beter dan in Nederland. De mensen waren daar ruimer, scheen hem, vooral toen Hitler weg was, waren ze vlotter dan Nederlanders, vooral in de liefde. Hij had daar ook een vriendin gehad, en die kuste hem ook, zoals ik hem kuste, op zijn lid. Dat was toch voor hem de enige oplossing, je zou heel wat denken als je me ziet, niet waar? Dan ontdek je, dat ik maar half een vent ben. Maar ja, na de oorlog ging ik terug, ik kwam naar Amsterdam, in het Vondelpark lagen heus wel nette meisjes van goede huize te vrijen met de Canadezen, die hadden de lichten van hun jeep aan, om beter de blote meiden te kunnen zien. Nou ja, dat was heel gewoon toen, we waren allen blij, de Russen, Canadezen, de Nederlanders. Van verkrachting was geen sprake, de vrouwen wilden zelf. Openlijk, op straat, in de plantsoenen. Nou, toen heb ik mijn tegenwoordige vrouw ontmoet, in een

café, met een vriendin. We zijn getrouwd. Heel gauw. In bed merkte ze hoe ik was, de eerste keer is voor mij altijd rot, je weet niet hoe een vrouw gaat doen. Als je er vooruit over begint, kijkt ze wel uit. Behalve dat, had ik heel wat te bieden. Een mooie baan met pensioen, kans op promoties. Een huisje kreeg ik van de dienst, waar ik werk. Dat lag allemaal heel goed, ze had er vrede mee, leek me. Na een paar maanden was ze zwanger, bij God, ik weet niet van wie, van mij kon het niet zijn. Toen ik het uitrekende begreep ik, dat ze al zwanger moest zijn geweest, toen ze me leerde kennen. Ik zei niks, deed mee, speelde de gelukkige vader. Was het misschien ook wel, want ik had nooit kinderen kunnen krijgen. Althans niet door een coïtus. Het was dus een meevaller, dat ik een zoon kreeg, die naar mij genoemd werd. Ik heb nooit te weten kunnen komen wie de vader was. Mijn vrouw en ik hebben over deze zaak nooit gesproken, ik had boter op mijn hoofd omdat ik haar niet gewaarschuwd had, dat ik te klein geschapen ben, zij had boter op haar hoofd, omdat ze zwanger was van een ander. Als mens waren we quitte. We hebben onafhankelijk van elkaar besloten als nette mensen met elkaar door te gaan, je weet, we gaan altijd samen uit, de buurt kent ons als de onafscheidelijken. In bed draait ze haar kont naar mij toe, in de veertien jaar, dat we getrouwd zijn heb ik haar misschien vijf maal naakt gezien, en dan pas na lang smeken, of als ze zelf dronken was. Ze was bang voor mijn naakte

lichaam, misschien omdat ze dat kind had opgelopen bij die andere goosser, misschien was ze daardoor voor de liefde verpest. Ze walgt van mijn kussen, ze is altijd te moe of heeft hoofdpijn. Toen ik jou leerde kennen, je weet het, was ik volkomen impotent. Toen ben ik gaan zoeken, ja, verdomme gaan *zoeken* naar een ander, toen heb ik jou ontmoet door Jippy...

Foel leeft onder een ondragelijke spanning. Hij zit op grote machines, met gevaar voor zijn leven, met gevaar voor het leven van anderen. Hij heeft zich, om in de ogen van zijn vrouw volwaardig te zijn, opgewerkt tot machtige daden, een grote machtige man. Ik ken hem als overgevoelig, direct gekwetst in zijn trots met vooral een ongelofelijk wantrouwen, wat niet in te dammen is. Ook mij wantrouwt hij, kan zich niet voorstellen, dat er een vrouw is, die alleen hem zelf wil hebben, hoe, komt er niet op aan, al is het maar een uur per week. Hij gaat mij bekritisieren, om mijn fouten te kunnen ontdekken, er zijn er, ik ben ouder dan hij, dus heb ik behoefte aan een jonge vent, er zijn van die vrouwen. Drie jonge kerels is nog leuker, vrouwen zijn eigenlijk waardeloos. Op den duur gaat hij zijn eigen vrouw idealiseren, het is een goede huisvrouw, een goede moeder, ze is trouw. En *hij* bedriegt haar. Daarbij is hij een beetje bang, ze heeft een indrukwekkende familie, die haar rechten zal verdedigen, haar zwager heeft hem al eens gevolgd, toen hij van dienst wegging. Bovendien mag hij in het bedrijf

waar hij werkt geen toestanden met vrouwen hebben, dat drukt de pret ook. Hij merkt thuis, dat zijn zoon nummer één is voor de vrouw, hij dient de vrouw, hij dient de zoon...

Soms kom ik hen tegen in de stad, zij is een sterke, kleine, doelbewuste vrouw, ze heeft dezelfde blik in de ogen als Erics eerste vrouw, ik ken dat type nu wel. Ze is veerkrachtig, hij loopt naast haar als een hond, soms struikelend over de eigen lange benen, hij is horig door haar wilskracht. Misschien *wil* hij wel onder de knoet, vanwege zijn eigen lusten, want al die seks is toch maar waardeloos, je leest het in boeken, je leest het in de krant, hij heeft een zeer rechtse krant, die lost moeiteloos al zijn problemen op, je hoeft maar te leven als een nette burgerman, dan komt de rest vanzelf... Toch doet hij geen afstand van me, al heeft hij schuldgevoelens. Tenslotte raken wij uitelkaar door zijn tactiek. Hij verdomt het, mij op te bellen op mijn verjaardag. Acht verjaardagen verpest hij voor mij, omdat ik op zijn telefoontje wacht, het is maar een telefoontje maar ik krijg bij gemis ervan de zenuwen. Van mij is dat kinderachtig, ik weet het, toch heb ook ik talent voor horigheid, ondanks mijn kritisch denken. Ik ben een vrouw, eigenlijk alleen levend voor liefde. Wel komt hij een paar weken later met een cadeau, dat maakt wel wat goed, niet het cadeau, maar de daad, ik vertel hem, dat ik op zijn telefoontje heb gewacht, hij liegt, dat hij getelefoneerd heeft, maar dat ik niet thuis was. Dat is niet waar,

uiteraard ben ik thuis op mijn verjaardag. Aan Drim en Jippy heb ik niet eens verteld wanneer ik jarig ben, zij kunnen mij zoveel niet schelen. Maar Foel, Foel moet iets laten horen. Ik voel dat het tactiek van hem is, een vrouw moet verlangen, anders raak je haar kwijt. Hij heeft gelijk ook, maar ik kan er niet tegen, ik ga mij van hem wegtrainen. Dat heb ik levenslang gekund, als er te veel onlustgevoelens kwamen, als ik horig werd, als ik mijn persoonlijkheid begon te verliezen ging ik mezelf genezen. Zo ook met Foel. Ik denk, ik sta dag en nacht voor hem klaar, de beste franse parfums zijn niet goed genoeg, de mooiste sekslokkertjes zijn voor hem, ik vertroetel hem, masseer hem, baad hem, ben een soort geisha in mijn zorg om zijn overgrote overgevoeligheid, heb Jippy aan de kant gezet, omdat me dit contact na tien jaar begon te vervelen, (zelfs lachen wordt sleur) heb Drim aan de kant gezet vanwege zijn lustmoordfantasieën. Foel verdomt het, me te feliciteren op mijn verjaardag, terwijl hij weet, dat hij die verpest. Hij kan nu toch wel weten, dat hij de enige is. Ik maak het uit. Hij is te slap om te reageren, lijdt eronder, wordt broodmager. Ik zie hem door de stad lopen, met zijn vrouw, het lijkt of zij nu de grootste is, hij de kleinste, en dat zal dan ook wel zo zijn.

Toch, nadat onze verhouding verbroken is, verlang ik nog naar hem. Niet naar Jippy, niet naar Drim. Naar Foel. Maar ik zal hem wel nooit meer ontmoeten. Want hij is te trots. Of te laf.

DE BEZIGE BIJ

Henry Miller
Sexus
Plexus
De kreeftskeerkring
De steenbokskeerkring
Zwarte lente
De wereld van de sex

Pauline Réage
Het verhaal van O

Georges Bataille
Mijn moeder

Jean de Berg
Het beeld

Armand Coppens
De memoires van een erotische boekverkoper

Albert de Routisie
Irène

Jan Cremer
Ik Jan Cremer
Ik Jan Cremer tweede boek

Hubert Selby
Uit naar Brooklyn

Verkrijgbaar in elke boekhandel